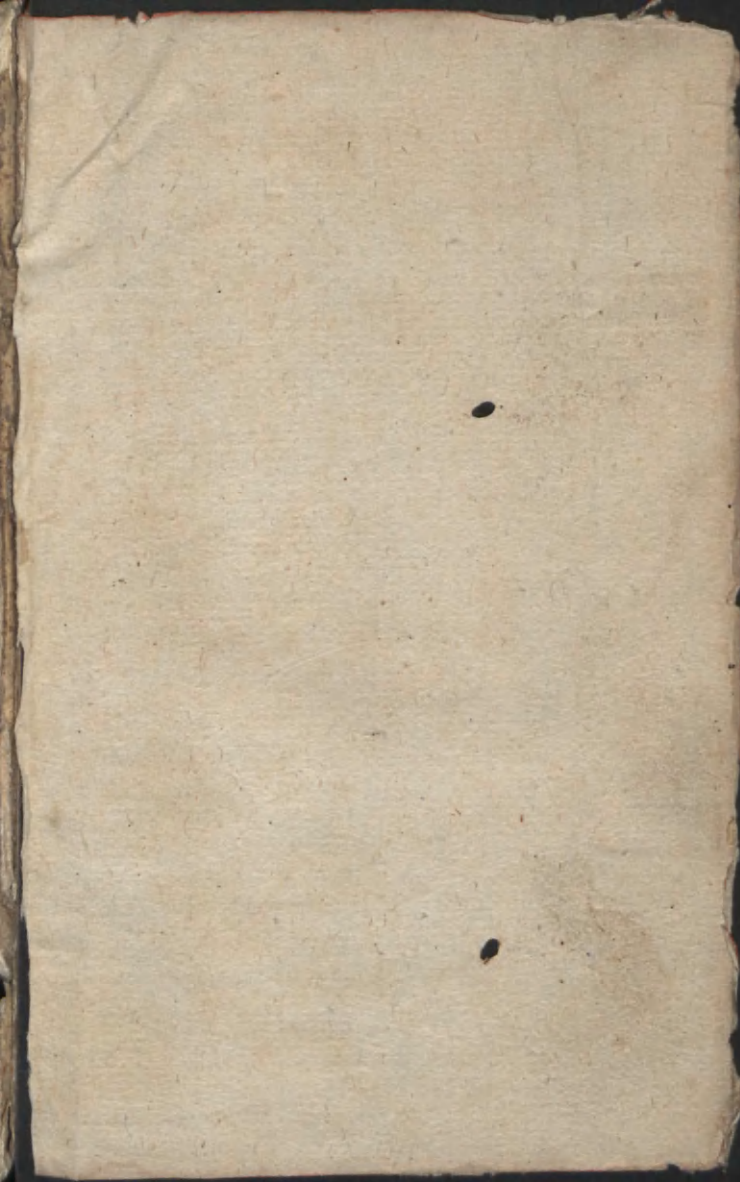

1785
1785

980/1000

318

36

0-17-0-252

8°-4207

M. T. CICER. I
TVSCVLANA-
RVM QVAESTIONVM
LIBER PRIMVS.

De Contemnenda morte.

VM defensionum laboribus, sena-
torysq̄e muneribus aut omnino,
aut magna ex parte essem aliquan-
do liberatus, retulime, Brute, te
hortante maximè, ad ea studia,
quæ retenta animo, remissa temporibus, longo in-
teruallo intermissa reuocauit. Et cum omnium ar-
tium, quæ ad rectam viuendi viam pertinerèt, ra-
tio & disciplina studio sapientia, quæ philosophia
dicitur, contineretur: hoc mihi latinis literis illu-
strandū putauit: non quia philosophia Græcis & li-
teris, & doctoribus percipi non posset: sed meum iu-
diciū semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per
se sapientius, quam Græcos, aut accepta ab illis, fe-
cisse meliora, quæ quidē digna statuissent, in qui-
bus elaborarent. * Nam mores & instituta vitæ,
resque domesticas ac familiares, nos profectò &
melius tuemur & lautius: rem verò publicā nostri
maiores certè melioribus temperauerunt & insti-
tutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in
qua cum virtute nostri multum valuerunt,

tum plus etiam disciplina. Iam illa, quæ natura, nō
 titteris affecuti sunt, neque cum Græcis, neque vl-
 la cū gente sunt conferenda. Quæ enim tanta gra-
 uitas, quæ tanta constātia, magnitudo animi, pro-
 bitas fides, quæ tam excellens in omni genere vir-
 tus in vllis fuit, vt sit cum maioribus nostris compa-
 randa? * Doctrina Græcia nos, & omni literarum
 3 genere superabat, in quo erat facile vincere non
 repugnanteis. nam cum apud Græcos antiquiss. mē
 è doctis sit genus poetarum, siquidem Homerus fuit,
 & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus
 regnante Romulo: serius poeticam nos accepimus.
 Annis enim ferè DX. post Romam conditam Luuius
 fabulam dedit, C. Claudio Cæcilio. M. Tuditano
 consulibus, anno ante natum Ennum, qui fuit
 maior natu, quam Plautus & Næuius. Sero igitur
 à nostris poetæ vel cogniti vel recepti. Quanquam
 est in Originibus, solitos esse in epulis canere con-
 uuias ad tibicinem, de clarorum hominum virtu-
 tibus: honorem tamen huic generi non fuisse, decla-
 rat oratio Catonis, in quâ obiecit, vt probrum, M.
 Nobiliori, quod is in prouinciam poetas duxisset.
 duxerat autem consul ille in AEtoliā, vt scimus,
 Ennum. Quò minus ergo honoris erat poetis, eò
 minora studia fuerunt. Nec tamen si qui magnis
 ingenijs in eo genere exstiterunt, non satis Græ-
 4 corum gloria responderunt. An censemus, si Fabio
 nobilissimo homini laudi datum esset, quod pin-
 geret, non inultos etiam apud nos futuros
 Polygnotos & Parrhasios fuisse? Honos alit
 arteis:

QVAEST. LIB. I

arteis: omnesque incēduntur ad studia gloria: iacentq; ea semper quæ apud quosque improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum, vocumque cantibus. Igitur & Eraminondas, princeps, meo iudicio, Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur: Themistoclesque aliquot ante annis, cum in epulis recusasset lyram, habitus est indoctor. Ergo in Græciâ musici floruerūt, discebantq; id omnes, nec qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius. At nos metiendi, ratiocinandique utilitate huius artis terminauimus modum. * At contra Oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum, post autem eruditum. Nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse, memoria traditum est, studiosum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonē: post verò Lepidum Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, vt non multum, aut nihil omnino Græcis cederemus. Philosophia iacuit vsque ad hanc ætatem, nec vllū habuit lumen litterarum Latinarū: quæ illustranda & excitanda nobis est, vt si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, profimus etiā, si possumus, otiosi. * In quò eo magis nobis est elaborandum, quod multum iam esse Latini libri dicuntur scripti inconsideratè, ab optimis illis quidem viris, sed nō satis eruditis. Fieri autem potest, vt rectè quis sentiat, & id quod sentit, politè eloqui non possit, sed mandare

celeriter

quenquã literis cogitationes suas, qui eas nec dis-
 ponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua
 allicere lectorem. hominis est intemperãter abutẽ-
 ris, & otio & literis. Itaque suos libros ipsi legunt
 cum suis, nec quisquã attingit, præter eos, qui ean-
 dem licentiam scribendi sibi permitti volũt. Qua-
 re, si aliquid oratorie laudi nostrã attulimus in-
 dustria, multo studiosius philosophia fontes aperi-
 7 emus, è quibus etiam illa manabant. * Sed vt Ari-
 stoteles, vir summo ingenio, scientia, copia, cũ mo-
 tus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam coe-
 pit, adolescẽtes docere, & prudentiam cum elo-
 quentia iũgere: si nobis placet, nec pristinũ dicendi
 studium deponere, & in hac maiore, & vberiore
 arte versari. hanc enim perfectã philosophiam
 semper iudicavi, qua de maximis quæstionibus co-
 piosè possit, ornateque dicere. In quam exercita-
 tionem ita nos studiosè operam dedimus, vt iam e-
 tiam scholas Gracorum more habere auderemus, vt
 nuper tuum post discessum in Tusculano, cum esset
 complures mecum familiares, tentavi, quid in eo
 genere possem. Vt enim antea declamitabam cau-
 sas, quod nemo me diutius fecit: sic hac mihi nunc
 semilis est declamatio. Ponere iubebam de quo quis
 audire vellet: & id aut sedens, aut ambulans di-
 8 sputabam. * Itaque dierũ quinque scholas, vt Graeci
 appellant, in totidem libros contulit fiebat autẽ
 ita, vt cũ is, qui audire vellet, dixisset quid sibi vi-
 deretur, tũ ego contra dicerem: hac est enim vt scis
 vetus & Socratica ratio contra alterius opinionẽ
 dissen-

differendi. Nam ita facillimè, quid verisimillimum
 esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur. Sed quo
 commodius disputationes explicentur, sic eas expo-
 nam, quasi agatur res, non quasi narretur. Ergo i-
 ta nascetur exordium. * A. Malū mihi videtur esse
 mors. M. Iis ne, qui mortui sūt, an ijs, quibus mori-
 endum est? A. Vtrisque. M. Est igitur miserum, quo-
 niam malum. A. Certe. M. Ergo & ij, quibus eue-
 nit iam, vt morerentur: & ij, quibus euenturū est
 miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergò non mi-
 ser. A. Proxus nemo. M. Et quidem, si tibi constare
 vis, omnes, quicūque nati sunt, erunt ve, non solū
 miseri, sed etiam semper miseri. nam si solos eos di-
 ceres miseros, quibus moriendum esset, neminem
 tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes: morien-
 dum est enim omnibus: esset tamen miseria finis in
 morte: quoniā aut etiā mortui miseri sunt, in mi-
 seriā nascimur sempiternā. necesse est enim mise-
 ros esse eos, qui centum millibus annorū ante oc-
 ciderunt, vel potius omnes, quicūque nati. A. I-
 ta proxus existimo. * M. Dic quaeso, nū te illa ter-
 rent triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremi-
 tus, transuectio Acherontis, mento summā aquam
 attingens, siti eneētus Tantalus? num illud, quod
 Sisyphus versat,

Saxum sudans nitendo, neque proficit hi-
 lum?

fortasse etiam inexorabiles indices, Minos
 & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Cras-
 sus defendet, nec M. Antonius, nec

quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum.

A. Adeone me delirare censes, vritate esse credam?

M. An tu hæc nõ credis? A. Minimè verò. M. Malè herculè narras. A. Cur quæso? M. Quia disertus esse

11 possem, si contra ista dicerem.* A. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid negotij est, hæc poetarum & pictorum portentâ conuincere? M. At qui pleni sunt libri Philosophorum cõtra ista ipsa differentium. A. Ineptè sanè. quis est enim tam excors, quem ista moueant? Si ergò apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos vlli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi ergò sunt hi, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos non puto. M. Igitur ne esse quidem.

A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum

12 quidem, quia nulli sunt.* M. Iam mallet Cerberum metueres, quàm ista tam inconsideratè diceres. A. Qui tandem? M. Quem esse negas, eundem esse dicis, vbi est acumentuum? cum enim miserum esse dicis, tum eum, qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, vt ista dicã. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse (verbi causa) M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompeium, qui tanta gloria sit orbatus: omneis deniq; miseros, qui hac luce careant. M. Reuolueris eodem: sint enim oportet, si miseri sunt. Tu autem modo

modo negabas, eos esse, qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse: ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio, nam istud ipsum, nō esse cum fueris, miserrimum puto. * M. Quid miserius, quam omnino nunquam fuisse? ¹³
 Ita qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia nō sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus antequam nati, Ego autem nō commemoravi, antequam sum natus, me esse miserum, tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordere. A. Ita iocaris, quasi ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt: & non eos miseros, qui mortui sunt. M. Esse ergo eos dicis, A. Immo quia nō sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnancia te loqui non vides? quid enim tam pugnat, quam non modo miserum, sed omnino quicquam esse, qui non sit? An tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruuliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, post hac non ita dicam, miseros esse, sed tantum miseros ob id ipsum, quia non sunt. * M. ¹⁴
 Nō dicis igitur, miser est M. Crassus: sed tantum, miser M. Crassus. A. Ita planē. M. Quasi non necesse sit, quicquid isto modo pronunties, id aut esse, aut non esse. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: Omne pronuntiatum (sic enim in praesentia occurrit, ut appellarē *ἀξιωμα*: ut ar post alio, si inuenero melius) id ergo est pronuntiatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. Cū igitur dicis, Miser M. Cras-

*sus: aut hoc dicis, Miser est M. Crassus, ut possit iudicari, verum id, falsumve sit: aut nihil dicis omnino. A. Age. iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt: quoniam extorsisti ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid? qui vivimus cum moriendum sit, nonne miseri sumus? Quo enim in vita potest esse incūditas, cum dies & nocte is cogitandum sit, iam iamque esse moriendum? * M. Ecquid ergo intelligis, quan-*

15 *rum mali ex humana conditione deieceris? A. Quoniam modo? M. Quia si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam & sempiternum malum haberemus in vita, nunc video calcem: ad quem cum sit decursus, nihil sit praterea extimescendum, sed tu mihi videris Epicurum, acuti, nec insulsi hominis, ut Siculi, sententiam sequi. A. Quā? non enim novi. M. Dicam, si potero, Latine: scis enim me Gracè loqui in latino sermone non plus solere, quam in Graco Latine. A. Et rectè quidem, sed quæ tandem est Epicurum ista sententia? M. Emori nolo: sed me esse mortuum nihil aestimo. A. Iam agnosco Gracum, sed quoniam coegisti, ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse: perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse miserum putem.*

16 ** M. Iam istuc quidem nihil negotij est: sed etiam maiora meliora. A. Quomodo hoc nihil negotij est? aut quæ tandem sunt ista maiora? M. Quoniam si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximū tempus est post mortem, in quo nihil esse mali concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est,*

est, id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Vberius ista quaeso. hæc enim spinosior a prius ut confitear me cogunt, quam ut assentiar. Sed quæ sunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. Ut doceam si possim, non modo malum non esse, sed bonum etiam esse mortem. A. Non postulo id quidem: aueo tamē audire, ut enim nō efficias, quod vis, tamen mors ut malū non sit efficiens, sed nihil te interpellabo, continentem orationē audire malo. * M. Quid? si te rogauero aliquid, non ¹⁷ respondebis? A. Superbi id quidem eset, sed, nisi quid necesse erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, ut potero, explicabo: nec tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint & fixa, quæ dixero: sed ut homunculus vnus è multis probabilia cōiectura sequēs vltra enim quo progrediar, quam ut verisimilia dicam, non habeo: certa dicēt ij, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profiterentur. A. Tu, ut videtur, nos ad audiendū parati sumus. * M. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima ¹⁸ res esse, quid sit, primū est videndū. Sunt enim, qui discessum animi à corpore putent esse mortem: sūt qui nullum censeant fieri discessum, sed vna animum & corpus occidere, animumque cum corpore extinguī. Qui discedere animum cēsent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porro ipse animus, aut vbi, aut vnde, magna disensio est, alij cor ipsum animus videtur: ex quo extordes, vecordes, concordēsq; dicuntur: & Nafica ille prudēs bis consul, Corculū appellatus, & Egrege

Egregiè cordatus homo Catus Aelius Sextus.

- 19 * Empedocles animum esse censet, cordi suffusum sanguinem. Alijs pars quadam cerebri visa est animi principatum tenere, alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum : sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem & locum. Animum autem animam, nostri declarant nominari, nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex animi sententia, ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis videtur. Sed hac quidem, qua dixi, cor, cerebrum, animam, ignem vulgò: reliqua ferè singuli, vt multi ante veteres.
- 20 * Proxime autem, Aristoxenus musicus idèque Philosophus, ipseus corporis intentionem quandam velut in cantu & fidibus, qua harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura & figura varios motus cieri tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsum quale esset, erat multò antè & dictum & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram & quasi corpus negavit esse, verum numerum dixit esse, cuius vs, vt iam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Eius Doctòr Plato triplicem finxit animi naturam: cuius principatum, id est, rationem, in capite, sicut in arce posuit, & duas partes separare voluit, iram & cupiditatem, quas locis disclusit: iram in pectore. cupiditatem subter præcordia locavit.
- 21 * Dicearchus autem, in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit,

exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentis facit, duobus Pherectatem quendam Phriotam senem, quem ait à Deu. calione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustra que animalia & animantis appellari: neque in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia, vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus in omnibus corporibus viuis aequaliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe qua nulla sit, nec sit quicquam, nisi corpus vnum & simplex, ita figuratum, vt temperatione natura vigeat & sentiat. * Aristoteles longe omnibus (Plato- 22 nem semper excipio) praestans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens: cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angere, letari: hæc & similia eorum in horum quatuor generum nullo inesse putat, quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animum, & τὸ πᾶν appellat nouo nomine, quasi quandam continuatam motionem & perennem. Nisi qua me forte fugiunt, hæc sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritum enim, magnum quidem illum virum, sed letibus & rotundis corpusculis efficientem animum, concursu quodam fortuito, omitamus: nihil est enim apud illū, quod non atomorum turba conficiat. * Harū sententia-

rum qua vera sit, deus aliquis viderit: qua verissima
 millima magna quaestio est. Vtrum igitur inter has
 sententias diiudicare malumus, an ad propositum
 redire? A. Cuperem equidem vtrumque, si posset:
 sed est difficile non confundere: quare si, vt ista
 non differamus, liberari mortis metu possumus, id
 agamus: sin id nō potest, nisi hac quaestione animo-
 rum explicata, nunc si videtur, hoc: illud aliās. M.
 Quod malle te intelligo, id puto esse commodius: effi-
 ciet enim ratio, vt quacunque vera sit earū sentē-
 tiarū, quas exposui, mors aut malum non sit, aut
 24 sit bonum potius. * nā si cor, aut sanguis, aut cere-
 brū est animus, certē quoniam est corpus, inter-
 bit cum reliquo corpore: si anima est, fortasse dissi-
 pabitur: si ignis, extinguetur, si est Aristoxeni har-
 monia, dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui
 nihil omnino animum dicit esse? His sententijs om-
 nibus nihil post mortem pertinere ad quenquā po-
 test, pariter enim cum vita sensus amittitur. Non
 sentientis autē, nihil est, vllam in partem quod in-
 ter sit. Reliquorum sententiæ spem afferunt, si te
 forte hoc delectat, posse animos, cū è corporibus ex-
 cesserint, in caelum, quasi in domicilium suum per-
 uenire. A. Me verò delectat: idq; primum ita esse:
 deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi ve-
 25 lim. * M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num
 eloquentia Platonem superare possumus? euolue di-
 ligenter eū librū, qui est de Animo. Amplius quod
 desideres nihil erit. A. Feci me herculè, & quidem
 sapius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cū
 posui

ꝑ osui librum, & mecum ipse de immortalitate ani-
 morum capi cogitare, a sēsio omnis illa elabitur. M.
 Quid hoc? da sne aut manere animos post mortem,
 aut morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid si ma-
 neant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A.
 Non esse miseros, quoniam ne sint quidem iam istuc
 coacti à te paulo ante concessimus. M. Quomodo i-
 gitur, aut cur mortem malum tibi videri dicis, qua
 aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non
 miseros, sensu carētis. * A. Expone igitur, nisi mo- 26
 lestum est, primum, si potes, animos remanere post
 mortem: tum si minus id obtinebis (est enim ardu-
 um) docebis carere omni malo mortē, ego enim i-
 stuc ipsū vereor, ne malum sit, nō dico carere sen-
 su, sed carendum esse. M. Auctōribus quidem ad i-
 stam sentētiam, quam vis obtinere, vti optimis pos-
 sumus: quod in omnibus causis & debet, & solet va-
 lere plurimum: & primum quidem omni antiqui-
 tate: qua quo propius aberat ab ortu & diuina pro-
 genie, hoc melius ea fortasse, qua erāt vera, cerne-
 bat. * itaque vnum illud erat insitū priscis illis, quos
 Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neq; 27
 excessu è vita sic deleri hominē, vt funditus interi-
 ret. idq; cum è multis alijs rebus, tum è pōtificio iu-
 re, & ceremonijs sepulchroram intelligi licet: quas
 maximis ingenijs præditi, nec tāta cura coluisset,
 nec violatas tā inexpiabili religione sãxisset, nisi ha-
 sisset in eorum mentibus, mortem non interitū esse
 omnia tollentē atq; delentē, sed quandā quasi mi-
 grationē, commutationēq; vita, qua in viris claris
 & se-

28 & scæminis dux in calum soleret esse, in cæteris eos
 humi retineret, & permanerent tamen. * Ex hoc &
 nostrorum opinione

Romulus in cælo cum dÿs genitalibus eum
 Degit:

vt fama assentiens dixit Ennius: & apud Græcos,
 indeq; perlapsus ad nos, & vsque ad Oceanũ Her-
 cules, tantus, & tam præsens habetur Deus. Hinc
 Liber, Semele natus, eademque fama celebritate
 Tyndaridæ fratres, qui non modò adiutores in præ-
 lijs victoriæ populi Rom. sed etiam nuntij fuisse per-
 hibentur. Quid? Ino Cadmi filia, nonne Leucothea
 nominata à Græcis, Maturæ habetur à nostris?
 29 quia? totum propè cælum, ne plures persequar,
 nonne humano genere completũ est? * Si verò scruta-
 tari vetera, & ex his, ea quæ scriptores Græciæ pro-
 diderunt, eruere coner: ipsi illi maiorum gentium
 dÿ qui habentur, hinc à nobis profecti in cælũ re-
 perientur. Quare, quorum demonstrantur sepul-
 chra in Græciâ: reminiscere, quoniam es iniitiatus,
 quæ traduntur mysterijs: tum denique, quàm hoc
 latè pateat intelliges. Sed qui nondũ e a quæ mul-
 tis post annis tractari cœpissent, physica didicissent,
 tantum sibi persuaferant, quantum natura admo-
 nente cognouerant, rationes & causas rerum non
 tenebant, visis quibusdam sæpè mouebantur, his-
 que maxime nocturnis, vt viderentur ij, qui vi-
 30 ta excesserant, viuere. * At porrò firmissimum hoc
 afferrî videtur, cur deos esse credamus, quod nulla
 gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis,
 cuius

cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de Dÿs praua sentiunt, id enim vitioso more effici solet, omnes tamen esse vim, & naturam diuinam arbitrantur: nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit, non institutis opinio est confirmata, nō legibus: omni autem in re consensus omnium gentium, lex natura putanda est. Quis igitur, qui suorum mortem primum non eò lugeat, quod eos orbatio vita commodis arbitretur? tolle hanc opinionem, luctum sustuleris. nemo enim moeret suo incommodo, dolent fortasse & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, fletusq; moerens ex eo est, quod eum, quem dileximus, vita commodis priuatum arbitramur, idq; sentire. Atque hac ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaq; doctrina. * Maximum verò argumentum est. naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus cura sunt, & maxime quidem quae post mortem futura sint. Serit arbores, quae alteri saeculo profint, ut ait Statius in Synephebis: quid spectans, nisi etiam postera saecula ad se pertinere? Ergo arbores serit diligens agricola, quarum afficiat baccam ipse nunquam: vir magnus leges, instituta, Remp. non seret? Quid procreatio liberorū, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligētia, quid ipsa sepulchrorum monumenta, quid elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? * Quid illud? num dubitas, quin specimen natura capi deceat ex optima quaque natura? Qua est igitur melior in hominum genere natura, quam eorum, qui se natos ad

est

31

32

homo-

homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitratur? Abijt ad deos Hercules, nunquam abyisset, nisi, cum inter homines esset, eam sibi viam muniuisset. vetera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac Rep. tot, tantosq; viros ob Remp. interfectos, cogitasse arbitramur? ysdemne vt finibus nomen suum, quibus vita terminaretur? Nemo vnquam sine magna spe immortalitatis, se pro patria offerret ad mortem.* Licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminonda, licuit, ne & vetera & externa queram, mihi: sed nescio quomodo inhaeret in mentibus, quasi saeculorum quoddam augurium futurorum, idque in maximis ingenijs, altissimisque animis, & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto quis tam esset amens, qui semper in laboribus & periculis viueret? loquor de principibus.* Quid poeta? nonne post mortem nobilitari volunt? vnde ergò illud?

Aspicite ô ciues senis Ennij imaginis formam.

Hic vestrum panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriae flagitat ab ijs, quorum patres assecerat gloria. idemq;

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu Faxit. cur? volito viuus per ora virum.

Sed quid poeta? opifices etiam post mortem nobilitari volunt, quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minervae, cū inscribere nō liceret? quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de cōtemnenda gloria, sua nomina inscribunt?

3) * Quod si omnium consensus, natura vox est, omnesq;

quis

QVÆST. LIB. I.

qui ubiq; sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos
 pertineat, qui è vita cesserunt : nobis quoque idem
 existimandum est, & si, quorum aut ingenio, aut
 virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natu-
 ra optima sint, cernere naturæ vim maxime: verifi-
 mile est, cum optimus quisq; maxime posteritati ser-
 uiat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit ha-
 biturus. * sed ut deos esse naturæ opinamur, qualesq; 36
 sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos ar-
 bitramur consensu nationum omnium, quæ in sede
 maneat, qualesq; sint, ratione discendum est, cuius ig-
 noratio finxit inferos, easq; formidines, quas tu cõ-
 temnere nõ sine causa videbare: in terram enim ca-
 dentibus corporibus, hisq; humo tectis, ex quo dictum
 est humari, sub terra censebant reliquam vitam a-
 gi mortuorum, quam eorum opinionem magni er-
 rores consecuti sunt: quos auxerunt poetæ, frequens
 enim confessus theatri, in quo sunt muliercula &
 pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

Adsum atque aduenio Acheronte, vix via alta atq;
 ardua;

Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,
 Maximis: ubi rigida constat & crassa caligo infe-
 rum. * tantumq; valuit error, qui mihi quidem iam 37
 sublatus videtur: ut corpora cremata cum scirent,
 tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine
 corporibus nec fieri possent, nec intelligi. ani-
 mos per se ipsos viuentes, non poterant men-
 te complecti: formam aliquam figuramq; querebant.
 inde Homeri tota vexilla: inde ea, quæ meus amicus

Appius vexpo uaria faciebat: inde in vicinia nostrā
Auerni lacus.

Vnde ànima excitantur obscura umbra, aperto
ostio

Alti Acheruntis, falso sanguine imagines mortuorum. Has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterum, pulmonum vi & figura potest. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. Magni autem est ingenij reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere.

38 * Itaque credo equidē etiam alios tot seculis dispussasse de animis: sed, quod litteris extet, Pherecides Syrus primus dixit animos hominum esse sempiternos: antiquus sane: fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulus eius Pythagoras maxime confirmauit: qui cum regnante Tarquinio Superbo in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore disciplina, tum etiam auctoritate, multaque secula postea sic viguit Pythagoreorum uomen, ut nulli alij docti viderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationem illi sententia sua non ferè reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum. * Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in eā cum alios multos, tum Archytam, Timeumque cognouisse, & didicisse Pythagorea omnia: Primumque de animorum eternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse: quam, nisi quid dicis, pratermittamus, & hanc totam spem
immor-

immortalitatis relinquamus. * A. An tu, cū me in sū-
 mam expectationem adduxeris, deseris? errare me
 Hercule malo cum Platone, quem tu quanti facias
 scio, & quem ex tuo ore admiror, quā cum istis vera
 sentire. * M. Macete virtute, ego enim ipse cum eodem
 ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus,
 an sicut pleraq; sic & hoc? quāquam hoc quidem mi-
 nime: persuadent enim mathematici, terrā in medio
 mundi sitam, ad vniuersali cōplexum, quasi puncti
 instar obtinere, quod $\epsilon\tau\tau\epsilon\sigma\upsilon$ illi vocant. eam porro
 naturā esse quatuor omnia gignētium corporum, vt
 quasi partita habeat inter se & diuisa momenta,
 terrena, & humida, suo pte nutu, & suo pondere ad
 pares angulos in terram & mare ferantur: reliqua
 duæ partes, vna ignea, altera animalis, vt illæ supe-
 riores in medium locum mundi grauitate ferantur,
 & pondere, sic hæc, sursum rectis lineis in caelestem
 locum subuolent, siue ipsa natura superiore appetēte,
 siue quod à grauioribus leuiora natura repellantur.
 Quæ cū constent, perspicuum debet esse, animos cum
 è corpore excesserint, siue illi sint animales, id est, spi-
 rabiles, siue ignei, in sublime ferri. * Si verò aut nu-
 merus quidā sit animus, quod subtiliter magis, quam
 dilucidè dicitur: aut quinta illa nō nominata ma-
 gis, quā nō intellecta natura: multo etiam integriora
 ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant. Ho-
 rum igitur aliquid animus est, ne tam vegeta mens,
 vt aut in corde cerebroūe, aut in Empedocleo san-
 guine dimersa iaceat. Dicæarchum verò cum Aristo-
 xeno æquali & cōdiscipulo suo, doctos sane homines

omittamus: quorum alter non cōdoluisse quidem unquam videtur, qui animum se habere nō sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, vt eos etiam ad hac transferre conetur. Harmoniā autē ex sonorū intervallis nosse possumus, quorum varia cōpositio harmonias etiam efficit plureis: membrorū verò situs & figura corporis vacans animo quā possit harmoniā efficere nō video. Sed hic quidē quamuis eruditus sit, sicuti est, hac magistro cōcedat Aristoteli, canere ipse doceat, bene enim illo prouerbio Græcorū præcipitur:

Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

- 42 * Illā verò funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium & rotundorum concursiōnem fortuitam: quam tamen Democritus concalēfactam & spirabilem, id est, animale[m] esse voluit. Is autem animus, qui si est, ex aliquo horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constet, vt potissimum videri video Panætio, superiora capebat necesse est; nihil enim habent hac duo genera prouisi, & supera semper petunt. Ita, siue dissipantur procul à terris, id euenit: siue permanent, & conseruant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cælum, & ab his perumpatur, & diuidatur crassus hic, & concretus aer, qui est terra proximus. calidior est enim, vel potius ardentior animus, quā[m] est hic aer, quem modo dixi crassum, atque concretum: quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terrena principiorum genere confecti, ardore animi concalēsiunt. * Accedit, vt eò facilius animus euadat ex hoc aere, quem

QVÆST. LIB. I.

quem sæpè iam appello crassum, eumquè perrumpat,
 quod nibil est animo velocius: nulla est celeritas, quæ
 possit cum animi celeritate contendere, qui si permanet
 incorruptus, suiq; similis, necesse est ita feratur,
 ut penetret, & diuidat omne calū hoc, in quo nu-
 bes, imbres, ventique coguntur, quod & humidum &
 caliginosum est, propter exhalationes terræ: quam
 regionem cum superauit animus, naturamq; sui si-
 milem contigit & agnouit, iunctus ex anima tenui
 & ex ardore solis temperato, ignibus insistit, & si-
 nem altius se efferendi facit. cum enim sui similem
 & leuitatem & calorem adeptus est, tanquam pa-
 ribus examinatus pōderibus, nullam in partem mo-
 uetur: eaq; ei demū naturalis est sedes, cum ad sui
 similem penetrat, in quo nulla re egens aletur, & su-
 stentabitur eisdem rebus, quibus astra sustentantur
 & aluntur. * Cumquæ corporis facibus instammari 44
 soleamus ad omnes ferè cupiditates, eoque magis in-
 cendi, quod ijs emulemur, qui ea habeant, quæ nos
 habere cupiamus: profecto beati erimus, cum corpo-
 ribus relictis, & cupiditatum, & emulationum eri-
 mus expertes, quodq; nunc facimus, cum laxati cu-
 ris sumus, ut spectare aliquid velimus, & visere: id
 multò tum faciemus liberius: totosq; nos in contem-
 plandis rebus perspicendis quæ ponemus: propterea
 quod & natura inest mentibus nostris insatiabilis
 quedam cupiditas veri videndi, & ora ipsa loco-
 rum illorum, quò peruenerimus, quò faciliorem no-
 bis cognitionem rerum celestium, eò maiorem cog-
 noscendi cupiditatē dabūt. * hæc enim pulchritudo 45

etiã in terris patriam illam & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiã, cognitionis cupiditate incensã, excitauit: precipue verò fruentur ea, quæ tum etiam, cum has terras incolentes circumfusi erãt caligine, tamẽ acie mētis discernere cupiebãt. Etenim si nũc aliquid assequi se putãt, qui ostiũ Põti viderũt, & eas angustias, per quas penetravit ea, quæ est nominata

Argo, quia Argiui in ea delecti viri,

Vecti, petebant pellem inauratam arietis:

Aut ij, qui Oceani freta illa viderunt,

Europam, Libyamq; rapax vbi diuidit vnda: quod tandem spectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiusq; cum situm, formam, circumscriptionem, tũ & habitabileis regiones, & rursum omni cultu propter vim frigoris, aut caloris, vacã-

46 teis? nos enim ne nunc quidẽ oculis cernimus ea, quæ videmus. Neq; enim est vllus sensus in corpore, sed, vt non solũ phisici docent, verũ etiã medici, qui ista aperta & patefacta viderunt, via quasi quadã sunt ad oculos, ad aureis, ad nareis, à sede anima perforata. Itaq; sæpẽ aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec videmus, nec audimus: vt facillẽ intelligi possit, animum & videre & audire, non eas partes, quæ quasi fenestra sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid? quod eadem mente res dissimillimas comprehendimus, vt colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ nunquam quinq; vniuersus animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, vt idem omnium iudex solus esset.

set. * Atque ea profectò tum multo puriora, & dilu- 47
 cidiora cernetur, cum quo natura fert, liber animus
 peruenit, nam nunc quidem quanquam forami-
 na illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissi-
 mo artificio natura fabricata est: tamen terrenis,
 concretisque corporibus sunt intersepta quodammo-
 do. Cum autem nihil erit præter animum, nulla res
 obiecta impedit, quò minus percipiat, quale quidq;
 sit: quamuis copiosè hæc diceremus, si res postularet,
 quam multa, quam varia, quanta spectacula animus 48
 in locis celestibus esset habiturus. * quæ quidem co-
 gitans, soleo sæpè mirari nonnullorum insolentiam
 philosophorum, qui nature cognitionem admiran-
 tur, eiusq; inuentori & principi gratias exsultantes
 agunt, eumq; venerantur ut Deum. liberatos enim
 se per eum dicunt grauisimis dominis, terrore sem-
 piterno, & diurno ac nocturno metu. quo terrorem
 quo metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista,
 quæ nos videlicet, si physica nò didicissetis, timeretis?

Acheruntia templa, alta Orci, pallida

Leti, obnubila, obsita tenebris loca?

Non pudet philosophum in eo gloriari, quod hæc non
 timeat, & quod falsa esse cognouerit? Ex quo intel-
 ligi potest, quã acuti natura sũt, qui hæc sine doctri-
 na credituri fuerint. * Praclarum autem nescio quid 49
 adepti sunt, qui didicerunt, se, cum tempus mortis
 venisset, totos esse perituros. quod ut ita sit (nihil e-
 nim pugno) quid habet ista res aut latabile, aut glo-
 riosum? nec tamen mihi sanè quicquam occurrit,
 cur non Pythagora sit, & Platonis vera sententia.

ut enim rationem Plato nullam afferret (vide, quid
 homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot
 autem rationes attulit, ut velle ceteris, sibi certè per-
 50 suauisse videatur* Sed plurimi cõtra enituntur, ani-
 mosque quasi capite damnatos morte multant, neque
 aliud est quicquam, cur incredibilis his animorũ vi-
 deatur eternitas, nisi quid nequeunt qualis animus
 sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione com-
 prehẽdere, quasi verò intelligãt, qualis sit in ipso cor-
 pore, quæ cõformatio, quæ magnitudo, qui locus: aut
 si tam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc
 tecta sunt, casurusne in conspectũ videatur animus,
 an tanta sit eius tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc repu-
 tent isti, qui negant animum sine corpore intelli-
 gere posse: videbunt quem in ipso corpore intelligãt.
 51 *mibi quidem naturam animi intuenti, multo dif-
 ficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis
 animus in corpore sit, tanquam alienæ domui, quam
 qualis, cum exierit, & in liberum cœlum, quasi in
 domum suam venerit. Si enim, quod nunquam vi-
 dimus, id quale sit intelligere non possumus, certè &
 deum ipsum & diuinum animum, corpore libera-
 tum, cogitatione complecti non possumus. Dicit archus
 quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi,
 quid, aut qualis esset, intelligentia, nullum omnino
 52 animum esse dixerunt.* est illud quidem vel maxi-
 mum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc
 habet vni præceptum Apollinis, quo monet, VT
 SE QVISQVE NOSCAT, non enim cre-
 do, id præcipit, ut membra nostra, aut staturam
 figu-

figuramue noscimus: neque nos corpora sumus, neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico: cum igitur, NOSCE TE dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum: Nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. Hunc igitur nosse, nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum: sic, ut tributum deo sit, hoc est, se ipsum posse cognoscere.* Sed si qualis sit animus ipse animus nesciat: dic 53
 quæso, ne esse quidem se sciet? ne moueri quidem se? quo illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in sexto libro de rep. Quod semper mouetur, id æternum est: quod autem motum affert alii, quodque ipsum agitur, aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoque finem habeat necesse est. solum igitur quod seipsum mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. quin etiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principij autem nulla est origo. nã ex principio oriuntur omnia: ipsum autem ex nulla re alia nasci potest. Nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde.* quod si nunquam oritur, ne occidit quidem 54
 vnquam: nam principium extinetum, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, si quidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium id sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel couidat omne calum, omnisque terra: & consistant necesse est, nec vim vllã nãciscantur, qua primò impulsæ moueantur. Cū pateat

igitur

igitur, æternum id esse quod seipsum mouet: quis est
 qui hanc naturam animis esse tributam neget? ina-
 nimum est enim omne, quod pulsu agitatur exter-
 no. quod autem est animatum, id motu cietur inte-
 riore, & suo: nam hæc est propria natura animi at-
 que vis: quæ si est vna ex omnibus, quæ seipsam sem-
 55 per moueat, neque nata certè est, & æterna est. * Li-
 cèt concurrant plebeij omnes Philosophi: (sic enim,
 ij qui à Platone & Socrate, & ab illa familia dissi-
 dent appellandi videntur) non modo nihil vnquam
 tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ip-
 sum quàm subtiliter conclusum sit, intelligent: Sen-
 tit igitur animus se moueri: quòd cum sentit, illud
 vnà sentit se vi sua, non aliena moueri: nec accidere
 posse, vt ipse vnquam à se deseratur. Ex quo efficitur
 æternitas, nisi quid habes ad hæc. A. Ego verò facile
 sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid con-
 56 tra venire, ita istis faueo sententiæ. * M. Quid illa tã-
 dem? num leuiora censes, quæ declarant inesse in
 animis hominum diuina quadam? quæ si cernerem
 quemadmodum nasci possèt, etiam quemadmodum
 interirent, viderem. nam sanguinem, bilem, pituitã,
 ossa, neruos, venas, omnem denique membrorum
 & totius corporis figuram videor posse dicere, vnde
 concreta & quomodo facta sint. Per animum ipsum,
 si nihil esset in eo, nisi id vt per eum viueremus, tam
 natura putarem hominis vitam sustentari, quam
 vitis, quam arboris: hæc enim etiam dicimus viuere.
 Item si nihil haberet animus hominis, nisi vt appe-
 teret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum
 bestijs

beſtjjs. * Habet primum memoriam, & eam inſuitā, 57
 rerum innumerabilium : quam quidem Plato re-
 cordationem eſſe vult ſuperioris vita. nam in illo li-
 bro, qui inſcribitur Menon, puſionem quendam So-
 crates interrogat quadam geometrica de dimenſig-
 ne quadrati. ad ea ſic ille reſpondet, vt puer: & ta-
 mē ita faciles interrogationes ſunt, vt gradatim re-
 ſpondens eo perueniat: quaſi geometrica didiciſſet.
 Ex quo efficit vult Socrates, vt diſcere nihil aliud ſit,
 quam re: ordari: quem locum multo etiā accuratius
 explicat in eo ſermone, quem habuit eo ipſo die, quo
 exceſſit è vita. docet enim, quemuis, qui omnium re-
 rum rudis eſſe videatur, bene interroganti reſpondē-
 tem, declarare, ſe non tum illa diſcere, ſed remiſi-
 cendo recognoſcere: nec verò fieri vllō modo poſſe, vt
 à pueris tot rerum atq; tantarum inſitas, & quaſi
 conſignatas in animis notionēs, quas ἐνοείας vocant,
 haberemus, niſi animus, antequam in cōrpus intrāſ-
 ſet, in rerum cognitione vigiſſet. * cum nihil eſſet, 58
 vt omnibus locis à Platone diſſeritur, (nihil enim il-
 le putat eſſe, quod oriatur & intereat, id eſt, ſolū eſſe,
 quod ſemper tale ſit, qualem ideam ἀνοείας ille, nos
 ſpeciem) nōn potuit animus hac in corpore inſiſtus
 cognoſcere, cognitā attulit. Ex quo tam multarum
 rerū cognitionis admiratio tollitur: neq; ea planè vi-
 det animus, cum tam repente in tam inſolitum, tā-
 quē perturbatum domicilium immigrauit, ſed cum
 ſe collegit atque recreauit, tū agnoſcit ea remiſi-
 cendo. ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. * Ego 59
 autem maiore etiā quodam modo memoriam
 admi-

admiror. quid est enim illud, quo meminimus? aut
 quam habet vim? aut vnde naturam? Non quero,
 quanta memoria Simonides esse dicatur, quanta
 Themistocles, quanta is, qui à Pyrrho legatus, ad
 Senatum est missus, Cyneas, quanta nuper Carneades,
 quanta qui modo fuit, Scepsius Metrodorus,
 quanta noster Hortensius: de communi hominum
 memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo
 maiore studio & arte versantur: quorum quanta
 mens sit, difficile est existimare: ita multa memine-
 runt. * Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit il-
 la vis, & vnde sit, intelligendum puto. non est certè
 nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorū:
 anima sit animus, ignis ve nescio: nec me pudet, vt i-
 stos, fateri nescire quod nesciam: illud si vlla alia
 de re obscura affirmare possem, siue anima, siue ignis
 sit animus, eum iurare esse diuinum. quid enim,
 obsecro te, terrane tibi, aut hoc nebuloso aut cal-
 ginoso celo aut sæta, aut concretæ videtur tanta vis
 memoriæ? quid sit hoc, non vides: at, quale sit vi-
 des, sine dubio quidem: at, quantum sit profectò vides. *
 61 Quid igitur? quæ capacitatem aliquam in animo
 putamus esse, quo tanquam in aliquod vas ea, quæ
 meminimus infundantur? absurdum id quidem,
 quis enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi
 potest? aut quæ tanta omninò capacitas? an imprimi
 quasi ceram animum putamus, & memoriam esse
 signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt
 verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ
 porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam
 multa

multa possit effingere? quid illa vis, quae tandem est
 quae inuestigat occulta, quae inuētio atque excogita-
 tio dicitur? ex hacne tibi terrena, mortaliq; natura
 & caduca, concreta ea videtur? aut quis primus, 62
 quod summae sapientiae Pythagorae visum est, omni-
 bus rebus imposuit nomina? aut quis dissipatos homi-
 nes congregauit, & ad societatem vitae conuocauit?
 aut quis sonos vocis, qui infiniti videbantur, pau-
 cis literarum notis terminauit? aut quis errantium
 stellarum cursus, progressiones, institutionesq; nota-
 uit? omnes magni, etiam superiores, qui fruges, qui
 vestitum, qui tecta, qui cultum vitae, qui praesidia cō-
 tra feras inuenerunt: à quibus mansuesacti & excul-
 ti, à necessarijs artificijs ad elegantiora defluximus.
 * nam & auribus oblectatio magna ex parte est in- 63
 uenta & temperata varietate, & natura sonorum:
 & astra suspeximus, tum ea quae sunt infixae certis
 locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia: quorum
 conuersiones, omneisque motus qui animo vidit, is
 docuit, similem animum suum eius esse, qui ea fa-
 bricatus in caelo esset. Nam cum Archimedes lunae:
 solis quinque errantium motus in sphaerā illigauit,
 effecit id quod ille, qui in Timaeo nondum adisti-
 cavit. Platonis Deus, ut tarditate & celeritate dissi-
 millimos motus vna regeret conuersio. Quod si in hoc
 mundo fieri sine Deo non potest, ne in sphaera quidem
 eosdē motus Archimedes sine diuino ingenio potuis-
 set imitari. Mibi verò ne haec quidē notiora & illu- 64
 striora carere vi diuina videntur, ut ego aut poetam
 graue, plenūq; carmen sine caelesti aliquo mētis instin-
 ctu putem

putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi
 maiore fluere, abundantem sonantibus verbis, vbe-
 ribusq; sententijs. Philosophia vero, omnium mater
 artium, quid est aliud, nisi, vt Plato ait, donum, vt e-
 go, inuentum Deorum? Hæc nos primum ad illorum
 cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in ge-
 neris humani societate, tum ad modestiam magni-
 tudinemq; animi erudit: eademq; ab anima, tan-
 quam ab oculis caliginem dispulit, vt omnia supera,
 infera, prima, vltima, media videremus. Prorsus hæc
 diuina esse mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, &
 65 tantas. * Quid est enim memoria rerum & verborū?
 quid porro inuentio? profecto id, quo nec in Deo quic-
 quā maius intelligi potest. Non enim ambrosia deos,
 aut nectare, aut inuentute pocula ministrante leta-
 ri arbitror, nec Homerum audio, qui Ganywedem à
 dijs raptum ait propter formam, vt Ioui pocula mi-
 nistraret: non iusta causa cur Laomedonti tanta fie-
 ret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad
 Deos transferebat. diuina mallē ad nos. quæ autem
 diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. ergo ani-
 mus, vt ego dico, diuinus: vt Euripides audeat dicere,
 Deus est. Et quidem si Deus, vt anima aut ignis est, idē
 animus est hominis. nam vt illa natura cœlestis, &
 terra vacat, & humore: sic vtriusq; harum rerum
 humanus animus est expers, sin autē est quinta qua-
 dam natura ab Aristotele inducta, primum hæc &
 66 deorum est & animorum. * Hanc nos sententiā secu-
 ti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressi-
 mus:

Animorum nulla in terris origo inueniri potest: nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur, nihil enim, aut humidum quidem aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoria, mentis, cogitationis habeat, quod & praeterit ateneat, & futura prouideat, & complecti possit praesentia: quae sola diuina sunt. nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. Singularis est igitur quadam natura, atque vis animi, seiuncta ab vñsatis, notisque naturis. Itaque quicquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viger, caeleste & diuinum est: ob eamque rem aeternum sit necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mēs soluta quadam, & libera, segregata ab omni concretionē mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque praeclara motu sempiterno. * Hoc è genere, at- 67
 que eadem è natura est humana mens. Vbi igitur, aut qualis est ista mens? vbi tua, aut qualis est? potesne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, qua habere vellem, ne ijs quidem, quae habeo, mihi per te vti licebit? non valet tantum animus vt sese ipse videat: at vt oculus, sic animus, sese non videns, alia cernit, non videt autem, quod minimum est formam suam, fortasse: quanquam id quoque: sed relinquamus: vim certè, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. hac magna, hac diuina, hac sempiterna sunt. qua facie quidem sit, aut vbi habitet, ne quarendum quidem est.

68 *vt, cum videmus speciem primum, candoremq; cæ-
 li, deinde conuersionis celeritatem tantam, quan-
 tam cogitare non possumus: tum vicissitudines die-
 rum atque noctium, commutationesque temporum
 quadripertitas, ad maturitatem frugum, & ad tem-
 perationem corporum aptas, eorumq; omnium mo-
 deratorem, & ducem, solem, lunamque accretione,
 & diminutione luminis, quasi fastorum notantem
 & significantem dies: tum in eodem orbe in XII.
 partes distributo, quinque stellas ferri, eosdē cur-
 sus constantissimè seruantes, disparibus inter se mo-
 tibus, nocturnamq; cæli formam vndique sideribus
 ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fix-
 um in medio mundi vniuersi loco, duabus oris di-
 stantibus habitabilem & cultum: quarum altera,
 quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem,
 vnde

Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur ni-
 ueis:

69 altera australis, ignota nobis, quam vocant Græci
 ἀνταρκτική: *cæteras parteis incultas, quod aut frigore
 vigeant, aut vrantur calore: hic autem vbi habita-
 mus, non intermittit suo tempore

Cælum mitescere, arbores frondescere,
 Vites latifica pampinis pubescere,
 Ramibaccarum vbertate incurvescere,
 Segetes largiri fruges, florere omnia,
 Fontes scatere, herbis prata conuestirier:

tum multitudinem pecudum partim ad vescendum,
 partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum,

partim ad corpora vestienda: hominemque ipsum
 quasi contemplatorem cali ac deorum, ipsorumque
 cultorem: atque hominis utilitati agros omnes &
 maria parētia. * Hac igitur, & alia innumerabilia 76
 cum cernimus, possumusne dubitare, quid his praesit
 aliquis conditor vel effector, si haec nata sunt, ut Pla-
 toni videtur: vel, si semper fuerint, ut Aristoteli pla-
 cet, moderator tanti operis & muneris? sic mentem
 hominis, quamuis eam non videas, ut Deum non vi-
 des: tamen, ut Deum agnoscis ex operibus eius, sic
 ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate mo-
 tus, omnique pulchritudine virtutis vim diuinæ mē-
 tis agnosceito. In quo igitur loco est? credo equidem
 in capite: & cur credam, multa asserere possum: sed
 de hoc aliam: nunc ubi sit animus, certè quidem in te
 est, quæ est ei natura? propria puto, & sua. sed fac ig-
 neam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud
 modo videto, ut Deum noris, & si eius ignores & lo-
 cum & faciem: sic animum tibi tuum notum esse o-
 portere, etiamsi eius ignores & locum & formā. * in 77
 animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi
 planè in Phisicis plumbei sumus, quin nihil sit ani-
 mis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum,
 nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita sit,
 certè nec secorui, nec diuidi, nec discerpi, nec distra-
 hi potest: nec interire igitur. est enim interitus quasi
 discessus & secretio, ac diremptus earum partium
 quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur.
 His & talibus adductus Socrates, nec patronū qua-
 sivit ad iudiciū capitis, nec iudicibus supplex fuit:

72 *hibuitque liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à superbia: & supremo vitæ die de hoc ipso multa differuit: & paucis ante diebus, cum facile posset educi à custodia, noluit: & cum penè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in cœ-*
lum videretur ascendere. ita enim censebat, itaque differuit, duas esse vias, duplicemque cursum animorum è corpore excedentium: nam qui se humanis vitæ contaminassent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cacati velut domesticis vitæ atque flagitijs se inquinassent, vel in repub. violanda fraudes inexpliabilis concepissent, ijs deum quoddam iter esse seclusum à concilio deorum. qui autem se integros castosque seruassent, quibusque fuisset minima cœ corporibus contagio, seseque ab his semper seuocasset, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum, his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere: itaque commemorat, ut cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo diuinationem habere videantur, qua providentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum. Nec verò de hęc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs sapè vsu venit, qui acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut aspectum omnino amitterent: sic mentis acies seipsam intuens, nonnunquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. itaque dubi-*
 73 *tans,*

QVAEST. LIB. I

rans, circūspectans, hasitans, multa aduersa reuer-
 tens, tanquam ratis in mari immenso, nostra vehi-
 tur oratio. * Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato au- 74
 tem sic abiit è vita, vt causam moriendi noctum se
 esse gauderet. Vetat enim dominās ille in nobis Deus
 iniussu hinc nos suo demigrare. Cum vero causam
 iustam Deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nunc Ca-
 toni, sæpe multis: nō ille, mediū fidius, vir sapiens,
 letus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec
 tamen illa vincula carceris ruperit: leges enim ve-
 rant: sed, tanquam à magistratu, aut ab aliqua po-
 testate legitima, sic à Deo euocatus, atque emissus
 exierit. tota enim philosophorum vita, vt ait idem,
 commentatio mortis est. * nam quid aliud agimus, 75
 cum à voluptate, id est, à corpore, cum à re familia-
 ri, quæ est ministra & famula corporis, cum à Rep.
 cum à negotio omni seuocamus animum, quid,
 inquam, cum agimus, nisi animum ad seip-
 sum aduocamus, secum esse cogimus, maxime-
 que à corpore abducimus? secernere autem à corpore
 animum, nequicquam aliud est, quam emori discere
 Quare hoc commentemur, mihi crede, disiunga-
 mus quæ nos à corporibus, id est, consuescimus mori.
 hoc, & dum erimus in terris, erit illi cælesti vita si-
 mile: & cum illuc ex his vinculis emissi feremur, mi-
 nus tardabitur cursus animorum: nam qui in compe-
 dibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti
 sunt, tardius ingrediuntur, vt ÿ, qui ferro vincti
 multos annos fuerunt. quo cum venerimus, tum
 denique viuemus. nam hæc quidem vita mors

- 76 est: quam lamentari possem, si liberet. * A. Satis tū quidem in consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quam has res relinquere: his, verò modo auditis, multo magis. M. Veniet tēpus, & quidem celeriter, & siue retardabis, siue properabis: valat enim etas. tantum abest ab eo, vt malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, vt verear, ne homini nihil sit non malum aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dī ipsi, vel cum dīs futuri sumus. A. Quid refert? adsunt enim qui hæc non probent. M. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam vlla vti ratione, vt mors tibi videri malū
- 77 possit. * A. Qui potest, cum ista cognouerim? M. qui possit, rogas? caterua veniunt contradicentium non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quomodo doctissimus quisque contemnit: acerime autem deliciae meae, Dicaearchus, contra hanc immortalitatem disseruit is enim tres libros scripsit qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur: in quibus vult efficere animos esse mortales. Stoici autē vsurā nobis largiuntur, tāquam cornicibus: dum mansuros aiunt animos, semper negant. num vis igitur audire, cur, etiamsi ita sit, mors tamē nō sit in malis? A. vt videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. * M. Laudo id quidē, & si nihil nimis oportet confidere: mouemur enim sæpè aliquo acutè concluso: labamus, mutamurq; sententiā. clarioribus etiam in rebus inest aliqua obscuritas: id igitur si acciderit, simus armati. A. Sane quidem, sed ne accidat, providebo. M. Num quid igitur est causa,
- quin

quin amicos nostros Stoicos dimittam⁹, eos dico, quē
 aiunt animos manere, è corpore cū excesserint, sed
 non semper? A. istos verò, qui, quod tota in hac cau-
 sa difficillimum est, suscipiant, posse animum manere
 corpore vacantem: illud autem quod non modò fa-
 cile ad credendum est, sed eo concesso, quod volunt,
 consequens, id certè non dant, vt cum diu perman-
 serit, ne intereat. * M. Bene reprehēdis: & se isto mo-
 do res habet. Credamus igitur Panætio à Platone ⁷⁹
 suo dissentienti, quem enim omnibus locis diuinum,
 quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Ho-
 merum Philosophorum appellat, huius hanc vnā
 sententiam de immortalitate animorum non pro-
 bat, vult enim, quod nemo negat, quicquid natum
 sit, interire: nasci autem animos, q̄ declarat eorū
 similitudo, qui procreantur: quæ etiā in ingenijs, non
 solum in corporibus appareat, alteram autem affert
 rationem, nihil esse, quod doleat, quin id agrum
 esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id
 etiam interiturum: dolere autem animos, ergo etiā
 interire. * Hac refelli possunt, sunt enim ignorantis, ⁸⁰
 cū de eternitate animorum dicatur, de mente di-
 ci, quæ omni turbido motu semper vacet: non de par-
 tibus ijs, in quibus agritudines, ira, libidines quæ
 versentur: quas is, contra quem hæc dicuntur, semo-
 tas à mente: & disclusas putat. nam similitudo
 magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis
 expertes, hominum autem similitudo, in corpo-
 rum figura magis extat: & ipsi animi magni re-
 fert, quali in corpore locati sint, multa enim è

corpore existunt, quæ acuant mentem: multa quæ
 obtundant. Aristoteles quidem ait omneis ingenio-
 sos melancholicos esse: vt ego me tardiores esse non
 molestè feram. enumerat multos: idq, quasi constet,
 rationem cur ita fiat, assert. Quòd si tanta vis est ad
 habitum mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore: ea
 autem sunt quæcunque sunt, quæ similitudinem fa-
 ciant: nil necessitatis assert, cur nascatur animi si-
 militudo. *Omitto similitudines: vellem adesse posset
 Panatius. vixit cum Africano, quærerem ex eo, cuius
 suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie
 patris: vita omnium perditorum ita similis, vt esset
 facile deterrimus. cuius etiam similis P. Crassi, & sa-
 pientis & eloquentis hominis nepos, multorumq, a-
 liorum virorum clarorum, quos nihil attinet nomi-
 nare, nepotes & filij. Sed quid agim? oblitine sumus,
 hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æterni-
 tate dixissemus, ne, si interirent quidem animi,
 quicquam mali esse in morte?

81
 A. Ego verò memineram: sed te de æternitate di-
 centem aberrare à proposito facile patiebar. *M. Vi-
 deo te alta spectare, & velle in cælum migrare. Spero
 fore, vt contingat id nobis: sed fac, vt isti volunt, a-
 nimos nō remanere post mortem: video nos, si ita sit,
 priuari spe beatoris vitæ. Mali verò quid assert ista
 sententia? fac animum sic interire, vt corpus: num
 igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus
 in corpore est? Nemo id quidem dicit: ei si De-
 mocritum insinulat Epicurus: Democritici ne-
 gant. Ne in animo quidem igitur sensus re-
 mane?

manet? ipse enim nusquam est. Vbi igitur malum est, quoniam nihil tertium? an quoniam ipse animi discessus à corpore non fit sine dolore? vt credam ita esse, quã est id exiguum? & falsum esse arbitror: & fit plerumq; sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate: totumq; hoc leue est, qualecunq; est: fit enim ad punctum temporis. * Illud angit, vel potius excruciat, discessus ab omnibus ijs, quæ sũt bona in vita. vide ne à malis dici verius possit. Quid ego nunc lugeram vitam hominum? verè & iure possum. sed quid necesse est cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorãdo miseriozem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quãtum potuimus, consolati sumus. A malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si querimus. Hoc quidem à Cyrenæico Hegesia sic copiosè disputatur, vt is à rege Ptolomæo prohibitus esse dicitur, illa in scholis dicere, quod multi, his auditis, mortem sibi ipsi consciscerēt. * Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est, quem ait, cum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiicisse, lecto Platonis libro. Eius autē, quæ dixi, Hegesie liber est ἀποκατηρέων, quod à vita quidam per in diam discedens, reuocatur ab amicis: quibus respondens, vita humana enumerat incommoda. Possem id facere, & si minus quam ille, qui omnind viuere expedire nemini putat: Omitto alios, etiam ne nobis expedit, qui & domesticis & forēsibus solatijs, ornamentisq; priuati, certè si ante occidissimus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset.

85 * Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullū à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus: è quibus decem & septem iusta vxore nati: in utroq; eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est. Metellū enim multi filij, filia, nepotes, neptes inrogum imposuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatū, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. Hic si viuis filijs, in coiumi regno occidisset,

Astante ope barbarica,

Tectis calatis, laqueatis:

utrum tandem à bonis, an à malis discessisset? tum profecto videretur à bonis. At certè euenisset ei melius, nec tam flebiliter illa canerentur.

Hec omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam euitari,

Iouis aram sanguine turpari.

quasi verò ista vi quicquam tum potuerit ei melius accidere: quod si ante occidisset, tamè euentum omnino amisisset: hoc autem tempore sensum malorum amisit. * Pompeio nostro familiari, cū grauitè agrotaret Neapoli, melius est factum: coronati Neapolitani fuerunt: nimirum, etiam Puteolani vulgò ex oppidis publicè gratulabantur. ineptum sanè negotium, & Grieculum: sed tamen fortunatum. Vtrum igitur, si tūm esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certè à miseris. non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrum, & ma-

*nus incidisset: non liberi defleti, non fortuna omnes
 à victoribus possideretur. qui, si mortē ium obisset,
 in amplissimis fortunis occidisset: is propagatione
 vitæ quot, quātas, quam incredibileis hausit calami-
 rateis? hac morte effugiuntur, etiam si non euenie-
 rint, tamen quia possunt euenire. sed homines ea sibi
 accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quis-
 que fortunam: proinde quasi aut plures fortunati
 sint, quam infelices: aut certi quicquam sit in rebus
 humanis: aut sperare sit prudentius, quam timere.
 * Sed hoc ipsum cōcedatur, bonis rebus homines mor- 87
 te priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commo-
 dis, idque esse miserum. certe ita dicant necesse est.
 An potest is, qui non est, re vlla carere? triste enim est
 nomen ipsum carendi, quia subijcitur hac vis: ha-
 buit, non habet, desiderat, requirit, indiget. Opinor,
 hæc incommoda sunt carentis: caret oculis odiosa
 cæcitas: liberis, orbitas: valet hoc in viuis, mortuo-
 rum autem non vitæ modo commodis, sed ne vitæ
 quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui
 nulli sunt, nos, qui sumus, num aut si cornibus care-
 mus, aut pennis, sit qui id dixerit? certe nemo: quid
 ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec vsu, nec
 natura aptum sit, non careas, etiam si sentias te non
 habere. * Hoc premendum etiam atque etiam est ar- 88
 gumentum confirmato illo, de quo, si mortales ani-
 mi sunt, dubitare non possumus quia tantus interi-
 tus in more sit, vt ne minima quidem suspicio sen-
 sus relinquatur. Hoc igitur probè stabilito & fixo,
 illud excutiendum est, vt sciatur quid sit carere, ne
 relin.*

relinquatur aliquid erroris in verbo. Carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis: inest enim velle in carendo, nisi cum sic, tanquam in febris, dicitur, alia quadam notione verbi: dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias: etiam si id facile patiare. carere autem malo id non dicitur: non enim esset dolendum: dicitur illud, bono carere, quod est malum. sed ne viuus quidem bono caret, si eo non indiget, sed in viuo intelligi tamen potest, regno carere. Dici hoc in te satis subtiliter, non potest. posset in Tarquinio, cum regno esset expulsus: aut in mortuo ne intelligi quidem potest: carere enim sentientis est: nec sensus in mortuo est: nec carere quidem igitur in mortuo est. * Quamquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere Philosophia videamus? Quoties non modo ductores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? que quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum redit ut tyrannum, quem ipse expulerat, in praelio concidisset. non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos se hostium telis obiecissent: non vno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paulum AEmilium Canna, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. * At id ipsum odiosum est sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. cum vero perspicuum sit, nihil posse in eo esse,

esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sentiat? Quamquam hoc quidem nimis sapè: sed hoc ideo, quod in hoc inest omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo & corpore consumpto, totoque animante deleto, & factio interitu vniuerso, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil: is plane perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonem nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quam illo viuo ego fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta fere annos euentura putaret: & ego doleam, si ad decem millia annorum gentem aliquam urbem nostram potituram putem: quia tanta caritas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitæ nunquam longè potest abesse, quominus in omne tempus reip. suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit: sed virtutis, quam necessario gloria, etiamsi tu id non agas, consequatur. Natura verò sic se habet, vt quomodo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors, quæ vt nihil pertinet ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit, in quo quid potest esse mali, cum mors nec ad virtutes pertineat, nec ad mortuos?

- 92 tuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit: * quam qui leuiorem faciunt, somni simillimam volunt esse. Quasi vero quisquam ita nonaginta annos velit vivere, vt, cum sexaginta cōfecerit, reliquos dormiat, ne sues quidem id velint. Endymion verò, si fabulas audire volumus, nescio quando in Latmo obdormiuit, qui est mons Carie, nondum opinor, experrectus est. Num eum curare censes cum Luna laboriet, à qua consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie induis: & dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in eius simulachro videas esse nullū sensum. * Pellātur ergo ista ineptiæ penè aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tandem tempus, naturane? At ea quidem dedit vsuram vitæ, tanquā pecunia, nulla prostituta die. Quid est igitur, quod querere, si repetit cum vult? ea enim conditione acceperas. ijdem, si puer parvus occidit, a quo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. At qui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. nondum gustauerat, inquiunt, vitæ suauitatem. hic autem iam sperabat magna, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in cæteris rebus melius putatur, aliquā partē, quam nullam attingere. cur in vita secus? Quāquam non malè ait Callimachus, multo sæpius lacrymasse Priamum, quam Troilum.
- 94 Eorum autem, qui exacta etate moriuntur, fortunæ laudatur. cur? nam reor, nō illis, si vitæ longior daretur, posset esse iucundior: nihil est enim profectō
 hominū

homini prudentia dulcius, quam, vt cætera auferat,
 adfert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut
 quid omninò homini longum? nonne modo pueros,
 modo adolescentes in cursu à tergo insequens, nec
 opinanteis assecuta est senectus? Sed quia vltra nihil
 habemus, hoc longum dicimus: omnia ista, perinde, vt
 cuique data sunt, ita pro rata parte, aut longa aut
 breuia dicuntur. Apud Hypanim fluium, qui ab
 Europa parte in Pontum influit, Aristoteles ait besti-
 olas quasdam nasci, quæ vnum diem viuant. ex his
 igitur hora octaua qua mortua est, prouecta ætate
 mortua est: quæ vero occidète sole decrepita: eò ma-
 gis, si etiam solstitiali die, conferet nostram longissi-
 mam ætatem cum eternitate: in eadem propemo-
 dum breuitate, qua illæ bestiola, reperiemur. * Con- 95
 temnamus igitur omnes ineptias, quod enim leuius
 huic leuitati nomen imponam? totamque vim benè
 viuendi in animi robore ac magnitudine, & in om-
 nium rerum humanarum contemptione, ac despiei-
 entia, & in omni virtute ponamus. nam nunc qui-
 dem cogitationibus mollissimis effæminamur: vt, si
 ante mors aduentet, quam Chaldaeorū promissa con-
 secuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illi
 destitutiq; videamur. * quod si expectādo, & deside- 96
 randopendemus animis, cruciamur, angimur: pro
 diū immortales, quam iter illud iucundū esse debet,
 quo confecto, nulla reliqua curanulla sollicitudo fu-
 tura sit! quā me delectat Theramenes, quamq; elato
 animo est, et si enim fleuimus cum legimus: tamen nō
 miserabiliter vir clarus emoritur, qui cum coniectus

in carcerem triginta iussu tyrannorum, venenum,
 ut sitiens obduxisset, reliquum sic è poculo eiecit, ut
 id resonaret. Quod sonitu reddito, ridēs, Propino, in-
 quit, hoc pulchro Critia: qui in eum fuerat teterrim-
 us. Græci enim in conuiujs solent nominare, cui
 poculum tradituri sint. Lusit vir egregius extremo
 spiritu, cum iam præcordijs conceptam mortem con-
 tineret: vereq; ei, qui venenum præbuerat, mortem
 est eam auguratus, quæ breui consecuta est. Quis
 hanc animi maximi equitatem in ipsa morte lau-
 97 daret, si mortem, malum iudicaret? * vadit in eundē
 carcerem, atq; in eundem paucis post annis scyphum
 Socrates, eodem scelere iudicum, quo tyrannorum,
 Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, quæ facit e-
 um Plato usum apud iudices iam morte multatum?
 Magna me, inquit, spes tenet, iudices, bene mihi e-
 uenire quod mittar ad mortem. necesse est enim, sit
 alterū de duobus: ut aut sensus omnino mors omneis
 auferat, aut in alium quendam locum, ex his locis
 morte migretur. Quamobrem, si sensus extinguitur,
 morsq; ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam
 sine visis somniorum placatis sumam quietem affert,
 dij boni, quid lucri est emori? aut quā multi dies re-
 periri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui simi-
 lis futura est perpetuitas omnis consequentis tempo-
 98 ris? quis me beator? * Sin vera sunt quæ dicuntur, mi-
 grationē esse mortem in eas oras, quas, qui è vitā ex-
 cesserunt, incolunt: id multò iam beatius est, te, cum
 ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris,
 ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoen

Rhadamanthum, Aeacum, Triptoleum: conuenireque eos, qui iuste & cum fide vixerint. Hac peregrinatio mediocris vobis videri potest? Ut vero colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat quanti tandem aestimatis? Equidem saepe mori, si fieri posset, vellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios, iudicio iniquorum circumuentos conuenirem! Tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Ulyssis, Sisyphique prudentiam. nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, sicut hic faciebam, capite damnarer. * ne vos quidem, iudices, 99
 ij, qui me absoluisistis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire potest, nec viuo, nec mortuo, nec vnquam eius res à dijs immortalibus negligentur: nec mihi ipsi hoc accidit fortuito, nec verò ego ijs à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quod mihi nocere se crediderunt. Et hoc quidem hoc modo, nihil autem melius aestimo. Sed tempus est, inquit, iam hinc abire me, ut moriar: vos, ut vitam agatis. Vtrum autem sit melius, dij immortales sciunt, hominem quidem scire arbitror neminem. * Næ ego haud paulò hunc 100
 animum malim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. Et si, quod præter Deos negat scire quenquam, id scit ipse, vtrum melius sit, nam dixit ante, sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad rem. Nos autem teneamus, ut nihil cē-

seamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus, intelligamusq; si mors malum sit, esse sempiternum malum: nam vita miseria mors finis esse videtur. mors si est misera: finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præstanteis viros virtutis & sapientia gloria commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut cum ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari atque lato, dixissetq; ei quidam inimicus, Contemnisne leges Lycurgi? responderit. Ego verò illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna multauerit, quam sine mutatione, & sine versura possem dissoluere. O virum Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens dānatus esse videatur. *Taleis innumerabiles nostra ciuitas tulit. Sed quid duces, & principes nominem, cum legiones scribat Cato sæpe alacris in eum locum profectas, vnde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt, in quos Simonides:

Dic hospes Sparte, nos te hic vidisse iacentis,
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo fortis
Lacedæmonij: hodie apud inferos forte esse canabimus. fuit hægens fortis, dum Lycurgi leges vige-
bant, è quibus vnus, cum Perses hostis in colloquio dixisset gloriatus, Solem præ aculorum multitudine & sagittarum non videbitis: In umbra igitur, in-
quit, pugnabimus. *Viros commemoro, qualis tandē

Lace-

Lacena? quæ cum filium in prælium misisset, & interfectum audisset: iccirco, inquit, genueram, ut esset qui pro patria morti non dubitaret occumbere. Esto: fortes, & duri Spertiata: magnam habet vim Reip. disciplina. Quid? Cyrenaum Theodorum, philosophum non ignobilem, nōne miramur? cui cum Lyfimachus rex crucē minaretur, istis queso, inquit, ista horribilia mimitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, huminē, an sublimē putrescat. Cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione & sepultura dicendum existimem, rem non difficilem, yis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulò antè dicta sunt. *de qua So-¹⁰³ crates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum disputasset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet. Multam verò, inquit, operam, amici frustra consumsi: Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturum, neque quicquam mei relicturum. veruntamen Crito, si me assequi poteris, aut sequi nactus eris: ut tibi videbitur, sepelito, sed, mihi crede, nemo me vestrum, cum hinc excessero, consequetur. Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit, de hoc toto genere nihil laborare. *Durior Diogenes, & id qui-¹⁰⁴ dem sentiens, sed ut Cynicus asperius, proyici se iussit inhumatum. tum amici: Volucrisbusne & feris? Minimè verò, inquit, sed baccillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? - illi: non enim senties.

Quid igitur mihi, ferarum laniatus oberit, nihil sentientis? Praclare Anaxagoras: qui cum Lampfaci moreretur, quarentibus amicis vellētne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri. Nihil necesse est, inquit: vndique enim ad inferos tantundem via est. Totaque dere humationis vnum tenendum est: ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue vigeat, in corpore autem perspicuum est, vel exstincto animo, vel elapso, nullum residere sensum.* sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles, lacerare eum, & sentire, credo, putat: Ergo hic vlci scitur, vt quidem sibi videtur, at illa sicut acerbissimam rem marēt:

Vidi videre quod me passa egerimē,

Curru Hectorem quadrijugo raptarier:

Quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector?
melius Accius, & aliquando sapiens Achilles: Imò enim tuerò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.

Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris.* Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat.

(leuas,

Mater, te appello, quæ curam somno suspensa

Næque te mei miseret: surge, & sepeli natum.

Hæc cum pressis & flebilibus modis, qui totis theatris mæstitiam inferant, concinuntur, difficile est, nō eos qui inhumati sunt, miseros iudicare:

Priusquam fera, volucresquæ:

metuit, ne laceratis membris minus bene vtatur: ne combustis, non extimescit.

Heu reliquias semiasp̄i regis, denudatis ossibus
Per terram sanie delibutam fœdè diuexarier?

Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos se-
ptenarios fundat ad tibiam. * Tenendum est igitur, 107
nihil curandum esse post mortem, cum multi ini-
micos, etiam mortuos puniuntur. Execratur lucu-
lenti sanè versibus apud Ennium Thyestes, primum
vt naufragio pereat Atreus, durum hoc sanè; talis e-
nim interitus non est sine graui sensu: illa mania,
Ipse summis saxis fixus asperis,
Euisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo,
Sanie & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt, quam
ille, latere pendens, cui se hic cruciatum censet opta-
re, quã essent dura, si sentirei? nulla sine sensu sunt.
Illud verò perquam inane:

Neque sepulchrum quo recipiat, habeat, portum
corporis. (malis:

Vbi, remissa humana vita corpus requiescat &
Vides quanto hic in errore versetur, portum esse
corporis, sepulchrum: & requiescere in sepulchro
putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non eru-
dierit filium, nec docuerit quatenus esset quidq; cu-
randum. * Sed quid singulorum opiniones animad- 108
uertam, nationum varios errores perspicere cum
liceat? condiunt Aegypti mortuos, & eos domi ser-
uant. Persæ etiam cera circūlitos cōdiunt; vt quam
maximè permaneant diuturna corpora. Magorum
mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint
antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit ca-
nes,

nes: optimates, domesticos. nobile autem genus ca-
 num illud scimus esse, sed pro sua quisque facultate
 parat, à quibus lanietur, eamque optimam illi esse
 censent sepulturam. Per multa alia colligit Chrysi-
 pus, ut est in omni historia curiosus, sed ita terra
 sunt quadam, ut ea fugiat & reformidet oratio.
 Totus igitur hic locus contemnendus in nobis, non
 negligendus in nostris: ita tamen ut mortuorum cor-
 109 pora nihil sentire sentiamus. * Quantum autem
 consuetudini fameque dandum sit, id curent vi-
 ui, sed ita, ut intelligant nihil ad mortuos per-
 tinere: sed perfecto mors tum æquissimo animo op-
 petitur, cum suis se laudibus vita occidens con-
 solari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis
 perfecta profecto functus est munere. multa mihi
 ipsi ad mortem tempestiva fuerunt, qua utinam po-
 tuissem obire. nihil enim iam acquirebatur: cumu-
 lata erant officia vite: cum fortuna bella restabant.
 Quare si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem neg-
 ligere possimus: at vita acta perficiat, ut satis super-
 que vixisse videamus. Quanquam enim sensus abie-
 rit, tamen summis & proprijs bonis & laudis &
 gloria, quamuis non sentiant, mortui non carent.
 etsi enim nihil in se habet gloria, cur expetatur, tamen
 virtutem tanquam umbra sequitur. verum multi-
 tudinis iudiciū de bonis si quando est, magis laadan-
 dum est, quam illi ob eam rem beati. Nō possum au-
 tem dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lycurgum,
 Solonein, legem & publicam disciplinam carere gloria,
 110 Thennistoclem, Epaminondam bellicam virtutis, ante
 enim

enim Salaminam ipsam Neptunus obruet, quam Salaminij trophæi memoriam: priusq; Bœotia Leuctra tollentur, quam pugna Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deferet Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paullum, Catonem, Lelium, innumerabileis alios: quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus: secundis verò suis rebus volet etiam mori, non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quam molesta decessio. *hanc sententiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olimpionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympie vidisset, accessit ad senem & gratulatus, Morere Diagora, inquit: non enim in celum ascensurus es. Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant, vel tum potius putabant, isque, qui hoc Diagora dixit, permagnum existimans, treis Olympianicas vna ex domo prodire, cunctari illum diutius in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidem quod satis esset paucis verbis, ut mihi videbar, responderam. concesseras enim nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, ut plura dicerem, quod in desiderio & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorem modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. Ill. suspicio intolerabili dolore

III

112

eruciat, si opinamur eos, quibus orbatifumus, esse cum aliquo sensu in ijs malis, quibus vulgo opinantur. Hanc excutere opinionem mihi metradicitus nolui, eo que fui fortasse longior. * A. Tu longior? non mihi quidem: prior enim pars orationis tua faciebat, ut mori cuperem: posterior, ut modo non nollem, modo non laborarem, omni autem ratione illud certe perfectum est, ut mortem non ducerem in malis.

113

M. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus, an iam hanc artem planè relinquimus? A. Tu verò istam ne reliqueris, quam semper ornasti: & quidem iure, illa enim si verè loqui volumus, te ornauerat. sed quinam est iste epilogus? aueo enim audire quicquid est. * M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte: nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, alijsque pluribus. Primum Argia sacerdotis Cleobis, & Biton filij, predicantur. nota fabula est. cum enim illam ad solenne & statum sacrificium curru vehius esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarenturque iumenta: tunc iuvenes ij, quos modo nominavi, veste posita, corpora oleoperunxerunt, ad iugum accesserunt. Ita sacerdos aduecta in fanum, cum currus esset ductus à filijs, precata à dea dicitur, ut illis premium daret proprietate, quod maximum homini dari possit à Deo, post epulatos cum matre adolescentis somno se dedisse, mane inuentos esse mortuos. * Simili precatione Trophonius, & Agamedes vsi dicuntur: qui, cum Apoilini Delphis templum exadificassent, venerantes Deum, petierunt mer-

114

cedem,

cedem, non parvam illam quidem operis & laboris sui, nil certi, sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturū ostendit, post eius diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse Deum dicunt. & eum quidem Deum, cui reliqui dī concessissent, ut prater ceteros diuinaret: mortem esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quadam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regem, NON nasci hominem longē optimum esse: proximū autem quam primum mori. * qua est vsus sententia 115
in Cresphonte Euripides.

Nam nos decebat cœtus celebranteis domum,
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humana vitæ varia reputanteis mala:
At, qui labores morte finisset graueis,
Omnes amicos laude & letitia exequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris: ait enim Thermanum quendam Eliseum, cum grauiter filij mortem moereret, venisse in Psychomantium, quærentem quæ fuisset tãtæ calamitatis causa: Huic in tabellis treis huiusmodi versiculos datos:

Ignari homines in vita mentibus errant,
Euthynous potitur fatorum munere lato,
Sic fuit vrilius finiri ipsiqûe, tibi qûe.

His, & talibus auctoris vsi, confirmant causam, rebus à dīs immortalibus iudicatam, * Alcidas 116
quidam, rhetor antiquus, imprimis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum, cui ratio-

nes ea, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, de-
 fuerunt: vber as orationis non defuit. Clara verò
 mortes, pro patria oppetitæ, non solum gloriosa rhe-
 toribus, sed etiam beatæ videri solent. repetunt ab
 Erichtheo: cuius etiã filia cupide mortem expetuo-
 runt pro vita ciuium: Codrum, qui se in medios im-
 misit hosteis, famulari veste, ne posset agnosci, si esset
 ornatu regio: quod oraculum erat datum, si rex in-
 terfectus esset, victricis Athenas fore. Menecheus
 verò non prætermittitur: qui oraculo educto largitus
 est patria suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci
 se immolandam iubet, vt hostium sanguis eliciatur
 suo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, &
 Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus E-
 paminondas vigent. nostros non norunt, quos enume-
 rare magnum est: ita sunt multi: quibus videmus op-
 tabiles fuisse morteis cum gloria. * Quæcū ita sint,
 magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita
 velut superiore è loco concionandum, vt homines
 mortem vel optare incipiant, vel certè timere desi-
 stant, nam si supremus ille dies non extinctionem,
 sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin
 autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quam
 in medijs vita laboribus obdormiscere, & ita conui-
 uentem somno consopiri sempiterno? quod si fiat, me-
 lior Ennij, quam Solonis oratio: hic enim noster,
 Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu
 Faxit. at vero sapiens ille:
 Mors mea ne careat lacrymis: linguamus amicis
 Mœrorem, vt celebrent funera cum gemitu.

*Nos verò, si quid tale acciderit, vt à Deo denuncia- 118
 tum videatur, vt exeamus è vita, leti & agentes gra-
 tias pareamus: emittiq; nos è custodia, & leuari
 vinculis arbitremur, vt aut in aeternam, & planè in
 nostram domum remigremus, aut omni sensu mole-
 stiaq; careamus, sin autem nihil denunciabitur, eo
 tamen simus animo, vt horribilem eum diem alijs,
 nobis faustum putemus: nihilq; in malis ducamus,
 quod sit vel à dijs immortalibus, vel à na-
 tura parente omnium constitutum. non enim teme-
 rè, nec fortuito sati & creati sumus: sed profecto
 fuit quaedam vis, qua generi consuleret humano: nec
 id gigneret, aut aleret, quod cum exantlauisset om-
 nis labores, tum incideret in mortis malum sempi-
 ternum: portum potius paratum nobis, & perfugium
 putemus. * Quo vtinam velis passis peruehi liceat. sin 119
 resistentibus ventis reijciemur, tamen eodem paulo
 tardius referamur necesse est. quod autem omnibus
 necesse est, id ne miserum esse vni potest? Habes Epi-
 logum, ne quid pratermissum, aut relictum putes. A.
 Ego verò, & quidem fecit etiam iste me epilogus fir-
 miorem. M. Optionè inquam. Sed nunc quidem va-
 letudini tribuamus aliquid. cras autem, & quot dies
 erimus in Tusculano, agamus haec, & ea potissimum,
 qua leuationem habeant aegritudinum, formidinum,
 cupiditatum; qui omnè philosophia est fructus v-
 berrimus,

M. T. CICER.
TVSCVLANA-
RVM QVAESTIONVM
AD M. BRVTVM
LIBER SECVNDVS.

De tolerando dolore.

I Neoptolemus quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nā omnino haud placere: Ego autem, Brute, necesse quidē mihi arbitror philosophari: nam quid possū, praesertim nihil agens, agere melius? sed non paucis, ut ille. difficile enim est, in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca nisi ē multis eligi possunt: nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur.

2 *sed in vita tamē occupata, atq; ut Neoptolemi tū erat, militari, pauca ipsa multum saepe prosunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut egritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quae mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio: quae non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitari non potest metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest: sed qui, non modo quia necesse est mori,

si, verum etiam quia nihil habet mors, quod
 fit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi
 praesidium ad beatam vitam comparat. * quanquam
 non sumus ignari, multos studiosè contra esse dictu-
 ros: quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil om-
 nino scriberemus. Etenim si orationes, quas nos mul-
 titudinis iudicio probari volebamus (popularis est e-
 nim illa facultas, & effectus eloquentiae est audien-
 tium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui
 nihil auderent, nisi quod se imitari posse considerent:
 quemque sperandi sibi, eundem, & bene dicendi fi-
 nem proponerent: & cum obruerentur copia senten-
 tiarum atque verborum, ieiunitatem & famem se
 malle, quam vbertatem & copiam dicerent, vnde
 erat exortum genus Atticorum, is ipsis, qui id se-
 qui se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere,
 penè ab ipso foro irrisi. * quid futurum putamus, cū,
 adiut ore populo, quò utebamur antea, nunc minime
 nos uti posse videamus? est enim Philosophia paucis
 contenta iudicibus, multitudinem consulto ipsa fu-
 giens, eiq; ipse & suspecta, & inuisa: ut vel, si quis v-
 niuersam velit vituperare, secundo id populo facere
 possit: vel, si eam, quam nos maxime sequimur, contu-
 tur inuadere, magna habere possit auxilia reliquorū
 philosophorū disciplinis. nos autem vniuersae phi-
 losophiae vituperatoribus respondimus in Hortensio.
 pro Academia autem quae ditenda erant, satis accu-
 ratè in Academicis quatuor libris explicata arbitra-
 mur: Sed tamen tantū abest, ut scribi contra nos no-
 limus, ut id etiam maxime optemus. In ipsa enim

Græcia, philosophia tãto in honore nunquam fuisse,
 nisi doctissimorum contentionibus, dissentionibusq;
 5 vixisset. * Quamobrem hortor omnes qui facere id
 possunt, vt huius quoque generis laudem iam lan-
 guenti Græcia eripiant, & perferant in hanc urbem,
 sicut reliquas omnes, qua quidem erant expeteræ,
 studio atque industria sua maiores nostri transtu-
 lerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab
 humili venit ad summum, vt iam, quod natura fert
 in omnibus fere rebus, sese sciat, breuiq; tempore
 ad nihilum ventura videatur. Philosophia nascatur
 Latinis quidem literis ex his temporibus, eamq; nos
 adiuuamus, nosque ipsos redargui, refellique patia-
 mur. quod si ferunt animo iniquo, qui certis quibus-
 dam, destinatisque sententijs quasi addicti & con-
 secrati sunt, eaque necessitate constricti, vt etiam
 quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ cau-
 sa defendere. nos qui sequimur probabilia, nec ultra
 id, quam quod verisimile occurrerit, progredi possu-
 mus: & refellere sine pertinacia, & refelli sine ira-
 6 cundia parati sumus. * Quod si hæc sit in traducta
 erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis ege-
 bimus, in quibus multitudo infinita librorum est pro-
 pter eorum multitudinem, qui scripserunt, eadem e-
 nim dicuntur à multis, ex quo libris omnia refer-
 serunt, quod accideret etiam nostris, si ad hæc studia
 plures confluxerint. Sed eos si possumus excitemus,
 qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi
 7 elegantia, ratione & via philosophantur. * est enim
 quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari
 volunt,

volunt, quorum dicuntur esse Latini sanè multilibrari: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim, sed quia profitentur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè scribere, lectionem sine vlla delectatione negligo: quid enim dicant & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quomā, quemadmodum dicant, ipsi non laborant, cur legendi sint. nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. * nā 8
 vt Platonem, reliquosq; Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omneis, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè consecantur: Epicurum autem & Metrodorum non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. Nobis autem videtur, quidquid litteris mandetur, id commendari omnium auditorum lectioni dicere: nec, si ipsi minus consequi possumus, iccirco minus id ita faciendum esse sentimus. * Itaque mihi semper Peripateticorum, Academiaeq; consuetudo de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quod aliter non posset, quid in vnaquaque re verisimile esset, inueniri: sed etiam quod esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps usus est Aristoteles: deinde eū qui secuti sunt, nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, instituit alio rem ore rhetorū præcepta tradere, alio philosophorum, ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod

quod datum est temporis nobis, in eo consumpsimus.
 Itaque cum ante meridiem dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus, post meridiem in Academia descendimus, in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed ysdem ferè verbis, vt actum disputatumq; est. * Est igitur ambulans ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodā inductus exordio. A. DICHI non potest, quam sim hesternæ disputatione tua delectatus, vel potius adiutus, etsi enim mihi conscius sum, nunquā me nimis cupidum fuisse vitæ: tamē obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti, fore aliquando finem huius lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. Hoc genere molestia sic, mihi crede, sum liberatus, vt nihil minus curandum
 10
 11
 putem. * M. Minimè mirum id quidem. nam efficit hoc philosophia: medetur animis: inaneis sollicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. sed hæc eius vis non idem potest apud omnes: tum valet multum, cum est idoneam complexa naturam. FORTES ENIM NON MODO fortuna adiuuat, vt est in veteri proverbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsū quendam videlicet, & altum, & humana despicientem genuit. itaque facile in animo forti contra mortem habitæ insedit oratio. sed hæc eadem num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, à quibus inuenta, disputata, conscripta sunt: quorum enim quisque philosophorum inuenitur,

tur, qui sit ita moratus, ita ac animo ac vita constitu-
tus, ut ratio postulat? quid disciplinā suam, non osten-
tationem scientiæ, sed legem vitæ putet? * qui obtē-¹²
peret ipse sibi, & decretis suis parent? videre licet
alias tanta leuitate & iactatione, yjs ut fuerit non
didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloria non-
nullos: multos libidinum seruos: ut cum eorum vitæ
mirabiliter pugnet oratio, quod quidem mihi vide-
tur esse turpissimū. Ut enim si grammaticū se profes-
sus quispiam, barbarè loquatur: aut, si absurdè ca-
nat is qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit,
quod in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam: sic
philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est,
quod in officio, cuius magister esse vult, labitur, ar-
temque vitæ professus delinquit in vitæ. A. Nonne ve-
rendum igitur est, si est ita, ut dicis, ne philosophiā
falsa gloria exornes? quod est enim maius argumē-
tum, nihil eam prodesse, quam quosdam perfectos
philosophos turpiter viuere? * M. Nullū verò id qui-¹³
dem argumentum est, nam ut agri non omnes fru-
giferi sunt, qui coluntur, falsumque illud & im-
probe,

Et si in segetem sunt deteriore data

Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt. Atque ut
in eodem simili verser: ut ager, quamuis fertilis, sine
cultura fructuosus esse non potest: sic sine doctrina
animus, ita est utraque res vna sine altera debilis:
cultura autem animi philosophia est, quæ extra-
hit vitia radicitus, & preparat animos ad salutem

accipiendos: eaquē mandat his, & vt ita dicam, ferit, quā adulta fructus vberrimos ferant. Agamus igitur vt cœpimus. Dic, si vis, de quo disputari velis.

* A. Dolorem existimo maximum malorum omnium.

14 M. Etiamne maius, quam dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam citò de sententia esse deiectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim minus est te dignum, quam tibi quicquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine? quā vt effugias, quis est non modo non recusandus, sed vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo, Quare ne sit sanè summum malum dolor, malum est certè. M. Vide scne igitur, quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video planè: sed plus desidero.* M. Experiar equidem, sed magna res est,

15 animoque mihi opus est non repugnante. A. Habebis id quidem. vt enim heri feci, sic nunc rationem, quod ea me cumque ducet, sequar. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de varijs disciplinis philosophorum loquar: quorum princeps & auctoritate & antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit summum malum dolorem dicere. dehinc ad hanc enervatam, muliebremque sententiam, satis docilem se Epicurus præbuit. post hunc Hieronymus Rhodius, dolore vacare summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modo tu: malum illud quidem, sed alia peiora.* Ergo id, quod natura ipsa,

16

& quæ

& quadam generosa virtus statim respuit, ne dolorē
 summum malum dūeres, oppositoquē dedecore sen-
 tentia depellerere, in eo magistra vita tot secula
 permanet philosophia. quod huic officium, quā laus,
 quod decus erat tanti, quod adipisci cum dolore
 corporis velit, qui dolorem summum malum esse si-
 bi persuasit? quam porro quis ignominiam, quam
 turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem,
 si id summum malum esse decreuerit? Quis autem
 non miser non modò tunc, cum premeretur summis
 doloribus, si in his est summum malum: sed etiam
 cum sciet id sibi posse euenire? & quis est, cui non pos-
 sis? ita fit, ut omnino nemo possit esse beatus. * Me-¹⁷
 trodorus quidem eum perfectè putat beatum, cui
 corpus bene constitutum sit, & exploratum ita sem-
 per fore. quis autem est iste, cui id exploratum possit
 esse? Epicurus verò ea dicit, ut mihi quidem risus
 captare videatur. affirmat enim quodam loco, si vra-
 tur sapiens, si crucietur: expectas fortasse, dum
 dicat, patietur, perferet, non succumbet: magna me-
 hercule laus, & eo ipso, per quem iuravi, Her-
 cule digna: sed Epicuro homini aspero & duro
 non est hoc satis: in Phalaridis tauro si erit, dicet,
 quam suaue est hoc, quam hoc non curo! Suaue et-
 iam? an parum est, si non amarum? At id quidem
 illi ipsi, qui dolorem, malum esse negant, non solent
 dicere, cuiquam suaue esse cruciari: asperum, diffi-
 cile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamen
 malum. Hic, qui solum hoc malum dicit, & ma-
 lorum omnium extremum, sapientem censet id sua-

18 *ne dicturum.* * Ego à te non postulo, vt dolorem eisdem verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, vt scis, voluptarius, ille dixerit sane idē in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo, ego tantam vim non tribuo sapientia contra dolorem: si forte in referendo officio satis est: vt lateretur etiam, non postulo. tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica natura, ad patiendum tolerandumq; difficilis.

19 * Aspice Philoctetam: cui concedendum est gementi. ipsum enim Herculem viderat in Oeta, magnitudine dolorum eiulantem. Nihil igitur hunc virum sagitta, quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur,

Cum è viperino morsu venæ viscerum,

Veneno imbuta, tetros cruciatus cierent,

Itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens:

Heu quis falsis fluctibus mandet

Me ex sublimi vertice saxi?

Iam iam absumor: conficit animam

Vis vulneris, vlcereis aestus.

Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. * Sed videamus Herculem ipsum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipsa morte querebat: quas hic voces apud Sophoclem in Tarchinijs edit? cui cum Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam induisset, inhæsissetque ea visceribus, ait ille.

Omnia dictu grauia, perpeffu aspera,

Quæ corpore exant laui, atque omnino pertuli.

Nec mihi Iunonis terror implacabilis,

Nec tantum inuexit tristis Eurystheus mala,
 Quantum vna vecors Oenei pari edita.
 Hac me irretiuit veste furiali inscium,
 Quæ lateri inhaerens morsu lacerat viscera,
 Vrgensque grauiter pulmonum haurit spiritus:
 Sic corpus clade horribili absumptum extabit:
 Iam decolorem sanguinem omnem exorbuat.
 Ipse illigatus peste interimor textili.
 Hos non hostilis dextra, non terra edita
 Moles gigantum, non biformato impetu
 Centaurus ictus corpori infixit meo:
 Non Graia vis, non barbaræ vlla immanitas,
 Non saua terris gens relegata vltimis:
 Quas per agrans, vndiq; omnino hinc feritatem expulsi:
 Sed fœminea vi, fœminea interimor manu.
 O nate, vere hoc nomen vsurpa patri,
 Nec me occidentem matris superet caritas.
 Huc arripe ad me manibus abstractam pijs.
 Iam cernam, mense, an illam potioremputes.
 *Perge, aude nate, illacryma patris pestibus:
 Miserere, gentes nostras flebunt miseras.
 Heu, virginali more ploratum edere,
 Quem vidit nemo vlli ingemiscentem malo?
 Sic fœminata virtus afflictæ occidit.
 Accede nate, assiste, miserandum aspice
 Euisceratum corpus lacerati patris.
 Videte cuncti: tuq; cœlestum sator,
 Iace, obsecro, in me vim coruscantem fulminis.
 Nunc, nunc dolorem anxiferi torquant vertices:
 Nunc serpit ardor. *Quante victrices manus,

21

22

M. T. C. TVSCVL.

O pectora, ô terga, ô lacertorum tori,
 Vestrone pressu quondam Nemeæus Leo
 Frendens efflauit grauitèr extremum halitum?
 Hæc dextra Lernam tetram maculata excetra
 Placauit: hæc bicorpoream afflixit manum:
 Erymanthiam hæc vastificam abiecit belluam:
 Hæc à Tartaræa tenebrica abstractum plaga
 Tricipitem eduxit Hydra generatum cauem:
 Hæc interemit tortu multiplicabili
 Draconè, auriferã obtutu obseruantè arborem,
 Multa alia victrix nostra lustrauit manus,
 Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.

23 Possumusne nos cõtemnere dolorè, cum ipsum Her-
 culem tam intoleranter dolere videamus? * Veniat
 AEschylus non poeta tantum, sed etiam Pythago-
 reus: sic enim accepimus. quomodo fert apud eum
 Prometheus dolorem, quem excipit ob furtum Lem-
 nium, vnde ignis lucet mortalibus, clã diuisus? eum
 Prometheus doctus clesisse dolo, pœnasque Iouis ato
 expendisse supremo. Has igitur pœnas pendens, assi-
 xus ad Caucasum, hæc dicit:

Titanum soboles socia nostri sanguinis,
 Generata cælo, aspicerè religatum asperis,
 Vincitumq; saxis, nauem vt horrisono freto
 Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ,
 Saturnius me sic infixit Iupiter,
 Iouisq; numen Mulcibri adsciuit manus,
 Hos ille cuneos fabrica crudeli inserens,
 Perrupit artus: qua miser solertia
 Transverberatus, castrum hoc furiarum incolo.

Iam

*Iam tertio me quoque funesto die,
 Tristi aduolatu, ad uncis lacerans vnguibus
 Iouis satelles pastu dilaniat fero.
 Tum iecore opimo farta, & satiata affatim,
 Clangorem fundit vastum, & sublime aduolans
 Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
 Cum vero a desum inflatu renouatum est iecur,
 Tum rursus tetros auida se ad pastus refert.
 Si hunc custodem mœsti cruciatus alo,
 Qui me perenni viuum fœdat miseria.

*Namque vt videtis, vinculis constrictus Iouis, 25
 Arcere nequeo diram volucrem à pectore.
 Sic me ipse viduus pestis excipio anxias,
 Amore mortis terminum inquirens mali,
 Sed longè à latè numine asphellor Iouis:
 Atque vetusta sectis glomerata horridis,
 Luctifica clades nostro infixæ est corpori:
 Ex quo liquatæ solis ardore excidunt
 Gutta, quæ saxa assiduè instillant Caucasi.

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum
 dicere: & si hunc miserum, certè dolorem, malum.

*A. Tu quidem adhuc me à causam agis, sed hoc mox 26
 videro. interea vnde isti versus? nō enim agnosco. M.
 Dicam herculè: etenim rectè requiris. Videsne a-
 bundare me otio? A. Quid tum? M. Fuiisti saepe, credo,
 cum Athenis esses, in scholis philosophorum. A. Fui
 verò, ac libenter quidem. M. Animaduertebas, igitur,
 & si tum nemo erat admodum copiosus, verun-
 tamen versus ab his admisceri orationi. A. Ac
 multos quidem à Dionysio Stoico. M. Probè

dicis: sed is quasi dictata, nullo delectu, nulla elegā-
 tia. Philo & proprium numerum, & electa poemata,
 & loco adiungebat. Itaque postquam adamaui hāc
 quasi semilem declamationem, studiosē equidem v-
 tor nostris poetis, sed sicubi illi defecerunt, verti ipse
 multa de Gracis, ne quo ornamento in hoc genere
 27 disputationis careret Latina oratio. * Sed videsne,
 poeta quid mali afferant? lament ante eis inducunt
 fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt
 deinde dulces, vt non legantur modo, sed etiam e-
 discantur. sic ad malam domesticam disciplinam,
 vitamque vmbrailem & delicatam cum accesser-
 runt etiam poeta, nervos omneis virtutis elidunt,
 Rectē igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate,
 quam finxit ille, cum mores optimos, & optimū Reip.
 statum exquireret. at verò nos, docti scilicet à Gra-
 cia, hac & à pueritia legimus, & didicimus: hanc e-
 28 ruditionem liberalem, & doctrinam putamus. * Sed
 quid poetis irascimur? virtutis magistri philosophi
 inuenti sunt, qui summum malum dolorem dice-
 rent. ac tu adolescens, cum id tibi paulò ante dixis-
 ses videri, rogatus à me, etiamne maius quam de-
 decus, verbo de sententia destruxisti. roga hoc idem
 Epicurum, maius dicet esse malum, mediocrem do-
 lorem, quam maximum aedecus: in ipso enim de-
 decore mali nihil esse, nisi sequantur dolores. quis
 igitur Epicurum sequitur dolor, cum hoc ipsum di-
 cit, summum malum esse dolorem, quo dedecus ma-
 ius à philosopho nullum expecto? Quare satis mihi
 dedisti, cum respondiisti maius tibi videri malum
 dede-

dedecus, quam dolorem. hoc ipsum enim si tenebis,
 intelliges, quam sit obsistendum dolori. Nec tam
 quarendum est, dolor malum ne sit, quam firmandus
 animus ad dolorem ferendum.* Concludunt ratiun- 29
 culus Stoici, cur non sit malum, quasi de verbo, non
 de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nam cum id,
 quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse
 negas, capior, & scire cupio, quomodo id, quod ego
 inferrimum existimem, ne malum quidem sit.
 Nihil est, inquit, malum, nisi quod turpe, & vi-
 tiosum est. Ad ineptias redis: illud enim, quod
 me angebat, non eximis. Scio dolorem non esse ne-
 quitiam, desine id me docere: hoc doce, doleam, nec
 ne doleam, nihil interesse. Nunquam quicquam,
 inquit, ad beatam quidem viuendum, quod est in vna
 virtute positum, sed tamen est reiiciendum. Cur?
 Asperum est, contra naturam, difficile perpeffu, tri-
 ste, durum.* Haec copia verborum est: quod omnes 30
 vno verbo malum appellamus, id tot modis posse di-
 cere, desinis tu mihi, non tollis, dolorem, cum dicis
 asperum, contra naturam, vix quod ferri, tolerarique
 possit, nec mentiris: sed re succumbere non oportet-
 bat, verbis gloriantem, nihil bonum esse, nisi quod
 honestum, nihil malum, nisi quod turpe. Optare hoc
 quidem est, non docere, illud & melius, & verius:
 omnia, quae natura aspernatur, in malis esse: quae
 asciscit, in bonis. Hoc posito, & verborum concer-
 tatione sublata, tantum tamen excelleat illud, quod
 recte amplexantur isti, quod honestum, quod re-
 ctum, quod decorum appellamus, quod idem interdum

virtutis nomine amplectimur: vt omnia prateres,
 quæ bona corporis, & fortuna putantur, per exigua
 & minuta videantur: nec malum quidem vllum,
 nec si vnum in locum collata omnia sint, cum turpi-
 tudinis malo comparandum: * Quare si, vt initio cō-
 cessisti, turpitudine peius est, quam dolor, nihil est pla-
 ne dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro vide-
 bitur, gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari,
 dolere: tum honestas, tum dignitas, tum decus
 aderit: tuque in ea intueberis, & te continebis, ce-
 det profecto virtuti dolor, & animi inductione lan-
 guescet. aut enim nulla virtus est, aut contemnendus
 est omnis dolor. Prudentiamne vis esse, sine qua ne
 intelligi quidem vlla virtus potest? Quid ergo? ea
 patientur te quicquam facere nihil proficientem
 & laborantem? an temperantia sinet te immodera-
 tē facere quicquam? an colli iustitia poterit ab ho-
 mine propter vim doloris enunciante commissa, pro-
 dente conscios, multa officia relinquentem? * Quid for-
 titudini, comitibusque eius, magnitudini animi, gra-
 uitati, patientiæ, rerum humanarum despicientiæ,
 quomodo respondebis? afflictusne, & iacens, & la-
 mentabili voce deplorans, audies: O virum fortem?
 te verò ita affectum, ve virum quidem dixerit quis-
 quam. Amittenda igitur fortitudo est, aut sepe-
 liendus dolor. Ecquid scis igitur, si quid de Corinthijs
 tuis amiseris, posse habere te reliquam suppellecti-
 lem saluam: virtutem autem si vnā amiseris, etsi
 amitti non potest virtus, sed si vnā confessus
 fueris te non habere, nullam te esse habiturum? * nū
 igitur

igitur fortem virum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere Prometheum, aut Philoctetam illum? A te enim malo discere. Sed ille certè non fortis, qui iacet in lectulo humido,

Qui eiulatu, questu, gemitu, fremitibus

Resonando, multum flebileis voces refert.

Non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia; si modo est aliqua patientia: si nulla est, quid exornamus philosophiam? aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor, vel fodiat sanè. si nudus es, da iugulum: si tectus Vulcanijs armis, id est, fortitudine, resiste. hac enim te, nisi ita facies, custos dignitatis relinquet & deseret.* Certum quidè 34
leges, quas siue Iupiter, siue Minos sanxit, de Iouis quidem sententia vt poeta ferunt: itemque Lycurgi, laboribus erudiunt inuentutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, aestuando. Sparta verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, vt multus è visceribus sanguis exeat, nonnquam etiam, vt, cum ibi essem, audiebam, ad necem: quorum non modo nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri possunt, viri non poterunt? & quod mos valet, ratio non valebit? * Interest aliquid inter laborem & dolorem: 35
sunt finitima omninò, sed tamen differunt aliquid. Labor, est functio quadam vel animi, vel corporis grauioris operis, & muneris: dolor autè, motus asper in corpore, à sensibus alienis. hæc duo Græci illi, quo-

quorum copiosior est lingua, quam nostra, vno nomine appellant. Itaque industrios homines, illi studiosos, vel potius amanteis doloris appellant: nos commodius laboriosos. alud est enim laborare, aliud dolere. O verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia. aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. Cum varices secabantur C. Mario, dolebat: cum æstu magno ducebat agmen, laborabat. Est inter hæc quedam tamen similitudo: consuetudo enim laborum perpeffionem dolorum efficiet faciliorem. * Itaque illi qui Græcia formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt: quod Spartiata etiam in fæminas transtulerunt, quæ cæteris in vrribus mollißimo cultu parietum vmbris occuluntur: illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacenas virgines: quibus magis palastra, Eurotas, sol, puluis, labor, militia studio est, quam fertilitas barbara. Ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam: feriuntur, impelluntur, abijciuntur, cadunt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. Militiam verò, nostram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiã, nec adhibetur vlla sine anapestis pedibus hortatio, quam laboriosa est? * Nostri exercitus primum vnde nomẽ habeant, vides: deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre si quid ad vsum velint: ferre vallum, nam scutum, gladium, galeã, in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. ar-

ina enim, membra militis esse dicunt : qua quidem
ita geruntur aptè, vt, si vsus foret, abiectis oneribus,
expeditis armis, vt membris pugnare possint. Quid
exercitatio legionū? quid ille cursus, clamor, quanti
laboris est? ex hoc ille animus in pralijs paratus ad
vulnera. *adhuc pari animo in exercitatum militē:
mulier videbitur. Cur? tantum interest, inter no-
uum & veterem exercitum, quantū experti sumus.
etas tyronum plerunq; melior : sed ferre laborem,
contemnere vulnus, consuetudo docet. quin etiam
videmus ex acie efferrisape saucios, & quidem rū-
dem illum & in exercitatum, quamuis leui ictu, plo-
ratus turpissimos edere. At vero ille exercitatus &
vetus, ob eamque rem fortior, medicum modo requi-
rens, à quo obigetur.

O Patrocle (inquit) ad vos adueniens, auxilium &
vestras manus peto,
Priusquam oppeto malam pestem, mandatam ho-
stili manu:

Neg; sanguis vlllo potis est pætho profluens consistere,
Si qua sapientia magis vestra deuitari mors potest.
Namq; AEscclapy liberorum saucij opplent porticus:
Non potest accedi.

*Certe Euripylus hic quidem est, hominem exercita. 93
tum, quis tot verba tanto in luctu continuat? vide,
quam non flebiliter respondeat : rationem etiam
afferat, cur a quo animo sibi ferendum sit.

Qui alteri exitium parat,
Eum scire oportet sibi paratam pestem, vt parti-
cipet parem.

Abducat Patroclus, credo, ut collocet in cubili, ut vulnus obliget. siquidem homo esset. sed nihil vidi minus, querit enim quid actum sit:

Eloquere: res Argiūm pralio ut se sustinet.

Non potest effari, tantum dictis, quantum factis superpetit laboris. Quiesce igitur, & vulnus alliga. etiam si Euripylus posset, non posset AESopos:

Vbi fortuna Hectoris

Nostram acrem aciem inclinatam:

& cetera explicat in dolore: sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria. Ergo hac veteranus miles facere poterit: doctus vir, sapiensque non poterit? * Ille verò melius, ac non paulò quidem, sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione & sapientia. anicula sapè in diem biduum ac triduum ferunt. subduc cibum vnum diem athletæ, Iouem Olympium eum ipsum, cui se exercebit, implorabit. ferre se non posse clamabit. Consuetudinis magna vis est. pernoctant venatores in niue, in montibus vri se patiuntur. inde pugiles castibus contusi, ne ingemiscūt quidem. * Sed quid hos, quibus Olympiorum victoria consulatus ille antiquus videtur? gladiatores, aut perditii homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quomodo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt, quam turpiter vitare? quam sapè apparet nihil eos malle, quam vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui querant quid velint: si ūs satisfactum non sit, se velle decumbere. Quis mediocris gladia-

tor ingemuit? quis vultum mutauit vnquam? quis non modo stetit, verum etiam decubuit turpiter? quis cum decubisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? tantū exercitatio, meditatio, consuetudo valet. ergo hoc poterit.

Samnis, spurcius homo, vita illa dignus loquē: vir natus ad gloriam, vllam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ira sit, vt nunc fit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus forasse multae, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem, disciplina.* De exercitatione & consuetudine, & 42
 commemoratione dixi: age sis, nunc de ratione videamus, nisi quid vis ad hac. A. Egone vt te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sitne igitur malum dolor, nec ne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam ac minutis conclusiunculis, nec ad sensus permanentibus, effici volunt, non esse malum dolorem. ego illud, quicquid sit, tantum esse, quantum videatur, non puto: falsa quae eius visione & specie moueri homines dico vehementius, doloremque eius omnem esse tolerabilem. Vnde igitur ordiat? an eadem breuiter attingam, quae modo dixi, quo facilius oratio progredi possit longius. Inter omnes igitur hoc con- 43
 stat, nec doctos homines solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana vincuntium, toleranter dolo-

dolorem pati: nec vero quisquam fuit, qui eum, qui
 ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo
 & postulatur à fortibus, & laudatur, cum sit, id aut
 extimescere veniens, aut non ferre praesens, nonne
 turpe est? Atqui vide, ne, cum omnes recte animi
 affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc proprium
 nomen omnium: sed ab ea vna, quae ceteris excellat,
 omnes nominatae sint. appellata est enim à viro
 virtus: viri autem propria maximè est fortitudo:
 cuius munera duo maxima sunt, mortis, doloris-
 què contemptio. Utendum est igitur his, si virtutis
 compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam
 44 à viris virtus nomen est mutuata. * Quæres fortasse,
 quomodo? & recte. Talem enim medicinam philoso-
 phia proficitur. Venit Epicurus, homo minimè ma-
 lus, vel potius vir optimus: tantum monet, quantum
 intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit?
 idem, qui dolorem summum malum. vix satis con-
 stanter. audiamus. Si summus dolor est, inquit, bre-
 uem necesse est esse. Iterandum eadem ista mihi: non
 enim intelligo, quid summum dicas esse, quid bre-
 ue. Summum, quo nihil sit superius: breue, quo
 nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris:
 à qua me breuitas temporis vindicabit ante penè,
 quam venerit, sed si est tantus dolor, quantus Phi-
 locteta, benè planè magnus mihi quidem videtur,
 sed tamen non summus. nihil enim dolet, nisi pes:
 possunt oculi, potest caput, latera, pulmones: possunt
 omnia: longe igitur abest à summo dolore. Er-
 go, inquit, dolor diuturnus habet latitiam plus,
 quam

quam moleſtia. * Nunc ego non poſſum, tantum ho- 45
 minem nihil ſapere dicere, ſed nos ab eo derideri
 puto. ego ſummum dolorem (ſummum autem di-
 co, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) non
 continuo dico eſſe breuem, multoſque poſſum bo-
 nos viros nominare, qui complureis annos dolori-
 bus podagræ crucientur maximis: ſed homo cau-
 tus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diu-
 turnitatis modum, vt ſciam, quid ſummam dicat
 in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur
 hunc, nihil proſus dicentem, cogamusque con-
 ſiderari, non eſſe ab eo doloris remedia querenda, quæ
 dolorem, malorum omnium maximum dixerit:
 quamuis idem forniculum ſe in torminibus & in
 ſtranguria ſua præbeat. Aliunde igitur eſt que-
 renda medicina, & maximè quidem, ſi, quid
 maxime conſentaneum ſit, querimus ab ijs, qui-
 bus, quod honeſtum ſit, ſummum bonum: quod
 turpe, ſummum videtur malum. * his tu præſenti- 46
 bus gemere, & te iactare non audebis profectò. lo-
 quetur enim eorum voce virtus ipſa tecum. Tunc,
 cum pueros Lacedæmone, adoleſcenteis Olympiæ,
 barbaros in arena videris excipientes grauiſ-
 mas plagas, & ferentibus ſilentio, ſite forte do-
 lor aliquis peruellerit, exclamabis, vt mulier?
 non conſtanter & ſedatè ſeres? Ferri non poteſt:
 natura non patitur. Audio, pueri ferunt gloria
 ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamen
 veremur, vt hoc quod à tam multis, & quod
 tot locis perferatur, natura non patiatur? illa

Verò non modo patitur, verum etiam postulat. nihil enim habet prestantius, nihil quod magis expetat, quam honestatem, quam laudem, quam dignitatem, quam decus. hisce ego pluribus nominibus vnam rem declarari volo, sed utar, ut quam maxime significem, pluribus. volo autem dicere, illud homini longè optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: quod quidem citius dixerim solum, quam summum bonum. * atq; ut hac de honesto, sic de turpi contraria. nihil tam tetrum, nihil tam aspernandum, nihil homine indignius. Quod si tibi persuasum est (principio enim dixisti plus in dedecore mali tibi videri, quam in dolore) reliquum est, ut tute tibi imperes. quanquam hoc nescio quomodo dicatur, quasi duo simus, ut alter imperet, alter pareat: ne in scitè tamen dicitur. est enim animus in parteis distributus duas, quarum altera rationis est particeps, altera expers. cum igitur precipitur, ut nobismetipsis imperemus, hoc precipitur, ut ratio coerceat temeritatem. Est in animis omnium ferè natura molle quiddã, & demissum, humile, enervatum quodammodo, & languidum. Si nihil esset aliud, nihil esset homine deformius. sed praesto est domina omnium & regina ratio, quæ connixa per se & progressa longius, fit perfecta virtus. hac ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro. * Quonã modo? inquires. Velut seruo dominus, velut imperator militi, velut parens filio, si turpilla pars animi geret, quam dixi esse mollem:

lem, si se lamentis muliebriter, lachrymisque dedit,
vinciatur, & constringatur amicorum, propinquo-
rumque custodijs, saepe enim videmus fractos pudore,
qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, vt
famulos, vinculis & custodia arceamus. qui au-
tem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, hos ad-
monitu simili oportebit, vt bonos milites, reuocatos
dignitatem tueri. Non nimis in Niptris ille sapien-
tissimus Græciae saucius lamentatur, vel modice po-
rius.

Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne succes-
su arripiat maior dolor.

* Pacuuius hoc melius, quam Sophocles: apud illum
enim perquam flebiliter Vlyses lamentatur in vul- 49
nere: tamen hic leuiter gementi: illi ipsi, qui ferunt
saucium, persona grauitatem intuentes, non dubi-
tarunt dicere:

Tu quoque Vlyses, quanquam grauiter cernimus
iæm,

Nimis es panè animo molli, qui consuetus in armis
æuum agere.

Intelligit poeta prudēs ferendi doloris consuetudi-
nem esse non contemnendam magistram. * Atque ille 50
non immoderatè magno in dolore:

Retinere, tenete, opprimate,

Vlcus nudate. heu miserum me. excrucior.

Incipit labi: deinde ilico desinit,

Operite, abscedite, iam iam dimittite.

Nam at trectatu & quassu sauum amplificatis do-
lorem.

¶ *Videsne, vt obmutuerit nõ sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaq; in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idq; moriens,*

Conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet.

Id viri est officium: fletus muliebri ingenio additus.

*Huius animi pars illa melior rationi sic paruit, vt se uero imperatori miles prudens. In quo vno erit perfecta sapientia (quem adhuc nos quidem vidimus neminem: sed Philosophorum sententijs, qualis futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, siue ea ratio, quæ erit in eo perfecta atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filijs: nunc, quod volet, conficiet, nullis labore, nulla molestia: eriget ipse se, suscitabit, instruet, armabit, vt tanquam hosti, sic obsistat dolori. Quæ sunt ista arma? contentio, confirmatio, sermoque intimus, cum ipse secum, caue turpe quicquam, languidum, non virile. * obuersentur species honestæ animo: Zeno proponatur Eleates, quibus perpeffus est omnia potius, quam conscios delenda tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur, qui cum in manus Cyprii Nicocreontis regis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Calanus Indus, indoctus ac barbarus, in radicibus Caucasus, sua voluntate vitius combustus est. nos, si pes condoluit, si dens, sed factotum dolere corpus, ferre non possumus. opinio est enim quedam effeminata ac leuis,*

nec in dolore magis quam in voluptate, quia cum
 lique scimus, fluiimusque mollitia, apud aculeum sine
 clamore ferre non possumus. * At verò C. Marius, ru- 53
 sticanus vir, sed planè vir, cum secaretur, ut su-
 pra dixi, principio veruit se alligari: nec quisquam
 ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo
 postea alij? valuit auctoritas. Videsne igitur opi-
 nionis esse, non natura malum? & tamen fuisse a-
 crem morsum doloris, idem Marius ostendit: cæcus
 enim alterum non præbuit. ita & tulit dolorem
 ut vir, & ut homo, maiorem ferre sine causa ne-
 cessaria noluit. Totum igitur in eo est, ut tibi impe-
 res: ostendi autem, quod esset imperandi genus. At-
 que hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitu-
 dine, quid magnitudine animi dignum sit, non so-
 lum animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem
 nescio quo pacto mitiorem facit. * ut enim fit in præ- 54
 lio, ut ignavus miles, ac timidus, simul ac vi-
 derit hostem, abiecto scuto fugiat quantum possit,
 ob eamque causam pereat nonnunquam, etiam inte-
 gro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale e-
 uenerit, sic qui doloris speciem ferre non possunt, ab-
 yciunt se, atque ita affliti & exanimati iacent. qui
 autem resistunt, discedunt sapissimè superiores:
 sunt enim quedam animi similitudines cum corpore:
 ut onera contentis corporibus facilius feruntur, re-
 missis opprimunt: sumillime animus intentione
 sua depellit pressum omnem ponderum, remissio-
 ne autem sic vrgetur, ut se nequeat extollere. * Et, 55
 si verum querimus, in omnibus officijs perse-
 que.

quendis animi est adhibenda contentio . ea est so-
 la officij tanquam custodia . Sed hoc quidem in dolo-
 re maximè est prouidendum, ne quid abiectè, ne
 quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter,
 muliebriterue faciamus: imprimisq; refutetur ac
 reijciatur Philoëtæus ille clamor . ingemiscere
 nonnunquam viro concessum est, idq; rarò: euulatus
 ne mulieri quidem. Et hic nimirum est fletus, quem
 duodecim tabula in funeribus adhiberi vetuerunt,
 56 * Nec verò vnquam ne ingemiscit quidem vit fortis
 ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad firmitatem, vt
 in stadio cursores exclamant, quam maximè
 possunt faciunt idem, cum exercentur, athletæ pu-
 giles verò, etiam cum feriunt aduersarium, in ia-
 ctandis castibus ingemiscunt: non quod doleant,
 animoue succumbant, sed quia in profundenda
 voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehe-
 mentior. Quid? qui volunt exclamare manus, — num
 satis habent latera, fauceis, linguam intendere, è
 quibus elici vocem? fundi videmus? toto corpore
 atque omnibus vngulis, vt dicitur, contentioni
 57 vocis asseruiunt. * genu me hercule M. Antonium
 vidi, cum contentè ipse pro se lege Varia diceret,
 terram tangere. vt enim balistæ lapidum, & re-
 liqua tormentæ telorum, eò grauiores emissiones ha-
 bent, quo sunt contenta, atque adducta vebemen-
 tius: sic cursus, sic vox, sic plaga hoc grauior, quo
 est missa contentius. Cuius contentionis cum tan-
 ta vis sit, si gemitus in dolore ad confirmandum ani-
 mū valebit, vt emur: sin erit ille gemitus lamētabilis,
 si im-

si imbecillus, si abiectus, si flebilis, ei qui se dederit,
 vix eum virum dixerim, qui quidem gemitus, si le-
 uationis aliquid afferret, tamen videremus quid es-
 set fortis & animosi viri. cum verò nihil imminuat
 doloris, cur frustra turpes esse volumus? quid est
 enim fletu muliebri viro turpius? Atque hoc praece- 58
 ptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus
 enim rebus, non solum dolori, simili contentione ani-
 mi resistendum est: Ira exardescit, libido concita-
 tur. in eandem arcem confugiendum est: eadem
 sunt arma sumenda. Sed quoniam de dolore loqui-
 mur, illa omittamus. Ad ferendum igitur dolorem,
 placidè & sedatè plurimum proficit toto pectore,
 vt dicitur, cogitare, quam id honestum sit. sumus
 enim natura, vt ante dixi (dicendum est enim
 sapius) studiosissimi, appetentissimiq; honestatis: cu-
 ius si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod
 vt eo potiamur, non parati simus, & ferre, & perpe-
 ti. Ex hoc cursu atque impetu animorum ad veram
 laudem, atque honestatem illa pericula adeuntur in
 prælyis; non sentiunt viri forteis in ace vulnera: vel
 sentiunt, sed mori malunt, quam tantillum modo de
 dignitatis gradi dimoueri. * Fulgenteis gladios ho- 59
 stium videbant Decij, cum in aciem eorum irru-
 ebant. his leuabat omnem vulnerum metum nobili-
 tas mortis, & gloria. Num tum ingemuisse Epa-
 minondam putas, cū vna, cum sanguine vitā effluc-
 re sentiret? imperantem enim patriam Lacedæmo-
 nijs relinquebat, quam acceperat seruientem. Hac
 sunt solatia, hac fomenta summorum dolorum.

Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? Ad philosophos me reuocas, qui in aciem non saepe prodeunt. * è quibus homo sane leuis Heracleotes Dionysius, cum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deuictus est. nam cum ex renibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat, falsa esse illa, quae antea de dolore ipse sensisset, quem cum Cleanthes condiscipulus rogaret, quanam ratio eum de sententia deducisset, respondit. Quia, cum tantum opera philosophiae dedissem, dolorem tamen ferre non possem: satis esset argumenti, malum esse dolorem. plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cum pede terram percussisset, versum ex Epigonis serunt dixisse:

Audisne haec Amphiarae sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat: * At non noster Posidonius, quem & saepe ipse vidi, & id dicam, quod solebat narrare Pompeius, se cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum audiisset eum grauius esse egrum, quod vehementer eius artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem ut vidisset, & salutauisset, honorificisque verbis prosequutus esset, molestèq; se dixisset ferre, quod eum non posset audire: at ille, Tu vero, inquit, potes: nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit. itaque narrabat, eum grauius & copiose de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cuban-

banzem disputasse: cumque quasi faces ei doloris ad-
 moerentur, saepe dixisse. Nihil agis dolor: quamuis
 sis molestus, nunquam te esse confitebor matum. * 62
 Omninoque omnes clari & nobilitati labores, con-
 temnendo sunt etiam tolerabiles. Videmusne, apud
 quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur, ma-
 gnus honos sit, nullum ab ijs, qui in id certamen des-
 cendant, deuitari dolorem? apud quos aut emvenan-
 di & equitandi haec viget, qui hanc petessunt, eos
 nullum fugere dolorem? Quid de nostris ambitioni-
 bus, quid de cupiditate honorum loquar? flamma est,
 per quam non cucurrerint ij, qui haec olim punctis sin-
 gulis colligebant? Itaque semper Africanus Socra-
 ticum Xenophontem in manibus habebat: cuius in-
 primis laudabat illud, quod diceret, eosdem labo-
 res non esse aequè graues imperatori & militi, quod 63
 ipse honos laborem leuiorem faceret, imperatorum.
 * Sed tamen hoc euenit, vt in vulgus insipientium o-
 pinio valeat honestatis, cum ipsam videre non pos-
 sint. Itaque fama & multitudinis iudicio mouentur,
 vt id honestum putent, quod à plerisque laudetur.
 & autem, si in oculis sis multitudinis, tamen eius iu-
 dicio stare nolim: nec, quod illa putet, idem te putare
 pulcherrimum. tuo tibi iudicio est vtendum. tibi
 si rectè probanti placebis, tum tu non modo te vice-
 ris, quod paulò antè præcipiebam, sed omneis & om-
 nia. * Hoc igitur tibi propone, amplitudinè, & quasi 64
 quandam exaggerationem quam altissimam animi,
 quæ maximè eminent in contemnendis & despici-
 endis doloribus, vnam esse omnium rem pulcherrimam

eoq̄ pulchriorem, si vacet populo, neq̄ plausum cap-
 tans, se tantum ipsa delectet. Quin etiam mihi qui-
 dem laudabilia videntur omnia, quæ sine vendi-
 tatione, & sine populo teste fiunt: non quo fugiendus
 sit (omnia enim bene acta in luce se collocari volūt)
 sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia ma-
 65 ius est. * atque in primis meditemur illud, vt hæc pa-
 tientia dolorū, quàm sæpè iā animi intentione dixi
 esse firmandā, in omni genere se æquabilem præbeat.
 sæpè enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatē,
 aut propter gloriæ, aut etiam vt ius suum & liberta-
 tem tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt:
 ydem ommissa contētione, dolorem morbi ferre
 non possunt: neque enim illum quem facile tulerant,
 ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius &
 gloria. Itaq̄ barbari quidam, & immanes ferro de-
 certare acerrimè possunt, agrotare viriliter non
 queunt. Græci autem homines non satis animosi,
 sed prudentes, vt est captus hominum, satis hostem
 aspicere non possunt, sed ydem morbos toleranter
 atque humanè ferunt: at Cymbri & Celtiberi in
 pralio exultant, lamentantur in morbo. nihil enim
 66 potest esse æquabile, quod non à certa ratione profi-
 ciscatur. * Sed cū videaseos, qui aut studio, aut opi-
 nione ducantur, in eo persequendo atq̄ adipiscendo,
 dolore non frangi: debes existimare, aut non esse
 malū dolorem, aut, etiamsi, quicquid asperum alie-
 numque à natura sit, id appellari placeat malum,
 tantulum tamen esse, vt à virtute ita obruatur, vt
 nusquam appareat. qua meditare, quæso, dies & no-
 ctes.

Et latius enim manabit haec ratio, & aliquāto ma-
 iorem locum, quam de vno dolore, occupabit. nam si
 omnia fugienda turpitudinis, adipiscēdaq; honesta-
 tis causa faciemus, non modo stimulos doloris, sed
 etiam fulmina fortuna contemnāmus licebit: pra-
 fertim cum paratum sit illud ex hesternā disputa- 67
 tione perfugium. *vt enim si cui nauiganti, quē pre-
 dones insequantur, Deus quis dixerit: Eijce te de na-
 ui: praestō est qui excipiat, vel delphinus, vt Arionem
 Methymnaum: vel equi Pelopis illi Neptunij, qui per
 vndas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient
 te, & quo velis, perferent: amicum omittat timo-
 rem, sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, si tan-
 ti non sint, vt ferendi sint, quo sit confugiendum, vi-
 des. Haec ferē hoc tempore putari esse dicenda: sed
 tu fortasse in sententia permanes. A. Minimē verō:
 me quē biduo duarum rerum, quas maximē timebā,
 spero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepsidram:
 sic enim duximus. sed tibi hoc video non posse debe-
 ri. A. Ita prorsus, & illud quidem ante meridiem,
 hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuis-
 que optimis studijs obseque-
 mur.

M. T. CICER.

TV SCVLANA

RVM QVAESTIONVM

AD M. BRVTVM

LIBER TERTIVS.

De ægritudine lenienda.

I Viduam esse, Brute, causæ putem, cur
cū constemus ex animo & corpore, corpo-
ris curā li tuēdiq; causa quesita sit ars
eiusq; utilitas deorum immortalium in-
uentioni consecrata: animi autem medicina nec
tam desiderata sit antequam inuenta, nec tam culta
posteaquam cognita est, nec tam multis grata &
probata, pluribus etiam suspecta & inuisa? an quod
corporis grauitatem & dolorem animo iudicamus,
animi morbum corpore non sentimus? ita sit, ut a-
nimus de seipse tum iudicet, cum id ipsum quod iu-
dicat, ægrotet. * quod si taleis nos natura genuisset,
ut eam ipsam inueneri & perspicere, eademq; optima
duce cursum vitæ conscicere possemus: haud erat sa-
nè, quod quisquam rationem ac doctrinā requireret.
nūc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter
malis moribus opinionibusq; deprauatos sic restin-
guimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. sunt e-
nim ingenijs nostris semina innata virtutum, quæ si
adolescere liceret, nos ad beatam vitā perducerēt:
nunc autem simulatq; eadē in lucem & suscepti su-
mus, in omni continuo præiudicate, & in summa opi-
nionū peruersitate versamur: ut penè cum lacte nu-
triciis

tricis errorē suxisse videamur. Cum verò parētibus
 redditi, id est, magistris traditi sumus, tum ita varijs
 imbimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinio-
 ni confirmata natura ipsa cedat. * Accedunt etiam
 Poëtae, qui cum magnam speciem doctrinae, sapien-
 tiaque praese tulerunt, audiuntur, leguntur, edif-
 cuntur, & inhaerescunt penitus in mentibus: cum ve-
 rò accedit eodem quasi maximus quidam magister,
 populus, atque omnis vndiq; ad vitia consentiens
 multitudo, tum planè insicimur opinionum prauis-
 tate, à naturaque ipsa desciscimus: ut nobis optimam
 naturam inuidisse videantur, qui nihil melius homi-
 ni, nihil magis expetendum, nihil praestantius hono-
 ribus, imperijs, populari gloria iudicauerunt. ad quā
 fertur optimus quisque: veramq; illam honestatem
 expetens, quam vñam natura maximè inquit, in
 summa inanitate versatur: consecraturq; non illam
 eminentem effigiem virtutis, sed umbratam ima-
 ginem gloriae. est enim gloria, solida quaedam res
 & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus
 bonorum, incorrupta vox benè iudicantium de ex-
 cellente virtute. ea virtuti resorat, tanquam ima-
 go voci. quae quia rectè factorum plerunq; comes est,
 non est à bonis viris repudianda. * illa autè quae se eius
 imitatricem esse vult, temeraria atque inconsidera-
 ta, & plerunq; peccatorum vitiorumque lauda-
 trix, fama popularis, simulatione honestatis for-
 mam eius, pulchritudinemq; corrumpit. quae cœ-
 citate homines, cum quaedam praecleara etiam cu-
 perent, eaq; nescirent nec ubi, nec qualia essent,
 fundi-

funditus alij euerterunt suas ciuitates, alij ipsi occi-
 derunt. Atque hi quidem optima petentes, non tam
 voluntate, quam cursus errore falluntur. Quid? qui
 pecunia cupiditate, qui voluptatum libidine ferun-
 tur: quorumque ita perturbantur animi, vt non
 multum absint ab insania, quod insipientibus con-
 tingit, omnibus, his nullane est adhibenda curatio?
 Vtrum quod minus noceant animi agrotationes,
 quam corporis: an quod corpora curari possint, ani-
 5 morum nulla medicina sit? * At & morbi pernicio-
 siores, pluresque sunt animi, quam corporis. he-
 nim ipsi odiosi sunt, quod ad animum pertinent eum-
 que sollicitant: animusque ager, vt ait Ennius, sem-
 per errat, neque pati, neque perpeti potest, cupere
 nunquam desinit. quibus morbis (vt omittam allos)
 aegritudine, & cupiditate, qui tandem possunt in cor-
 pore esse grauiores? qui verò probari potest, vt sibi
 mederi animus non possit, cum ipse medicinam cor-
 poris animus inuenerit, cumque ad corporum sa-
 nationem multum ipsa corpora, & natura valeat:
 nec omnes, qui se curari passi sunt, continuò etiam
 6 conualescant: animi autem, qui se sanari volue-
 rint, preceptisq; Sapientum paruerint, sine vlla du-
 bitatione sanentur. * Est profecto animi medicina
 philosophia: cuius auxilium, non vt in corporis mor-
 bis, petendum est foris: omnibusque opibus, viribus-
 que, vt nosmet ipsi nobis mederi possimus, elaboran-
 dum est. quanquam de vniuersa philosophia, quan-
 topere & expetenda & colenda esset, satis vt arbi-
 tror, dictum est in Hortensio. De maximis autem
 rebus

rebus nihil ferè intermisimus, nec disputare nec scribere. his autem libris exposita sunt ea quae à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte & dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. *Vt enim in Academiam 7 nostram descendimus, inclinato iam in pomeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam differendi. tum res acta sic est. A. Videtur mihi in sapientem cadere posse aegritudo. M. Num reliquae quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundia? haec enim ferè sunt eiusmodi, quae Graeci $\pi\acute{\alpha}\delta\eta$ appellant: ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo, sed in consuetudinem nostram non caderet. nam misereri, invidere, gestire, letari, haec omnia morbos Graeci appellat, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eosdem motus concitati animi, rectè, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autè non satis vitatè, nisi quid aliud tibi videtur. *A. Mihi verò isto modo. M. Haccine igitur cadere in sapientem putas? A. Prorsus existimo. M. Nae ista gloriosa sapientia non magno estimanda est, siquidem non multum differt ab insania. A. Quid? tibi omnisne animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli: sed id quod admirari saepè soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis saeculis ante Socratem: à quo haec omnis, quae est de 8 vita & moribus, philosophia manavit. A. Quoniam tandem modo? M. Quia nomen insa-

insania significat mentis agrotationem & morbum,
 idest, insanitatem & agritudinem animi, quam
 appellant insaniam. omnes enim perturbationes
 animi, morbos philosophi appellant, negantq; stultū
 quenquam his morbis vacare. qui autem in morbo
 sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi
 in morbo sunt. omnes insipientes igitur insaniunt.
 sanitatem enim animorum, positam in tranquillita-
 te quadam, constantiaq; censebant. his rebus men-
 tem vacuam appellant insaniam, propterea quod
 9 in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse
 nō possit. * nec minus illud acutē, quod animi affectio-
 ne in lumine mentis carentem, nominauerunt a-
 mentiam, eandemque dementiam. Ex quo intelligen-
 dum est, eos, qui hac rebus nomina posuerunt, sen-
 sisse hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter
 Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sa-
 nos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos
 autem, hos perturbatos motus, vt modo dixi, philoso-
 phi appellant) non magis est sanus, quam id corpus
 quod in morbo est. Ita fit, vt sapientia sanitas sit a-
 nimi, insipientia autem quasi insanitas quadam, quæ
 est insania, eademque dementia. multoquæ melius
 hac notata sunt verbis Latinis, quam Grecis: quod
 alijs quoq; multis locis reperietur. Sed id aliàs. nūc,
 10 quod instat. * Totum igitur id, quod querimus,
 quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat. Eos enim
 sanos intelligi necesse est, quorum mens motu,
 quasi morbo perturbata nullo sit: qui contra affe-
 cti sunt, hos insanos appellari necesse est, ita-
 que

QVAEST. LIB. III.

que nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cum exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquam ipsa iracundia libidinis est pars. sic enim definitur iracundia, vlciscendi libido. qui igitur exisse ex potestate dicuntur, iccir:ò dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est. * Græci autem *μανία* vn- II
 de appellent, non facile dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi. hanc enim insaniam, quæ iuncta stultitia patet latius, à furore distinguimus: Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem, *μελαγχολία* illi vocant: quasi verò atra bili solùm mens, ac non sæpè vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmaonem, Atacem, Orestem furere dicimus. Qui ita est affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant XII. tabula. Itaq; non est scriptum, SI INSANVS, SED SI FVRIOSVS ESSE INCIPIT. Insaniam enim censuerunt, id est, inconstantiam sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum atque vsitatum: furorem autem esse rati sunt mentis ad omnia cecitatem: quod cum maius esse videatur, quàm insania: tamen eiusmodi est, vt furor in sapientem cadere possit, non possit insania. Sed hæc alia questio est. nos ad propositum reuertamur. * Cadere IZ
 opinor in sapientem aegritudinem, tibi dixisti vide-
 ri. A. Ego verò ita existimo. M. Humanum

id quidem, quod ita existimas: nō enim silice nati sumus: sed est naturale in animis tenerū quiddā atque molle, quod aegritudine, quasi tempestate, quatiatur. nec absurdè Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis: Minime, inquit, aſtētor ūs, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudat: quæ nec potest vlla esse, nec debet. Ne agrotus sim, inquit: sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. nā istuc nihil dolere, nō sine magna mercede contingit, immanitatis in animo,

13 stuporis in corpore. * Sed videamus, ne hæc oratio sit hominum assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini. nos autem audeamus non solū ramos amputare miseriarum, sed omnes radicū fibras euellere. tamē aliquid relinquetur fortasse: ita sunt stirpes altæ stultitiæ. sed relinquetur id solū, quod est nec essarium. illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit. quod sine philosophia fieri nō potest, finem miseriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curādos: sanabimur, si volumus. & progrediar quidē longius: non enim de aegritudine solum, quanquam id quidem primum, sed de omni animi, vt ego posui, perturbatione: vt Græci volūt, morbo, explicabo. Et primò, si placet, Stoicorum more agamus, qui breuiter astringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur. *

14 QVI FORTIS est, idem est fidens: quoniā cōfidens mala cōsuetudine loquēdi in vitio ponitur, ductū verbū à confidendo, quod laudis est. qui autem est fidens, is profectō nō extimescit. discrepat enim à timendo

mendo, considerare. atque in quem cadit aegritudo, in
 eundem timor. quarum enim rerum presentia sumus
 in aegritudine, easdem impendentes, & venientis ti-
 memus. ita fit, ut fortitudini aegritudo, repugnet. ve-
 rissimile est igitur, in quem cadit aegritudo, in eundem
 cadere timorem, & in fractionem quandam animi
 & demissionem: in quemcumque ea cadunt, in eundem
 cadit ut seruiat, ut victum se quandoque fateatur.
 quae qui recipiat, recipiat idem necesse est timidita-
 tem & ignauiam. non cadunt autem haec in virum
 fortem. igitur ne aegritudo quidem. at nemo sapiens,
 nisi fortis. non cadet ergo in sapientem aegritudo. * Prae-¹⁵
 terea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni a-
 nimi: qui magni animi, inuictum: qui est inuictus, eum
 humanas res despiciere, atque infra se positas arbitra-
 ri. despiciere autem nemo potest eas res, propter quas
 aegritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum
 aegritudine nunquam affici. omnes autem sapientes,
 fortes. non cadit igitur in sapientem aegritudo. Et
 quemadmodum oculus conturbatus non est probe af-
 fectus ad suum munus fungendum, & reliquae partes,
 totumve corpus, a statu cum est motum, deest officio
 suo & muneri: sic conturbatus animus non est aptus
 ad exequendum munus suum. munus autem animi
 est, ratione bene uti: & sapientis animus, ita semper
 affectus est, ut ratione optime utatur. nunquam est
 igitur perturbatus. at aegritudo, perturbatio est a-
 nimi: semper igitur ea sapiens vacabit. * Verissimile ¹⁶
 etiam illud est. qui sit temperans, quem Graeci σωφρο-
 να appellanti, eamque virtutem σωφροσύνη vocant,

quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam: sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homines $\chi\epsilon\rho\sigma\iota\mu\kappa\varsigma$ appellant, id est, tantummodo vtilis, at illud latius est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest $\alpha\epsilon\lambda\alpha\beta\epsilon\iota\alpha\mu$. nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noceat nemini. Reliquas autem virtutes frugalitas continet. quæ nisi tanta esset, & si ijs angustijs, quibus plerique putant, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatū. * Sed quia nec qui propter metū præsidium reliquit, quod est ignavia: nec qui propter avaritiam clam depositū non reddidit, quod est iniustitia: nec qui propter temeritatem malè rem gessit, quod est stultitia, frugi appellari solet: eò tres virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas amplexa est: & si hoc quidem commune est virtutum, omnes enim inter se nexæ & iugatæ sunt, reliqua igitur, & quarta virtus, ut sit ipsa frugalitas, necesse est eius enim videtur esse propriū, motus animi appetentis regere & sedare: semper quæ adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam: cui contrarium vitium nequitia dicitur. * Frugalitas, ut opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur, nequitia ab eo, (& si hoc erit fortasse durius, sed tentemus, & lusisse putemur, si nihil sit,) ab eo, quod nec quicquam est in tali homine, ex quo idè, nibili dicitur. Qui sit frugi, igitur, vel, si mā-

uis, moderatus & temperans, cum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam aegritudine. & sunt illa. Sapiens: aberit igitur à Sapiente aegritudo. Itaque non inscite Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo:

Cor quæ meum penitus turgescit tristibus iris,

Cum decore atq; omni me orbatum laude recordor. 19

* Num manus affecta rectè est, cum in tumore est? aut num quodpiam membrum tumidum ac turgidum non vitio se habet? sic igitur inflatus & tumens animus in vitio est. Sapiens autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam tumet. at iratus animus eiusmodi est. nunquam igitur Sapiens irascitur. nam si irascitur, etiam concupiscit. proprium est enim irati, cupere, à quo laesus videatur, ei quam maximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, cum necesse est, si id consecutus sit, magnopere letari, ex quo sit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit. si autem caderet in sapientem aegritudo, caderet etiam iracundia. qua quoniam vacat, aegritudine etiam vacabit. * Etenim si sapiens in aegritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in invidentiam (non dixi in invidiam, quæ tum est, cum invidetur) ab invidendo autem in invidentia rectè dici potest, ut effugiamus ambiguum nomē invidiæ: quod verbum ductum est à nimis invidendo fortunam alterius, ut est in Menalippo:

Florem quis nam liberum inuidit meum ?

Malè Latinè videtur. sed præclarè Actius. vt enim videre, sic inuidere florem rectius, quàm stori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poeta ius suū tenuit, & dixit audacius.* Cedit igitur in eundem & misereri, & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis dolet: vt Theophrastus interitum deplorās Callisthenis sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur, itaq; dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summamq; fortuna, sed ignarum, quemadmodū rebus secundis vti conueniret. At qui quemadmodum misericordia agritudo est ex alterius reb⁹ aduersis, sic inuidētia agritudo est ex alterius rebus secundis. In quē igitur cedit misereri, in eundem etiam inuidere. nō cedit autē inuidere in sapientē, ergo ne misereri quiddē. q; si hoc agrè ferre sapiens soleret, misereri etiā soleret. abest ergo à sapiente agritudo.* Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturq; cōtortius: sed latius aliquando dicenda sunt & diffusius. sententijs tamen vtendum est eorum potissimum, qui maxime forti, & vt ita dicam, virili vtuntur ratione atque sententia. nam Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est vberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatē vel perturbationum, vel morborū animi mihi nō sanè probāt. Omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, vt in sapiente nullum sit omnino. nam vt corpus, etiam si mediocriter agrū est, sanum nō est: sic, si in animo est ista mediocritas, caret sanitate. Itaq; præclarè nostri, vt alia multa,

molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum egrorū, aegritudinē nominauerūt. hoc propemodū verbo Graeci omnem animi perturbationē appellant. * vocāt enim πᾶσι, id est, morbum, ²³ quicunq; est motus in animo turbidus. nos melius. aegris enim corporibus simillima est animi aegritudo. at non similis agrotationis est libido, non immoderata latitia, quā est voluptas animi elata & gestiens. ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quā aegritudini est finitimus: sed propriē, vt agrotatio in corpore, sic aegritudo in animo, nomē habet nō seiunctum à dolore. Doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens aegritudinem in animo, tāquam agrotationem in corpore. nā vt medici causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant: sic nos, causa aegritudinis reperta, medēdi facultatem reperiemus. * Est igitur causa omnis in opi- ²⁴ nione, nec verò aegritudinis solūm, sed etiā reliquarum omnium perturbationum: quae sunt genere quatuor, partibus plures. nam cūm omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens: usque motus aut boni aut mali opinioni concitetur, bifariam quattuor perturbationes aequaliter distributae sunt. nam duae sūt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, praeter modum elata latitia, opinione praesentis magni alicuius boni: altera, vel cupiditas recte, vel libido dici potest, quae est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. Ergo haec duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorū opi-

nione turbantur, vt duo reliqua, metus & aegritudo
 malorum. nam & metus opinio est magni mali im-
 pendentis: & aegritudo, est opinio magni mali praesen-
 tis, & quidem recens opinio talis mali, vt eo rectū vi-
 deatur esse angi. id autem est, vt is, qui doleat, oportere
 25) opinetur se dolere. * his autem perturbationibus, quas in vita hominum Stultitia quasi quasdam
 immittit furias, atque incitat, omnibus viribus atq;
 opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum
 est vitæ, tranquillè, placidèq; traducere. Sed ceteras
 aliàs: nūc aegritudinem, si possumus depellamus. id e-
 nim sit propositum: quandoquidem eam tu videri
 tibi in sapientem cadere dixisti, quod ego nullo mo-
 do existimo. terra enim res est, misera, detestabilis,
 omni contentione, velis, vt ita dicam, remisq; fugi-
 26) enda. qualis enim tibi ille videtur Tantalò proгна-
 tus, Pelope natus, qui quondam à socero Oenomaio re-
 ge Hippodamiam raptis nactus est nuptiis? Iouis iste
 quidè pronepos, tàmne ergo abiectus, tamq; fractus?

Nolite, inquit, hospites, adire ad me illico istic,
 Ne contagio me a bonis, vmbraue obsit:

Tanta vis sceleris in corpore haeret.

Tu te, Thyestæ, damnabis, orbabisq; luce propter vim
 scelesteris alieni? quid? illum filium solis, nonne patris
 ipsius luce indignum putas?

Refugere oculi, corpus macie extabuit:

Lacrymæ peredere humore ex sanguine genas:

Situ nidoris barba pectore horrida,

Atque intonja infuscet pectus illuuiæ scabrum.

Hac mala, o stultissime Acetæ, ipse tibi addidisti: non
 erant

erant in his qua tibi casus inuexerat, & quidem in-
 ueterato malo, cum tumor in animo resedisset. est
 autem aegritudo, ut docebo, in opinione mali recentis.
 sed moeres videlicet regni desiderio, non filia. illa e-
 nim oderas: & iure fortasse: regno non aequo animo
 carebas. est autem impudens luctus moerore se conficiē-
 tis, quod imperare non liceat liberis.* Dionysius qui-²⁷
 dem tyrannus, Syraculis expulsus, Corinthi pueros
 docebat: usque eo imperio careere non poterat. Tar-
 quinio verò quid impudentius? qui bellum gereret cū
 ijs, qui eius non tulerant superbiam? Is, cum restitui
 in regnum, nec Veientium, nec Latinorum armis
 potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inque ea vrbe
 senio & aegritudine confectus. Hoc tu igitur censes
 sapienti accidere posse, ut aegritudine opprimatur, id
 est miseria? nam cum omnis perturbatio miseria
 est, tum carnisficina est aegritudo. habet ardorem li-
 bido, leuitatem letitia gestiens, humilitatem metus:
 sed aegritudo maiora quadam, tabem, cruciatum,
 afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, pla-
 neque conficit. hanc nisi exuimus sic, ut abijciamus,
 miseria carere non possumus.* At hoc quidem perspi-²⁸
 cuum est, tum aegritudinem existere, cum quid ita
 visum sit, ut magnum quoddam malum adesse &
 vrgeri videatur. Epicuro autem placet, opinionem mali
 aegritudinem esse natura, ut quicumque intueatur in
 aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sic
 continuo in aegritudine. Cyrenaici non omni malo e-
 gritudinem effici censent, sed in sperato, & nec opinato
 malo. Est id quidem non mediocre ad aegritudinem au-
 gendā.

gendam. videntur enim omnia repentina grauiora.
Ex hoc & illa iure laudantur:

Ego, cum genui, tum moriturum sciui, & ei rei
sustuli.

Præterea ad Troiam cum mihi ob defendendam
Graciam.

Sciebam me in mortiferum bellum, non in epulas
mittere.

*Hæc igitur præmeditatio futurorum malorū, lenit
29 eorum aduentum, quæ venientia longè ante videris.
Itaq; apud Euripedē à Theseo dicta laudantur. licet
enim, vt sapè facimus, in Latinum illa conuertere:

Nam qui hæc audita à docto meminissim viro,
Futuras mecum commentabar miseras:

Aut mortem acerbam, aut exiliū mæstam fugam,

Aut semper aliquam molem meditabar mali:

Vt, si qua inuicta diritas casu foret,

Ne me imparatum cura laceraret repens.

30 *Quod autē Theseus à docto viro se audisse dicit, id
de seipso loquitur Euripides. fuerat enim auditor A-
naxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixisse:
Sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat, ijs
esse hæc acerbæ, à quibus non fuerint cogitata. Ergo
id quidem non est dubium, quin omnia, quæ mala pu-
tantur, sint improuisa grauiora. Itaq; quanquam nō
hæc vnæ res efficit maximū agritudinē: tamē quoniā
multū potest prouisio animi, & preparatio ad minu-
endum dolorem, sint semper omni homini humana
meditata, & nimirum hæc illa præstans & diuina sa-
piētia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res
habere,

QV AEST. LIB. III.

habere: nihil admirari, cum acciderit: nihil, antequam
eueniret, non euenire posse arbitrari.

Quamobrem omnes, cum secunda res sunt maxi-
mè: tum maximè

Meditari secum oportet, quo pacto aduersam &
rumnam ferant:

Pericla, damna, exilia. peregrè rediēs semper co-
gitet,

Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut mor-
bum filia.

Communia esse hæc, fieri posse: vt ne quid animo
sit nouum.

Quidquid præter spem eueniat, omne id deputa-
re esse in lucro.

* Ergo hoc Terentius à philosophia sumptum cum tam
commodè dixerit, nos, è quorum fontibus id haustu
est, non & dicemus hoc melius, & constantius sērie-
mus? hic est enim ille vultus semper idem, quem dici-
tur Xatippe prædicare solita in viro suo fuisse Socra-
te: eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum do-
mo, & reuertentem. Nec verò ea frons erat, qua
M. Crastillius veteris, quem semel ait in omni
vita risisse Lucilius, sed tranquilla & serena. sic enim
accepimus, iure autem erat semper idem vultus,
cum mentis, à qua is fingitur, nulla fieret mutatio.
Quare accipio quidē à Cyrenaicis hæc arma cōtra ca-
sus & euentus, quibus eorum adueniente eis impetus
diuturna præmeditatione frangantur: simulq; iu-
dico, malum illud opinionis esse, non natura. si e-
nim in re essent, cur fierent prouisa leuiora? * Sed 32
est,

est, ūsdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiā viderimus, qui censet necesse esse omnem in aegritudine esse, qui se in malis esse arbitretur, siue illa ante prouisa & expectata sint, siue inueterauerint. nam neque verustate minui mala, neque fieri praemeditata leuiora, stultamq; etiam esse meditationē futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam. ita semper angere aut accipiendo, aut cogitando malo. *Leuationem autem aegritudinis in duabus rebus ponit. auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates: parere enim censet animum rationi posse, & quo illa ducat, sequi. Vt at igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miseras contemplandas: à quibus cum cecidit receptrui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totaque mente contractandas varias voluptates: quibus ille & praeteritarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertā putat. Hæc nostro more nos diximus.

34 Epicurei dicunt suo, sed quæ dicant, videamus: quo modo, negligamus. *Principio malè reprehendit praemeditationem rerum futurarum. nihil enim quod tam obtundat, eleuetq; aegritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, quam meditatio conditionis humanae, quam vita lex, commentatioq; parendi: quæ hoc non affert
vt

vt semper mereamus, sed vt nunquam. neque enim
 qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbe-
 cillitatem generis humani cogitat, meret, cum hac
 cogitat, sed tum vel maxime sapiëntia fungitur mu-
 nere. vtrunque enim consequitur, vt & consideran-
 dis rebus humanis proprio philosophæ fruatur officio,
 & aduersis casibus triplici consolatione sanetur: pri-
 mū, quod posse accidere diu cogitauerit: quæ cogita-
 tio vna maximè molestias omnes extenuat & di-
 luit: deinde, quod humana ferenda intelligit: postre-
 mō, quod videt nullum malum esse, nisi culpam.
 Culpam autem nullam esse, cum id, quod ab homine
 non potuerit præstari, euenerit. * nam reuocatio illa, 35
 quam affert, cum à contuēdis nos malis auocat, nul-
 la est nō non est enim in nostra potestate, seditatibus
 ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel
 obliuio, lacerant, vexant, stimulos admouent, igneis
 adhibent, respirare non sinunt: & tu obliuisci iubes,
 quod contra naturam est? quod à natura datum est,
 auxilium extorques inueterati doloris? est enim tar-
 da illa quidem medicina, sed tamen magna, quam
 affert longinquitas & dies. Iubes me bona cogitare,
 obliuisci malorum. diceres aliquid, & magno quidē
 philosopho dignum, si ea bona sentire esse, quæ essent
 hominē dignissima. * Pythagoras mihi sic diceret, aut 36
 Socrates aut Plato. Quid iaces? aut quid mæres? aut
 cur succumbis, cedisq; fortune, quæ peruelleret te for-
 sit an potuerit & pungere, non potuerit certè vires
 frangere? magna vis est in virtutibus, eas excita, si
 fortè dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo,
 qua

quæ te animo tanto esse coget, vt omnia, quæ possunt
 homini euenire, cõtemnas, & pro nihilo putes. aderit
 temperantia, quæ est eadem moderatio, à me quidem
 paullo ante appellata frugalitas, quæ turpiter &
 nequiter facere nihil patiatur. quid est autem nequi-
 us, aut turpius effœminato viro? Ne iustitia quidẽ te
 sinet ista facere; cui minimũ esse videtur in hac ca-
 u-
 sa loci. quæ tamẽ ita dicet, dupliciter esse te iniustũ:
 cum & alienũ appetas, qui mortalis natus, conditio-
 nem postules immortalĩ: & grauitè feras, te quod
 37 vtẽ dũ acceperis reddidisse. * Prudẽtia verò quid re-
 spondebis, dicẽti virtute se esse contẽtã, quomodo ad
 bene viuendũ, sic & ad beatẽ? quæ si extrinsecus reli-
 gat a pendeat, & nõ oriatur ex se, & rursus ad se re-
 uertatur, & omnia sua complexa nihil querat aliũ.
 de: non intelligo, cur aut verbis tã vehementer ornã-
 da, aure tantoperẽ expetẽda videatur. Ad hæc bona
 si mereuocas, Epicure, pareo, sequor, vt or te ipso ducẽ
 obiuiscor etiã malorum, vt iubes: eoq; facilius, quod
 ea ne in malis quidẽ ponẽda censeo. sed traducis co-
 gitationes meas ad voluptates: quas? corporis credo,
 38 aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogi-
 tẽtur. * Nũquid est aliud? rectẽne interpretor sentẽ-
 tiã tuã? solent enim isti negare nos intelligere, quid
 dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille ἀσφόχολος, me
 audiẽte Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, cõ-
 tendere, & magna voce dicere solebat, eum esse bea-
 tum, qui presentibus voluptatibus fruere tur, confide-
 retq; se futurũ aut in omni, aut in magna parte
 vita, dolore non interueniente: aut si interueniret, si
 sum-

summus foret, futurū breuem: si productior, plus habiturū iucundi, quā mali. hac cogitantē fore beatū. praesertim si & ante perceptis bonis cōtētus esset, nec deos extimesceret. *Habes formā Epicuri vitæ bea- 39
ta, verbis Zenonis expressā, nihil ut possit negari. Quid ergo? huius ne vitæ propositio & cogitatio, aut Thyestem leuare poterit, aut Aetam, de quo paullo ante dixi, aut Telamonem pulsū patria, exulantem atq; egentem? in quo hac admiratio fiebat:

Hic cine est Telamon ille, modo quem gloria ad
calum extulit? (sua.

Quē ad spectabant: cuius ob os Graij ora obuertebāt 40
*Quod si cui, ut ait idem simul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, nō ab his voluptuarijs. quam enim isti bonorum copiā dicunt. fac sanē summū bonum esse, non dolere. quāquam id non vocatur voluptas, sed non necesse est nunc omnia. idne est, quo traducti luctum leuemus? sit sanē summū malum dolere. in eo igitur qui non est si malo careat, cōtinuone fruitur summo bono? *Quid tergiuersamur, Epicure, nec fatemur 41
eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perfricuisi, soles dicere? sunt hæc tua verba, nec ne? In eo quidem libro, qui cōtinet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. Nec equidem habeo quod intelligam bonum, detrahens eas, voluptates, quæ sapore percipiuntur. detrahens eas quæ auditu & cantibus: detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suauis motiones, siua quæ aliæ voluptates

ptates in toto homine gignuntur quolibet è sensu.
 Nec verò ita dici p̄bit est, mētis latitiam solam esse in
 bonis. latantem enim mentem ita noui, spē eorum o-
 mnium, quæ supra dixi fore, vt natura ijs potiens, do-
 lore careat. * Atque hæc quidē his verbis. quiuis vt in-
 telligat quam voluptatem norit Epicurus. Deinde
 paullo infra: Sapē quasiui, inquit ex ijs, qui appellā-
 tur sapientes: qui haberent quod in bonis relinque-
 rent, si illa detraxissent; nisi vellent voces inanes
 fundere: nihil ab his potui cognoscere: qui si virtutes
 ebullire velint, & sapientias, nihil aliud dicent, nisi
 eam vim, qua efficiantur ea voluptates, quas supra
 dixi. Quæ sequuntur, in eandem sententiam sunt: to-
 tusq; liber, qui est de summo bono, refertus & sentē-
 tijs & verbis talibus est. * Ad hęcine igitur vitam
 Telamonem illum reuocabis, vt leuis aegritudinem?
 & si quem tuorum afflictum mœrore videris, huic
 accipenserem potius, quam aliquem Socraticū libel-
 lum dabis? ὄδρα ὄλε & hortabere, vt audiat voces
 potius, quam Platonis? expones, quæ spectet florida
 & varia? fasciculum ad nares admouebis? incendes
 odores? & sertis redimiri iubebis, & rosa? si verò a-
 liquid etiam, tum planè luctum omnem absterferis?
 Hæc Epicuro confitenda sunt, aut ea, quæ modo ex-
 pressa ad verbum dixi, tollenda de libro; vel totus li-
 ber potius abijciendus: est enim confertus voluptati-
 bus. * Quærendum igitur, quemadmodum aegritudine
 priuemus eum qui ita dicat.

pol mihi fortuna magis nunc desit, quam
 genus.

QVAEST. LIB. III.

Nanque regnum suppet ebat mihi: vt scias quan-
to è loco,

Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna oc-
cidat.

Quid? huic calix mulsus impingendus est, vt plorare
desinat, aut aliquid huiusmodi? Ecce tibi ex altera
parte ab eodem poeta:

Ex opibus summis, opis egens Hector tua.

Huic subuenire debemus: querit enim auxilium.

Quid petam praesidi, aut exequar? quoue nunc
auxilio, aut fuga

Freta sum? arce & vrbe osa sum: quò accedam?
quò applicem?

Cui nec ara patria domi stant, fracta & disiecta
iacent:

Fana flamma deflagrata, tostis alti stant parie-
tes,

Deformati, atq; abiete crassa.

Scis quae sequantur, & illud imprimis:

O pater, o patria, o Priami domus,

Septem altifono cardine templum:

Vidi ego te, astante ope barbarica,

Tectis calatis, laqueatis,

Auro, ebore instructam regificè.

* O poeta egregium, quanquã ab his Cantoribus Eu-
phorionis contemnitur. sentit omnia repentina, & 45
inopinata esse grauiora. Ekaggeratis igitur regis o-
pibus, quae videbantur sèpiterna fore, quid adiungit?

Hac omnia vidi inflammari.

Priamo vi vitam euitari,

Iollis aram sanguine turpari.

46 Praclarum carmen. est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. Eripiamus huic agritudinem: quo modo collocemus in culcitra pulmea, psaltriam adducamus, cedrum incendamus, demus scutellam dulciculae potionis, aliquid prouideamus & cibi. * Hæc tãdẽ bona sũt, quibus agritudine grauissima detrahatur? tu enim paullo antè ne intelligere quidem te alia bona dicebas. Reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si quid esset bonũ, cõueniret. Dicit aliquis: Quid ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? ego verò minimè. video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclare. itaque, vt sapè dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamuis spernat voluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen meminero, quod videatur ei summum bonum. non enim verbo solum posuit voluptatem, sed explanauit quid diceret. Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, atq; cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi vt veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait, non crescere voluptatem dolore detractõ, summamque voluptatem, nihil dolere. * paucis verbis tria magna peccata: vnum quod secum ipse pugnat. modo enim, et suspicari quidem se quicquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate. nunc autem, summam voluptatem esse, dolore carere. potestne magis ipse secum pugnare? Alterum est peccatum, quod

quod, cum in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere: hic putat primum & tertium idem esse, nec distinguit à nō dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cū quibusdam, quod, cum virtus maximè expetatur, eiusq; adipiscendæ causâ philosophia quaesita sit, ille à virtute summum bonum separauit.* At laudat, & 48
 sepè virtutem. Et quidem C. Gracchus, cū largitiones maximas fecisset, & effudisset ararium, verbis tamen defendebat ararium. Quid verba audiam, cum facta videat? Piso ille Frugi, semper contra legē frumentariam dixerat. is lege lata, cōsularis ad frumentum accipiendum venerat. Animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantem: querit audiente populo. Ro. qui sibi constant, cum ea lege frumentū petat, quam dissuaserat. Nolum, inquit, mea bona, Gracche, tibi viritim diuidere liceat: sed si facias, partem petam. Parumne declarauit vir grauis & sapiens, lege Sempronia patrimonium publicum dissipari? Lege orationes Gracchi: patronum ararij esse dices.* Negat Epicurus iucūde posse viuī, 49
 nisi cum virtute viuatur: negat vllam in sapientem esse vim fortunæ: tenuem victum antefert copioso: negat vllū esse tempus, quo sapiens non beatus sit, omni philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem. Dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars in sit. Age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem? Nego igitur eius esse, qui dolorem summum malum metiatur, mentionem face-

- 30 re virtutis. * Et cōquerūtur quidam Epicurei viri optimi (nam nullum genus est minus malitiosum) me studiosè dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore aut de dignitate contendimus. mihi summum in animo bonū positum videtur, illi autem in corpore: mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant, & quidam vicinorum fidem implorāt, multi autem
- 15 sunt, qui statim conuolent. ego sum v̄, qui dicam me non laborare: ratum habiturum quo egerint. * Quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nullā inter eos concertatio vnquam fuit. Hi nimis iracundè agunt, præsertim cum ab his non sanè animosè defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, neq; apud censores dicere audeant. Sed cum istis aliās, & eo quidem animo, nullum vt certamen instituam, verum dicētibus facile cedam, tantum admonebo, si maxime verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: siue, vt honestius dicā, nihil facere, nisi quod expediat: siue omnia referre ad utilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeant, gloriosè loqui desināt.
- 52 * Cÿrenaicorū restat sententia: qui tum agritudinem censent existere, si nec opinato quid euenerit. Est id quidem magnum, vt supra dixi: etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum antè non sit, id ferirè vehementius, sed non sunt in hoc omnia: quamquam hostium repens aduentus magis aliquanto conturbat quam exspectatus: & maris subita tempestas, quam ante prouisa, terret nauigantes vehementius, & eiusmodi

modi sunt pleraque. Sed cum diligenter nec opinato-
rum naturam cōsideres, nihil aliud reperias, nisi om-
nia subita videri maiora: & quidem ob duas causas:
primum, quod quanta sint quæ accidunt, considerā-
di spatium non datur. deinde, quod videtur, præcaue-
ri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum
malum aegritudinem acriore facit. * quod ita esse di- 53
es declarat: quæ procedēs ita mitigat, vt ijsdem ma-
lis manētibus nō modo leniatur aegritudo, sed in ple-
risq; tollatur. Carthaginenses multi Romæ serui-
runt, Macedones, rege Perse capto. Vidi etiam in Pe-
loponneso, cum essem adolescens, quosdam Corinthi-
os. Hi poterant omnes eadem illa de Andromacha
deplorare.

Hæc omnia vidi. Sed & iam decantauerant for-
tasse. eo enim erāt vultu, oratione, omni reliquo mo-
tu, & statu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: ma-
giusq; me mouerant Corinthi subito aspectu parie-
tina, quam ipsos Corinthios: quorum animis diutur-
na cogitatio callum vetustatis obduxerat. * Legimus 54
librum Clitomachi, quem ille euersa Carthagine
misit consolandi causa ad captiuos ciueis suos, in eo
est disputatio scripta Carneadis: quam se ait in cō-
mentarium retulisse. cum ita posuim esset, videri fo-
re in aegritudine sapientem, patria capta: quæ Carne-
ades contra dixerit, scripta sunt. Tanta igitur cala-
mitatis presentis adhibetur à philosopho medicina,
quanta inueterata ne desideratur quidem. nec si ali-
quot annis post idem ille liber captiuus missus esset,
vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim

& peccetentim progrediens extenuatur dolor: nō quo
 ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ra-
 tio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quæ sint visa
 55 maiora. * Quid ergo opus est, dicit aliquis, ratione,
 aut omnino consolatione vlla, qua solemus uti, cum
 leuare dolorem marentium volumus? Hac enim fere
 tum habemus in promptu, nihil oportere inopina-
 tum videri, atqui tolerantius feret incommodum, qui
 cognouerit necesse esse homini tale aliquid accidere.
 Hac enim oratio de ipsa summa mali nihil detra-
 hit: tantummodo affert, nihil euenisse, quod non opi-
 nandū fuisset. neq; iam en genus id orationis in con-
 solando non valet: sed id haud sciam, an plurimum,
 Ergo ista nec opinata non habent tantā vim, vt agri-
 tudo ex ijs omnis oriatur. ferunt enim fortasse gra-
 uius: non id efficiunt, vt ea, quæ accidunt, maiora
 sint. videntur, quia recentia sunt, nō quia repentina.
 * Duplex est igitur ratio veri reperiendi, nō in ijs so-
 56 lū, quæ mala, sed in ijs etiam, quæ bona videntur nā
 aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quæri-
 mus, vt de paupertate nōnunquam: cuius onus dispu-
 tando leuamus, docentes, quam parua, & quam pau-
 ca sint, quæ natura desideret: aut à disputandi sub-
 tilitate orationem ad exempla traducimus. hic So-
 crates commemoratur, hic Diogenes, hic Cecilianum
 illud,

Sape est etiam sub palliolo sordido sapientia.

Cū enim paupertatis vna eadēq; sit vis, quid nā dici
 potest, quāobre C. Fabritio tolerabilis ea fuerit, alijs
 negēt se ferre posse? Huic igitur alteri generi simi-

lis est ea ratio consolādi qua docet humana esse. qua
 acciderint. non unim solū id continet ea disputatio,
 vt cognitionem asserat generis humani: sed significat
 tolerabilia esse, qua & tulerint & ferant ceteri. De
 paupertate agitur: multi patientes pauperes cōme-
 morantur. de contemnendo honore: multi inhonorati
 proferuntur, & quidem propter id ipsum beatiore:
 eorumque qui priuatum otium negotijs publicis ante-
 tulerunt, nominatim vita laudatur. nec siletur illud
 potentissimi regis Anapæstū, qui laudat senē, & for-
 tunatū esse dicit, quod inglorius sit, atque ignobilis ad
 supremum diem peruenturus. * Similiter commemo- 58
 randis exemplis, orbitates quoque liberorum predicā-
 tur, eorumque, qui grauius ferunt luctus, aliorū exē-
 plis leniuntur: sic perpesio ceterorum facit, vt ea qua
 acciderint, multo minora, quam quanta sint existi-
 mata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, vt, quan-
 tum sit ementita opinio, appareat. atque hoc idem &
 Telamon ille declarat:

Ego cum genui, moriturum sciui: & Theseus:
 Futuras mecum commentabor miseras.

Et Anaxagoras, Sciebam me genuisse mortalem: hi
 enim omnes diu cogitant eis de rebus humanis, intelli-
 gebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse exti-
 mescendas. Et mihi quidem videtur idem ferē acci-
 dere ijs, qui ante meditantur, quod ijs, quibus mede-
 tur dies: nisi quod ratio quaedam sanat illos, hos ipsa
 natura intellecto eo, quod remedium illud continet
 malum, quod opinatum sit esse maximum nequaquam
 esse tantum, vt vitam beatam possit euertere. * hoc i- 59

gitur efficitur, vt ex illo nec opinato plaga maior sit, non, vt illi putant, vt, cum duobus pares casus euenerint, is modò aegritudine afficiatur, cui ille nec opinatus casus euenerit. Itaque dicuntur nonnulli in maiore, cum de hac communi omnium conditione audiissent, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuum esse posset expertus mali, grauius etiam tulisse. Quocirca Carneades, vt video nostrum scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat, laudantem Euripideum carmen illud:

Mortalis, nemo est, quem non attingat dolor,
 Morbusq; multi sunt humandi liberi,
 Rursum creandi: morsq; est finis omnibus,
 Quae generi humano angorem ne quicquam
 afferunt.

Reddenda est terra terra: tum vita omnibus
 Metenda, vt fruges. sic iubet necessitas.

60 * Negabat genus hoc orationis quicquam omnino ad leuadam aegritudinem pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quodd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad maleuolos consolandos esse accommodatam. Mibi verò longè videtur secus. nam & necessitas ferendae conditionis humanae, quasi cum Deo pugnare prohibet, admonet quae esse hominem, quae cogitatio magnopere luctum legat: & enumeratio exemplorum, non, vt animum maleuolorum oblectet, assertur, sed vt ille, qui mæret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè & sitit aquille tulisse. *omnibus enim modis fulciendi sunt, qui

qui ruunt, nec coherere possunt propter magnitudinē
 agritudinis. ex quo ipsam agritudinē λύσις Chry-
 sippus, quasi λύσις, id est, solutionem totius hominis
 appellat aputat, quae tota poterat euelli, explicata, ut
 principio dixi, causa agritudinis. est enim nulla alia,
 nisi opinio, & iudiciū magni presentis atque vrgetis
 mali. itaq; & dolor corporis, cuius est morsus acerr-
 imus, perfertur spe proposita boni: & acta etas bone-
 stē ac splendide, tantam affert consolationem, ut
 eos qui ita vixerint, aut non tangat agritudo, aut
 perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinio-
 nē magni mali cum illa etiam opinio accessit, oport-
 tere, rectum esse, ad officium pertinere, ferre illud a-
 grē, quod acciderit: tū de pig, efficitur illa grauis a-
 gritudinis perturbatio. * ex hac opinione sūt illa varia 62
 & detestabilia genera lugendi, padores, mulie-
 bres lacerationes, genarum, pectoris, fœminum, ca-
 pitis percussiones. hinc ille Agamemnon Homericus,
 & idem Accianus:

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, perinde stultissimum re-
 gem in luctu capillū sibi euellere, quasi caluitio mœ-
 ror leuaretur, sed hac omnia faciunt, opinantes ita
 fieri oportere. * itaque & Aeschines in Demosthenē 63
 inuehitur, quod is septimo die post filiae mortem ho-
 stias immolasset, at quam rhetorice? quam copiose?
 quas sententias colligit? quae verba contorquet? ut li-
 cere quiduis rhetori intelligas, quae nemo probaret,
 nisi insitū illud in animis haberemus, omneis bonos
 interitu suorū quā grauisimē mœrere oportere. Ex

hoc euenit, vt in animi doloribus alij solitudines cap-
tent, vt ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis mœrens errabant Alëis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Et Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in
luctu silentium. Hecubam autem putant propter a-
nimi acerbitatem quandam, & rabiem, fingi in ca-
nem esse conuersam. sunt autem alij, quos in luctu
cum ipsa solitudine loqui sæpè delectat, vt illa apud
Ennium nutrix:

Cupido cepit miseram nunc me proloqui
Cælo atque terra Medeam miseras.

- 64 *Hac omnia recta, vera, debita putantes, faciunt in
dolore: maximeq; declaratur, hoc quasi officij iudicio
fieri, quod si qui fortè, cū in luctu esse vellent, aliquid
fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, reno-
cant se rursus ad mœstitiam, peccatq; se infimul-
lāt, quod dolere intermiserint. pueros verò matres,
& magistri castigare etiam solent, nec verbis solum,
sed etiam verberibus: si quid in domestico luctu hila-
rius ab ijs factum est, aut dictum: plorare cogunt.
Quid? ipsa remissio luctus cū est consecuta, intel-
lectumque est nihil profici mœrendo, nonne declarat
65 fuisse totum illud voluntarium? *quid ille Terentia-
nus ipse se puniens, id est, ἐλατὸν τιμωρῆται-
νός,

Decreui tantisper me minus iniuria,

Chremes, meo gnato facere, dum siam miser.

Hic decernit, vt miser sit. Nam quis igitur quicquam
decernit inultum

Malo quidem me quouis dignum deputem.

Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Videns ergo opinionis esse, non natura malum. Quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud Homerum, quotidiananecces interitusq, multorum. sedationem mœrendi asferunt: apud quem ita dicitur:

Namq, nimis multos, atque omni luce cadenteis Cernimus, vt nemo possit mœrore vacare.

Quo magis est æquū tumulis mandare peremptos Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

* Ergo in potestate est abijcere dolorē, cum velis, tēpori seruientem. An est vllum tempus, quoniam quidam res in nostra potestate est, cui nō ponenda ægritudinis causa seruiamus? Constabat eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cum in illo ipso acerbissimo miserrimoque spectaculo sibi timeret, quod se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remigies hortarentur, & vt salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum vnissent, tum afflictari, lamentariq, cœpisse. Timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quam cum est intellectum, nihil profici, & frustra esse susceptū? Si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest. Voluntate igitur & iudicio suscipi ægritudinem consistendum est. * idq, indicatur eorū patientia, qui cum multa sint saepe perpeffi, facilius ferunt quicquid accidit, obduruisseq, sese contra fortunam arbitrantur: vt ille apud Euripidem:

Si mi-

Si mihi nuuc tristis primum illuxisset dies,
 Nec tam arumoso nauigauiſſem ſalo,
 Eſſet dolendi cauſſa, vt iniecto equulei
 Freno, repente tactu exagitantur nouo.

Sed iam ſubiectus miſerijſ obtorpuì.

Defatigatio igitur miſeriarū agritudines cū faciat
 leuioreſ, intelligi neceſſe eſt, opinionem nō rem ipſā,
 68 cauſam atq; fontem eſſe mœroris. * Philoſophi ſum-
 mi, necdum tamen ſapientiam conſecuti, rōne in-
 telligunt, in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipien-
 teſ: neque inſipientia vllum maius malum eſt: neque
 tamen lugent: quid ita? quia huic generi malorū non
 aſſingitur illa opinio. rectum eſſe, & equum, & ad
 officium pertinere, agrè ferre, quod ſapiens non ſit.
 quod idem aſſingimus huic agritudini, in qua luctus
 ineſt, qua omnium maxima eſt. Itaque Ariſtoteles ve-
 tereſ philoſophoſ accuſans, qui exiſtimauiſſent phi-
 loſophiam ſuis ingenijſ eſſe perfectam, ait, eoſ aut
 ſtultiſſimoſ, aut glorioſiſſimoſ fuiſſe: ſed ſe videre,
 quod paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui
 69 tempore philoſophiam planè abſolutā fore. * Theo-
 phraſtuſ autem moriens accuſaſſe naturam dicitur,
 quod ceruiſ & cornicibuſ vitam diuurnam, quorū
 id nihil intereſſet: hominibuſ, quorū maximè in-
 ter fuiſſet, tam exigua vitam dediſſet, quorum ſi æ-
 tas potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, vt om-
 nibuſ perfectiſ artibuſ, omni doctrina, hominum vita
 erudiretur. querebatur igitur ſe tum, cum illa vide-
 re cœpiſſet, exſtingui. Quid? ex ceteriſ Philoſophiſ
 non ne optimuſ & grauiſſimuſ quiſquē conſitetur,
 multa

multa se ignorare? & multa sibi etiam atque etiam esse discenda? neque tamen, cum se in media stultitia, qua nihil est peius, habere intelligant, aegritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. * Quid? qui non putant lugendum viris? qualis 70 fuit Q. Maximus efferens filium consularem: qualis L. Paullus duobus paucis diebus amissis filijs, qualis M. Cato, pratore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in consolatione collegimus: quid hos aliud placavit, nisi quod luctum & mœrorem esse non putabant viri? Ergo id quod alij rectum opinantes, aegritudini se solent dedere, ij turpe putantes, aegritudinē repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse aegritudinem. * Contra dicuntur hac: Quis tam demens, ut sua voluntate mœreat? natura affert dolorē: cui quidē Crantor, inquit, vester cendendum putat: premit enim atque instat, nec ei resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiakis morte consolatus esset, is cum audisset de suo, fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur:

Nec verò tanta pradius sapientia

Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis allevians,

Non idem, cum fortuna mutata impetum

Conuertat, clade subita frangatur sua,

Vt illa ad alios dicta & præcepta exidant.

Hac cum disputat, hoc studet efficere, natura obstiti nullo modo posse. ij tamē fatetur, graviore aegritudines

tudines suscipi, quàm natura cogat. Quæ est igitur
 amentia, vt nos quoque idem ab alijs requiramus?
 72 Sed plures sunt causæ suscipiendi doloris. primùm il-
 la opinio mali: quo viso atque persuaso, ægritudo in-
 sequitur necessario. deinde etiam gratum se mortuis
 facere, si grauius eos lugeant, arbitrantur. accedit
 superstitio muliebris quadam: existimant enim dijs
 immortalibus se facilius satisfacturos, si eorum pla-
 ga percussi, afflictos se & stratos esse fateantur. Sed
 hæc inter se quàm repugnent, pleriq; non videt. lau-
 dant enim eos, qui equo animo moriantur: qui alte-
 rius mortem equo animo ferant, eos putant vt tupe-
 randos: quasi fieri villo modo possit, quod in ama-
 torio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum
 73 diligat, quàm se. * Præclarum illud est, & si quæris, re-
 ctum quoque & verum, vt eos, qui nobis carissimi
 esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus: vt verò
 plus, fieri nullo pacto potest: ne optandum quidem est
 in amicitia, vt me ille plus, quam se amet, ego illum
 plus, quam me: perturbatio vitæ, si ita sit, atque offici-
 orum omnium, consequatur. Sed de hoc alias, nunc
 illud satis est, non attribuere ad amissionem amico-
 rum miseriam nostram, nè illos plus quàm ipsi ve-
 lint, si sentiant, plus certè quàm nosmetipsos dili-
 gamus. nam quod aiunt, plerosque consolationibus
 nihil leuari, adiunguntq;, consolatores ipsos cõsiste-
 ri, se esse miseros, cum ad eos impetum suum for-
 tuna conuerterit: vtrunque dissoluitur sunt enim i-
 sta non naturæ vitia, sed culpe. Stultitiam autem
 accusare quamuis copiosè licet. nam & qui non
 leuan-

leuantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos
 casus aliter ferunt, atque vt aly s auctores ipsi fue-
 runt, non sunt vitiosiores, quam ferè plerique, qui a-
 uari auaros, gloria cupidos gloriosi reprehendunt.
 EST enim proprium stultitiæ, aliorū vitia cernere,
 obliuisci suorum.* Sed nimirum hoc maximum est 74
 experimentum, cū constet aegritudinē vetustate
 tolli, hanc vim non esse in die positam, sed in cogi-
 tatione diuturna. nam si eadem res est, & idem est
 homo, qui potest quicquam de dolore mutari, si neque
 de eo propter quod dolet, quicquam est mutatū, ne-
 que de eo, qui dolet? Cogitatio igitur diuturna, ni-
 hil esse in re mali, dolori medetur, non ipsa diuturni-
 tas. Hæc mihi afferunt mediocritates: quæ si natu-
 rales sunt, quid opus est in consolatione? natura e-
 nim ipsa terminabit modum: sin opinabiles, opinio
 tota tollatur. Satis dictum esse arbitror, aegritudinē
 esse opinionem mali presentis: in qua opinione illud
 insit, vt aegritudinem suscipere oporteat. * Additur 75
 ad hanc definitionem à Zenone rectè, vt illa opinio
 presentis mali sit recens. hoc autem verbum sic in-
 terpretatur. vt non tantum illud recens esse velit,
 quod paulò antè acciderit: sed, quamdiu in illo o-
 pinato malo vis quadam insit, & vigeat, & habeat
 quandam viriditatem, tamdiu appelletur recens:
 vt Arthemisia illa, Mausoli, Caria regis vxor: quæ
 nobile illud Halicarnassi fecit sepulcrum, quam-
 diu vixit, vixit in luctu, eodemq; etiam confecta
 contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens:
 quæ tum denique non appellabatur recens, cum
 vetustate

76 *vetustate exaruit. Hac igitur officia sunt consolantium, tollere agritudinem, funditus, aut sedare, aut detrabere quamplurimum, aut suppressere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere.* Sunt qui vnum officium consolantis putent docere, malum illud omninò non esse, vt Cleanthi placet. sunt, qui non magnum malum, vt Peripaterici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil noui. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrabere illam opinionem mœrenti, si se officio fungi putet iusto atque debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt. alijs enim alio modo mouetur, vt ferè nos omnia in consolationem vnam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tenebatur curatio. sed sumendum tempus est, non minus in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Aeschylis: cui cum dictum esset,*

*Atqui, Prometheus, te hoc tenere existimo,
Mederi posse orationem iracundiæ:*

Respondet,

*Siquidem qui tempestiuam medicinam admo-
uens,*

Non aggrauescens vulnus illidat manus.

77 **Erit igitur in cōsolationibus prima medicina docere, aut nullum malum esse, aut admodum paruum: altera, & de communi conditione vitæ, & propria, si quid sit, de ipsius, qui mœreat, disputandum: tertia, summam esse stultitiam frustra confici mœrore, cum intelligas*

intelligas nihil posse profici. nam Cleantes quidem
 sapientem consolatur, qui consolatione nō eget. ni-
 hil enim esse malum, quod turpe non sit, si lugentē
 persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detra-
 xeris. Alienum autem tempus docendi: & tamen nō
 satis mihi videtur vidisse hoc Cleantes, suscipi ali-
 quando aegritudinem posse ex eo ipso, quod esse sum-
 mum malum Cleantes ipse fatetur. * Quid enim 78
 dicemus? cū Socrates Alcibiadi persuasisset, ut ac-
 cepimus, eum nihil hominis esse, nec qui quam inter
 Alcibiadem summo loco natum, & quemuis baiulū
 interesse: cū se Alcibiades afflīctaret, lacrymansq;
 Socrati supplex esset, ut sibi virtutem traderet, tur-
 pitudinemque depelleret: quid dicemus Cleante?
 num in illa re, qua aegritudine Alcibiadem afficiebat,
 mali nihil fuisse? quid illa Lyconis, qualia sunt? qui
 aegritudinem extenuans, paruis aut eam rebus mo-
 ueri, fortuna & corporis incommodis, non animi ma-
 lis. quid ergo? illud quod Alcibiades dolebat, non ex
 animi malis vitisq; constabat? Ad Epicuri conso-
 lationem satis est ante dictum. * Ne illa quidem 79
 consolatio firmissima est, quanquam & vsitata est,
 & saepē prodest: non tibi hoc soli. Prodest hac qui-
 dem, ut dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt e-
 nim qui respuant: sed refert quomodo adhibeatur,
 ut enim tulerit quisque eorum, qui sapiēter tulerūt:
 non quo quisque incommodo affectus sit, predicandū
 est. Chryssipiratio ad veritatem firmissima est, ad
 tempus aegritudinis difficilis. Magnū opus est proba-
 re mereri, illū suo iudicio, & quod se ita putet oportere

- tere facere, marere, nimirum igitur, vt in causis non
semper vtimur eodem statu (sic enim appellamus
controuersiarum genera) sed ad tempus, ad contro-
uersie naturam, ad personam accommodamus: sic in
agritudine lenienda. nam quam quisq; curationem
80 recipere possit, videndum est. * sed nescio quo pacto ab
eo, quod erat à te propositum, aberrauit oratio, tu
enim de sapiente quasieras: cui aut malum videri
nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita par-
uum malum, vt id obruatur sapientia, vix quæ appa-
reat: qui nihil opinione assingat, assumat quæ ad æ-
gritudinem: nec id putet esse rectum, se quam ma-
ximè excruciarī, luctu quæ confici. quo prauius nihil
esse possit. edocuit tamen ratio, vt mihi quidem vi-
detur, cum hoc ipsum propriè non quæreretur hoc
tempore, ne vllum quidem esse malum, nisi quod i-
dem dici turpe possit: tamen vt videremus, quicquid
esset in agritudine mali, id non naturale esse, sed
voluntario iudicio, & opinionis errore contractum.
- 81 * Tractatum est autem à nobis id genus agritudinis,
quod vnum est omnium maximū, vt, eo sublato, re-
liquorum remedia ne magnopere quærenda arbitra-
remur. sunt enim certa, quæ de paupertate, certæ
quæ de vita inhonorata & ingloria dici soleant. sepa-
ratim autem certæ scholæ sunt de exilio, de interitu
patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de
omni casu, in quo nomen poni solet calamitatis. hæc
Græci in singulas scholæ, & in singulos libros disper-
tunt. opus enim quæerunt, quanquam plene dispu-
tationes sunt delectationis. * & tamen, vt medici
toto

toto corpore curando, minima etiam parti, si condo-
 luit, medentur: sic philosophia, cum vniuersam agra-
 tudinem sustulit, tamen si quis error aliunde exti-
 tit, si paupertas momordit, si ignominia pupugit, si
 quid tenebrarum offudit exilium, aut eorum, quae
 modo dixi, si quid extitit: singularum rerum sunt
 propriae consolationes: de quibus audies tu quidem,
 cum voles: sed ad eundem fontem reuertendum est,
 aegritudinem omnem procul abesse à sapiente, quod
 inanis sit, quod frustra suscipiatur quod non natura
 exoritur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam in-
 uitatione ad dolendum, cum id decreuimus ita fieri
 oportere.* hoc detracto, quod totum est volunta-
 rium, aegritudo erit sublata illa mœrens: morsus ta-
 men, & contractiuncula quadam animi relinquen-
 tur. hanc dicant sanè naturalem, dum aegritudinis
 nomen absit, grate, terrum, funestum, quod cum sa-
 pientia esse, atque, ut ita dicam, habitare nullo mo-
 do possit. Atqui stirpes sunt aegritudinis quàm mul-
 tae? quàm amarae? quae ipso trunco euerso, omnes eli-
 denda sunt, & sineesse erit, singulis disputationibus.
 superest enim nobis hoc cuiusmodi est, otium. Sed
 ratio vna omnium est aegritudinum. plura nomina:
 nam & inuidere aegritudinis est, & emulari, ob-
 trectare, & misereri, angere, lugere, mœrere, arum-
 na affici, lamentari, sollicitari, dolere. in mole-
 stia esse, afflictiari, desperare.* Hac omnia definiunt 84
 Stoici: atque verba, quae dixi, singularum re-
 rum sunt, non, ut videntur, easdem res significant,
 sed aliquid differunt: quae alio loco fortasse
 I 2 tracta-

tractabimus. Haec sunt illa fibra stirpium, quas initio dixi, persequenda & omnes elidenda, ne vlla vnquam possit existere. Magnum opus & difficile: quis negat? quid autem praclarum, non idem arduum? sed tamen id se effecturam philosophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum haec quidem haec tenus. cetera quotiescunque voletis, & hoc loco, & alibi, parata vobis erunt.

M. T. CICER.

TVSCVLANA
RVM QVAESTIONVM
AD M. BRVTVM
LIBER QVARTVS.

Dereliquis animi perturbationibus.

I Vm multis locis nostrorum hominum ingenia, virtutesque. Brute sole mirarum tum maxime iis instudys, quae sero admodum expetita, in hanc ciuitatem e Graecia transfulerunt. nam cum a primo urbis ortu, partim regis institutis, partim etiam legibus, auspiciis, caeremonia, comitia, prouocationes, patrum consilium, equitum, peditumque descriptio, tota res militaris diuinitus esset constituta, tum progressio admirabilis, incredibilisque cursus ad omnem excellentiam factus est, dominata regio Rep. liberata.

Nec

Nec verò hic locus est, vt de moribus institutisque maiorum, & disciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis satis accurate à nobis dicta sunt, maximeq; in ijs sex libris, quos de Rep. conscripsimus.* hoc autem loco cõsideranti mihi studia² doctrinae, multa sanè occurrunt, cur ea quoque accersita aliunde, neque solum expetita, sed etiam conseruata & culta videantur. erat enim illis penè in conspectu præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijsdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longè lateque flueret, permanuisse mihi videtur in hanc ciuitatem, idque cum coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigijs indicatur. Quis est enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis & maximis vrribus, ea, quæ magna dicta est, in hisque primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorū doctissimas voces, aureis clausas fuisse? quin etiam³ arbitror propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque regem Pythagoreum à posterioribus existimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam & instituta cognoscerent, regisque eius equitatem & sapientiam à maioribus suis accepissent, ætates autem & tempora ignorarēt, propter vetustatem, eum qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt. Et de coniectura quidem hæcenus. Vestigia autem Pythagoreorum, quanquam multa colligi possunt, pau-

eis tamen vtemur, quoniam non id agitur hoc tem-
 pore. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur, &
 præcepta quadam occultius tradere, & mentis suas
 à cogitationum inuentione, cantu, fidibusque ad trā-
 quillitatem traducere: grauiſſimus auctor in Origi-
 nibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epu-
 larum fuiſſe, vt deinceps, qui accubarent, cane-
 rent ad tibiam clarorum virorum, laudes, atque
 virtutes. ex quo perſpicuum eſt, & cantum tum fu-
 iſſe deſcriptos vocum ſonis, & carmina. * quanquam
 id quidem etiam duodecim tabula declarant, con-
 ditam tum ſolitam eſſe carmen: quod ne liceret fie-
 ri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt, nec verò
 illud non eruditorum temporum argumentum eſt,
 quòd deorum puluinaribus, & epulis magiſtratum
 fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua lo-
 quor, diſciplina. Mibi quidem etiam Appij Cæci car-
 men, quod valde Panætius laudat epiſtola qua-
 dam, quæ eſt ad Q. Tuberonem, Pythagoreorū vide-
 tur. multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab
 illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperiffe ipſi putamur,
 ſ aliud didiciſſe videamur * Sed vt ad propoſitum re-
 deat oratio: quàm breui tempore, quot & quanti poe-
 ta, qui autem oratores extiterunt? facile vt appare-
 at, noſtros omnia conſequi potuiſſe: ſimul vt velle cœ-
 piſſent. Sed de cæteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi
 vſus fuerit, & ſapè diximus. Sapiētia ſtudiū vetus
 id quidem in noſtris: ſed tamen ante Lalyætatem &
 Scipionis, non reperio, quos appellare poſſim nomina-
 tim. quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenē, & Aca-
 demicum

demicum Carneadem video ad senatum ab Atheni-
 ensibus missos esse legatos, qui cum Reip. nullam vn-
 quam partem attigissent, essetq; eorum alter Cyre-
 neus, alter Babylonius: nunquam profectò scholis
 essent excitati, neq; ad illud munus electi, nisi in qui-
 busdam principibus, temporibus illis, fuissent studia
 doctrinae. qui cum cetera litteris mandarent, alij ius
 ciuile, alij orationes suas, alij monumēta maiorum:
 hanc amplissimam omnium artium benè viuendi
 disciplinam vita magis, quàm litteris persecuti sunt.
 itaque illius vera, elegātusq; philosophia, quae ducta &
 à Socrate in Peripateticis adhuc permansit, & idem
 alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum
 controuersias disceptarent: nulla ferè sunt, aut pau-
 ca admodum Latina monumenta, siue propter ma-
 gnitudinem rerum, occupationemq; omnium: siue
 etiam, quòd imperitis ea probari posse non arbitra-
 bantur: cum interim illis silentibus C. Amasinius ex-
 titit dicens, cuius libris editis, commota multitudo
 contulit se ad eandem potissimum disciplinā, siue q̄
 erat cognitu perfacilis, siue quòd inuitabatur illece-
 bris blādis voluptatis, siue etiā, quia nihil prolatū e-
 rat melius: id quòd erat, tenebant. * Post Amasinium
 autem, multi eiusdem emuli rationis multa cum
 scripserunt, & aliam totam occupauerunt: quòd quē
 maximum argumentum est, non dici illa subtiliter,
 quòd facile ediscantur, & ab indoctis probentur: id
 illi firmanentum esse discipline putant. Sed defen-
 dat quidē quòd quisq; sētuit. sunt enim iudicia libe-
 ra. nos institutū tenebimus, nullisq; vnus disciplinae
 legibus

legibus astricti, quibus in philosophia necessario pareamus, quid sit, in quaque re maxime probabile, semper requiremus. quod cum saepe alias, tum nuper in Tusculano studiose egimus. Itaque expositis tri-
 8 qui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic
 9 acta res est. * M. Dicat, si quis vult, de qua re disputare velit. A. Non mihi videtur omni perturbatione posse sapiens vacare. M. Aegritudine quidem hesternae disputatione videbatur, nisi forte temporis causa, assentirebare A. Minime vero, nam mihi egregie probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem aegritudinem? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animū sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim, metusne conturbet? at earum rerum est absentium metus, quarum praesentium est aegritudo. sublata igitur aegritudine, sublatus est metus. Restant duae perturbationes, letitia gestiens, & libido: quae si non cadant in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. A. Sic
 9 prorsus intelligo. * M. Vtrum igitur maius est atimne vos vela facere, an quasi e portu egredientis paululum remigare? A. Quidnam est istuc? non enim intelligo. M. Quia Chrysippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa asserunt:

yunt: spinas partiendi & definiendi præmittunt.
 Quarebam, igitur, vtrum panderem vela orationis
 statim, an eam antè paullulum dialecticorum remis
 propellerem. A. Isto modo verò. erit enim hoc totum,
 quod quero, ex vtroque perfectius. * M Est id quide 10
 rectius, sed post requires, si quid fuerit obscurius. A.
 Faciam equidem. tu tamen, vt soles, dices ista ipsa
 obscura planius, quam dicuntur à Græcis. M. Eni-
 tar equidem: sed intento opus est animo, ne omnia
 dilabantur, si vnum aliquod effugerit. quoniam quæ
 Græci πᾶσι vocant, nobis perturbationes appellari
 magis placet, quam morbos. in his explicandis vete-
 rem illam equidem Pythagoræ primum, deinde Pla-
 tonis descriptionem sequar: qui animum in duas par-
 teis diuidunt: alteram rationis participem faciunt,
 alteram expertem. in participe rationis ponunt
 tranquillitatem, id est, placidam quietamque con-
 stantiam: in illa altera motus turbidos tum ira, tum
 cupiditatis, contrarios inimicosque rationi. * Sit igitur 11
 tur hic fons. vt amur tamen in his perturbationibus
 describendis Stoicorum definitionibus, & partiti-
 onibus, qui mihi videntur in hac questione versari a-
 cutissime. Est igitur Zenonis hæc definitio, vt per-
 turbatio sit, quod πᾶσι. & ille dicit, auersa à recta
 ratione contra naturam animi commotio, quidam
 breuius, PERTVRBATIONEM esse appeti-
 tum vehementiorem dicunt, sed vehementiorem e-
 um volunt esse, qui longus discesserit à natura con-
 stantia. partis autem perturbationum volunt ex
 duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opi-
 natis

natis malis, ita esse quatuor: ex bonis libidinem, & letitiam, vt sit LAETITIA praesentium bonorum, LIBIDO futurorum. ex malis METVM, & AEGRITVDINEM nasci censent: metum futuris, aegritudinem praesentibus. quae enim venientiae metuuntur, eadem efficiunt aegritudinem instantia. LAETITIA autem, & LIBIDO in bonorum opinione versantur, cum libido ad id, quod videtur bonum, illecta & instaminata rapiatur: letitia, vt ad epta iam aliquid concupitum, efferatur & gestiat. natura enim omneis ea, quae bona videntur, sequuntur, fugiuntq; contraria. * quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cum constanter prudenterq; fit, eiusmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus voluntatem, eam illi putant in solo esse sapiente, quam sic definiunt: VOLUNTAS est, quae quid cum ratione desiderat. quae autem auersa à ratione incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata, quae in omnibus stultis inuenitur. * itemque cum ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placide atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter & effuse animus exultat, tum illa letitia gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione, animi elationem. quomodoque bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus: quae declinatio, si cum ratione fiet, cautio appelletur, eaque intelligatur in solo esse sapiente:

qua autem sine ratione, & cum exanimatione hu-
 mili atque fracta, nominetur metus. Est igitur metus
 ratione aduersa cautio. presentis autem mali, sapi-
 entis affectio, nulla est. Stulti autem aegritudo est ea,
 qua afficiuntur in malis opinatis & animosque de-
 mittunt, & contrahunt, rationi non obtemperan-
 tes. * itaque hæc prima definitio est, ut aegritudo sit ¹⁴
 animi, aduersante ratione, contractio. Sic qua-
 tuor perturbationes sunt, tres constantia: quoniam
 aegritudini nulla constantia opponitur, sed omnes
 perturbationes iudicio censent fieri & opinione.
 itaque eas definiunt presius, ut intelligatur non
 modo quam vitiosa, sed etiam quam in nostra
 sint potestate. Est igitur **A E G R I T U D O**
 opinio recens mali presentis, in quo dimitti, contra-
 hique animo rectum esse videatur. **LAETITIA**,
 opinio recens boni presentis, in quo efferi rectum esse
 videatur. **METVS**, opinio impendentis mali, quod
 intolerabile esse videatur. **LIBIDO**, opinio ven-
 turi boni, quod sit ex usu iam presens esse, atque ad-
 esse. * Sed quæ iudicia, quasque opiniones perturba- ¹⁵
 tionum esse dixi, non in eis perturbationes solū posi-
 tas esse dicunt, verum illa etiam, quæ efficiuntur per-
 turbationibus, ut aegritudo quasi morsum aliquem do-
 loris efficiat, metus recessum quendam animi & fu-
 gam. lætitia profusam hilaritatem, libido effrena-
 tam appetentiam, opinionem autem, quam in om-
 nis definitiones superiores inclusimus, volūt esse im-
 becillum assensionem. * Sed singulis perturbationibus ¹⁶
 partes eiusdem generis plures subiiciuntur, ut aegri-
 tudi-

iudini inuidentia (vtendum est enim, docendi causa,
 verbo minus vsitato, quoniam inuidia non in eo, qui
 inuidet, solum dicitur, sed etiam in eo, cui inuidetur)
 amulatio, obtrectatio, misericordia, angor, luctus,
 meror, erumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, mo-
 lestia, afflictatio, desperatio, & si qua sunt de gene-
 re eodem. METV I autem subiecta sunt pigritia,
 pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, contur-
 batio, formido: VOLVPTATI malevolentia
 letans malo alieno, delectatio, iactatio, & simi-
 lia: LIBIDINI, ira, excandescencia, odium,
 inimicitia, discordia, indigentia, desiderium, & ce-
 17 tera eiusmodi. * Hæc autem definiunt hoc modo,
 INVIDENTIAM esse dicunt aegritudinem sus-
 ceptam propter alterius res secundas, qua nihil
 noceant inuidenti. nam si quis doleat eius rebus
 secundis, à quo ipse ledatur, non recte dicitur in-
 uidere: vt si Hæctori Agamemnon. qui autem, cui
 alterius commoda nihil noceant, tamen eum do-
 leat his frui, is inuidet profecto. AEMVLATIO
 autem dupliciter illa quidem dicitur, vt & in lau-
 de, & in vicio nomen hoc sit. nam & imitatio virtu-
 tis, amulatio dicitur, sed ea nihil hoc loco vrimur:
 est enim laudis: & est amulatio, aegritudo, si eo, quod
 18 concupierit, alius potiat, ipse careat. * OBTRC-
 TATIO autem est ea, quam intelligi Zelotypiam
 volo, aegritudo ex eo, quod alter quoque patiat, eo,
 quod ille ipse concupierit. MISERICORDIA
 est aegritudo ex miseria alterius, iniuria laborantis.
 nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio miseri-
 cor-

cordia commouetur. ANGOR est agritudo pre-
mens. LVCTVS, agritudo ex eius, qui carus fuerit,
interitu acerbo. MOEROR, agritudo flebilis. AER-
V M N A, agritudo laboriosa. DOLOR, agritu-
do crucians. LAMENTATIO, agritudo cum e-
iulatu. SOLLICITVDO, agritudo cum cogi-
tatione. MOLESTIA, agritudo permanēs. * AF. 19
FLICTATIO, agritudo cum vexatione corporis.
DESPERATIO, agritudo sine vlla rerum expe-
ctatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt sub
metum, ea sic definiunt. PIGRITIAM, metum
consequentis laboris. TERROREM, metum con-
cutientem, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem
pallor & tremor, & dentium crépitus consequatur:
TIMOREM, metum mali appropinquantis: PA-
VOREM, metum mentem loco mouentem, ex quo
illud Enny:

Tum pauor sapientiam mihi omnem ex animo ex-
pectorai:

EX ANIMATIONEM, mentem subsequenter, &
quasi comitē pauoris: CONTVRBATIONEM,
metum excutientem cogitata: FORMIDI-
NEM, metum permanentem. * Voluptatis autem 21
partes hoc modo describunt; vt MALEVO-
LÉNTIA, sit voluptas ex malo alterius sine e-
molumento suo. DELECTATIO, voluptas
suauitate auditus animum deliniens: & qualis est
hæc aurium, tales sunt oculorum & tactionum, & o-
doratiõnũ, & saporum: quæ sunt omnes vnius gene-
ris, ad per fundē dum animum tanquam illi que factæ
volup=

bat. * ex perturbationibus autem primum morbi cō-²³
 ficiuntur. quæ vocant illi νοσήματα, eaque, quæ sunt
 eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vi-
 tiosam offensionem, atq; fastidium: deinde agrotati-
 ones, quæ appellantur à Stoicis ἀρρώσηματα: his-
 quæ item opposita contraria offensiones. Hoc loco
 nimium opera consumitur à Stoicis, maximè à
 Chrysippo, dum morbis corporum comparatur
 morborum animi similitudo. qua oratione minimè
 necessaria prætermittitur, ea, quæ rem continet, pertra-
 ctemus. * Intelligatur igitur, perturbationem, iactan-²⁴
 tibus se opinionibus inconstanter & turbidè, in motu
 esse semper. cum autem hic feruor, concitatioque a-
 nimi inueterauerit, & tanquam in venis, medullis-
 que infederit, tum existit & morbus, & agrotatio, &
 offensiones eæ, quæ sunt eis morbis, agrotationibusq;
 contraria. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter
 se differunt, re verò copulata sunt, eaque oriuntur
 ex libidine & latitia. nam cum est concupita pecu-
 nia nec adhibita continuoratio, quasi quedam So-
 cratica medicina, quæ sanet eam cupiditatem, per-
 manat in venas, & inheret in visceribus illud ma-
 lum, existitque morbus & agrotatio: quæ auelli in-
 ueterata nō possunt: eiq; morbo nomen est auaritia:
 * similiterq; ceteri morbi, vt gloria cupiditas, vt mu-²⁵
 hierositas (vt ita appellem eam, quæ Græcè φιλοσοφία
 dicitur) ceteriq; similiter morbi agrotationesq; nas-
 cuntur. quæ autem his sunt contraria, ea nascē
 putantur à metu: vt odium mulierum, quale in
 μισογυνεία est: vt hominum vniuersi generis, quod

accepimus de Timone, qui $\mu\sigma\sigma\acute{\alpha}\nu\theta\epsilon\omega\tau$ & appellatur: ut in hospitalitas est, quæ omnes egrotationes animi, ex quodam metu nascuntur earum rerum,

26 quas fugiunt & oderunt. * definiunt autem animi egrotationem, opinionationem vehementem de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit, inhaerentem & penitus insitam. Quod autem nascitur ex offensione, ita definiunt: opinionem vehementem de re non fugienda, inherentem & penitus insitam, tanquam fugienda. hæc autem opinatio est, iudicare se scire, quod nesciat. A Egrotationi autem talia quædam subiecta sunt: auaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, liguritia, vinolentia, cupiditas, & si qua sunt similia. EST AVTEM AVARITIA, opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda sit, inherens & venitus insita. similisque est eiusdem generis definitio reliquarum.

27 * Offensionum autem definitiones sunt eiusmodi, ut INHOSPITALITAS sit opinio vehemens, valde fugiendum esse hospitem, eaq; inherens & penitus insita: similiter definitur & mulierum odium, ut Hyppolyti, & ut Timonis, generis humani. Atque ut ad valetudinis similitudinem veniam, eaq; collatione ut amur aliquando; sed parcius, quam solent Stoici: ut sunt alij ad alios morbos procliuiores: (itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia sæper sint, sed quia sæpè sint): sic alij ad metum, alii ad aliam perturbationem. ex quo in alijs anxietas, vnde anxij: in alijs iracundia dicitur, quæ ab ira differt; est quæ aliud iracundum esse, aliud

aliud iratum, vt differt anxietas ab angore. neque enim omnes sunt anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij, semper anguntur: vt inter ebrietatem & ebriositatem interest: aliudq; est esse amatorem, aliud amantem. Atque hac aliorum ad alios morbos procliuitas late patet. nam pertinent ad omnes perturbationes. * in multis etiã vitij apparet. sed nomē 28
res non habet. ergo inuidi, & maleuoli, liuidi, & timidi, & misericordes, quia procliuēs ad eas perturbationes, nō quia semper feruntur. Hac igitur procliuitas ad suum quoq; genus à similitudine corporis agrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad agrotandum procliuitas, sed hac in bonis rebus, quod alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur: in malis procliuitas, vt significet lapsionem: in neutris habeat superius nomen. * quomodo autem in corpore 29
morbis, agrotatio, & vitium: sic in animo MORBVM appellant totius corporis corruptionem: AEGROTATIONEM, morbum cum imbecillitate: VITIUM, cum partes corporis inter se distendant: ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaq; illa duo, morbus & agrotatio, ex totius valetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignuntur, vitium autem, integrā valetudine, ipsum ex se cernitur, sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab agrotatione seiungere. VITIOSITAS autem est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & à seipsa dissentiens. ita fit, vt in altera corruptione, opinionum morbus efficiatur & agrotatio: in altera, inconstantia & re.

pugnantia : non enim omne vitium parteis habet
 dissentienteis: vt eorum , qui non longè à sapientiâ
 absunt, affectio est illa quidem discrepans à se ipsa,
 30 dum est insipiens, sed non distorta, nec praua: * morbi
 autem & agrotationes partes sunt vitiositatis : sed
 perturbationes, sint ne eiusdem partes, quaestio est. vi-
 tia enim affectiones sunt manentes, perturbationes
 autem mouentes, vt non possint affectionum manen-
 tium partes esse: atq; vt in malis attingit animi na-
 turam corporis similitudo, sic & in bonis. sunt e-
 nim in corpore praecipua, pulchritudo, vires, valetu-
 do, firmitas, velocitas: sunt item in animo : & vt
 corporis est temperatio, cum ea congruunt inter se,
 è quibus constamus: sic animi sanitas dicitur, cum
 eius iudicia opinionesq; concordant, eaq; est animi
 virtus: quam alij ipsam temperantiam dicunt esse,
 alij obtemperantem temperantia preceptis, & eam
 subsequentem, nec habentem, vllam speciem suam,
 31 sed, siue hoc, siue illud sit, in solo esse sapiente. * Est au-
 tem quadam animi sanitas, qua in insipientem etiã
 cadat, cum curatione medicorum perturbatio men-
 tis aufertur. & vt corporis est quadam apta figura
 membrorum, cum coloris quadam suauitate, eaq;
 dicitur pulchritudo: sic in animo, opinionum iudi-
 ciorumq; aequabilitas & constantia, cum firmitate
 quadam & stabilitate virtutem subsequens, aut vir-
 tutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur, i-
 tem qua viribus corporis, & neruis, & efficacitati
 similes, similibus quoque verbis, animi vires
 nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas
 ap-

appellatur: qua eadem etiam ingenij laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percursionem. Illud, animorum, corporumq; dissimile est, quod animi valentes morbo tentari non possunt, corpora possunt. sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorum non item.* quorum omnes morbi & perturbationes ex³² aspernatione rationis eueniunt. itaque in hominibus solum existunt. nam bestia simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem & hebetes hoc interest, quod ingeniosi, vt as Corinthium in aruginem, sic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocius: hebetes non item. Nec verò in omnem morbum ac perturbationem animus ingeniosi cadit, non enim multa efferata & immania: quadam autem humanitatis quoque habent primam speciem, vt misericordia, aegritudo, metus. Aegrotationes autem & morbi animorum, difficilius euelli posse putantur, quàm summa illa vitia, qua virtutibus sunt contraria. morbis enim manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia hi non tam celeriter sanantur, quam illa tolluntur.* Habes ea qua de perturbationibus enucleate di-³³

sputant Stoici: qua logica appellant, quia differuntur subtilius. è quibus quoniam tanquam è scrupulosis coribus enavigauit oratio, reliqua disputationis cursum teneamus: modo satis illa dilucide dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis: sed si qua diligentius erunt cognoscenda, quæremus alias:

nunc vela, qua modo dicebas, expectamus, & cur-

- 34 *Sum.** M. Quādo & alijs locis de virtute diximus, & saepe dicendum erit (pleraque enim quaestiones, quae ad vitam moresq; pertinent, à virtutis fonte ducuntur) quando igitur VIRTUS, EST AFFECTIO animi constans, conueniensque, laudabilis efficiens eos in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, separata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiuntur honesta voluntates, sententiae, actiones, omnisq; recta ratio: quanquam ipsa virtus breuissimè recta ratio dici potest: Huius igitur virtutis contraria est vitiositas: sic enim malo, quam malitiam appellare eam, quam Graeci κακία appellunt. nam MALITIA certi cuiusdam vitij nomen est; VITIOSITAS omnium: ex qua concitantur perturbationes: quae sunt, vt paulò ante diximus, turbidi animorum concitatiq; motus, aperi si à ratione, & inimicissimi mentis vitaeque tranquilla, importat enim aegritudines anxias atque acerbas, animosq; affligunt, & debilitat metu. ydem inflamant appetitione nimia: quam tū cupiditatem, tum libidinem dicimus. impotentiam quandā animi à temperantia & moderatione plurimum dissidentem: * quae si quando adeptā est id, quod ei fuerit concupitum, tum fertur ea alacritate, vt nihil ipsi constet, quod agat: vt ille, qui VOLUPTATEM ANIMI nimiam, summum esse errorem arbitrat, eorum igitur malorum in vna virtute posita sanatio est. Quid autem est non miserius solum, sed foedius etiam & deformius, quam aegritudine quis afflictus debilitatusque iacens? cui miserie pro-
- ximus

ximus est is, qui appropinquās aliquod malū metuit,
 exanimatusque pendet animi. quam vim significan-
 tes mali poëta impendere apud inferos saxum Tan-
 talofaciunt, ob scelera, animique impotentiam &
 superbi loquentiam. ea communis pœna stultitia est.
 omnibus enim, quorum mens ab horret à ratione,
 semper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. * at. 36
 que ut hæc tabificæ mentis perturbationes sunt, agri-
 tudinem dico & metum: sic hilariores illa, cupidi-
 tas autem semper aliquid expetens, & inanis alacri-
 tas. id est, lætitiæ gestiens, non multum differunt
 ab amentia, ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem
 tum moderatum, alias modestū & temperantem, a-
 lias constantem, continentemq; dicimus, nonnūquā
 ad caput referre volumus, quod nisi eo nomine vir-
 tutes contineretur, nūquam illud ita peruulgatū es-
 set, ut iam proverbiū locum obtineret, HOMINEM
 ERVGI omnia recte facere, quod idem cū Stoici de
 sapiēte dicunt, nimis admirabiliter, nimisq; magni-
 ficè dicere videtur. * Ergo is, quisquis est, qui modera-
 tione & cōstantia quietus animo est, sibiq; ipse placa- 37
 tus, ut neq; tabescat molestijs, neque frangatur timo-
 re, nec sitiēter quid appetens ardeat desiderio, nec a-
 lacritate futili gestiens deliquescat, is est sapiēs, quē
 querimus: is est beatus, cui nihil humanarum rerum
 aut intolerabile ad demittendum animū, aut nimis
 lætabile ad efferendum videri potest. Quid enim
 videatur ei magnum in rebus humanis, cui eternitas
 omnis totiusq; mūdi nota sit magnitudo? nā quid aut

in studijs humanis, aut in tam exigua vita breuitate
 magnum sapienti videri potest, qui semper animo
 sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit,
 38 nihil inopinatum, nihil omnino nouum? * atque
 idem ita acrem in omneis parteis aciem intendit,
 vt semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia,
 atque angore viuendi, vt quemcunque casum
 fortuna inuexerit, hunc aptè & quietè ferat. quod
 qui faciet, non aegritudine solum vacabit, sed e-
 tiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem
 vacuus animus, perfectè atque absolutè beatos ef-
 ficat: idemque concitatus & abstractus ab inte-
 gra certa que ratione, non constantiam solum a-
 mittit, verum etiam sanitatem. Quocirca mollis
 & eneruata putanda est Peripateticorum ratio &
 oratio, qui perturbari animos necesse esse dicunt,
 sed adhibēt modum quendam, quem vitra progredi
 39 non oporteat. * Modum tu adhibes vitio? an vit-
 tium nullū est, non parere rationi? an ratio parū pra-
 cipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardentè,
 aut adeptus te efferas insolenter? nec porro malum,
 quo aut oppressus iaceas, aut ne opprimare, mente vix
 constes? eaque omnia aut nimis tristitia, aut nimis læ-
 ta errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, vt, cū
 res eadē maneat, aliter ferat inueterata, aliter re-
 centia: sapientem ne attingat quidem omnino, ete-
 40 nim quis crit tandem modus iste? * quæramus enim
 modum aegritudinis, in qua opera plurimum ponitur.
 Aegre tulisse P. Rutilium fratris repulsam consula-
 rus, scriptum apud Fannium est: sed tamen transisse
 modum

modum videtur, quippe qui ob eam causam è vita
 decesserit. moderatius igitur ferre debuit. Quid, si,
 cum id ferret modicè, mors liberorum accessisset?
 nata esset aegritudo noua, * sed ea modica. magna
 tamè facta esset accessio. quid, si deinde dolores gra-
 ues corporis, si bonorum amissio, sicacitas, si exi-
 lium, si pro singulis malis aegritudines accederent?
 summa eae fieret, quàm non sustineretur. Qui modum
 igitur vitio quarit, similiter facit, vt si posse putet
 eum, qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se,
 cum velit. vt enim id non potest, sic animus per-
 turbatus & incitatus nec cohibere se potest, nec, quo
 loco vult, insistere omnino. quæq; crescentia perni-
 ciosa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia. * aegritudo 41
 autem cæteræque perturbationes amplificata, certè
 pestifera sunt. igitur etiam susceptæ continuo in
 magna pestis parte versantur. etenim ipsæ se impel-
 lunt, vbi semel à ratione discessum est: ipsa quæ
 sibi imbecillitas indulget, in altumq; prouehitur
 imprudens, nec reperit locum consistendi. quamo-
 brem nihil interest, vtrum moderatas perturba-
 tiones approbent, an moderatam iniustitiam, mo-
 deratam ignauiam, moderatam intemperantiam:
 qui enim vitij modum apponit, is partem suscipit
 vitiorum. quod cum ipsum per se odiosum est, tum
 eo molestius, quia sunt in lubrico, incitata quæ
 semel in procliuè labuntur, sustineri quæ nullo
 modo possunt. * Quid, quod ydem Peripatetici 42
 perturbationes istas, quas nos extirpandas puta-
 mus, non modo naturales esse dicunt, sed etiam vti-

liter à natura datas? quorum est talis oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis esse dicunt, multoq; & in hostem & improbum ciuem vehementioris iratorum impetus esse: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitent: Prælium rectum est hoc fieri: Conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hac nullam habent vim, nisi ira excanduit fortitudo. Nec verò de bellatoribus solum disputant. imperia seueriora nulla esse putant sine aliqua acerbitate iracundia. Orationem denique non modo accusantem, sed ne defendentem quidem probant, sine aculeis iracundia. quæ etiam si non adsit, tamen verbis atque motu simulandam arbitrantur, vt auditoris iram oratoris incendat actio. Virum denique videri negant, qui irasci nesciat: eamq; quam lenitatem nos dicimus, ⁴³ vitioso lenitudinis nomine appellant. * Nec verò solum hanc libidinem laudant, (est enim ira, vt modo definiui, vlciscendi libido) sed illud ipsum genus vel libidinis vel cupiditatis, ad summam vtilitatem esse dicunt à natura datum: nihil enim quemquam, nisi quod libeat, præclare facere posse. Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non posset: quærentibusq; respondebat, Miltiadistrophæis se e somno suscitari. Cui non sunt audita Demosthenis vigilia? qui dolere se agebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. Philosophia denique ipsius principes nunquam in suis studijs tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. Vltimas terras lustrasse Pythagoram,

nam, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim
 quid esset, quod disci possit, eò veniendum iudicave-
 runt. Nam putamus haec fieri sine summo cupiditatis
 ardore potuisse? * ipsam aegritudinem, quam nos ut 44
 tetram & immanem belluam fugiendam esse di-
 ximus, non sine magna utilitate à natura dicunt cō-
 stitutam, ut homines castigationibus reprehensio-
 nis, ignominij affici se in delicto dolerent. impunitas
 enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominia
 & infamiam ferunt sine dolore. morderi est melius
 conscientia. ex quo illud scite dictum ab Afranio,
 nam cum dissolutus filius,

Heu me miserum, dixisset: tum seuerus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

* Reliquas quoque partes aegritudinis utiles esse di-
 cunt, misericordiam ad opem ferendam, & cala- 45
 mitates hominum indignorum subleuandas: ipsum
 illud amulari, obrectare, non esse inutile, cum aut
 se non idem videat consecutum, quod alium: aut a-
 lium idem, quod seipsum verò si quis sustulisset,
 omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa
 esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui pauper-
 tatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem
 timerent. hæc tamen ita disputant, ut refecanda
 esse fateantur, euelli penitus, dicant nec posse, nec
 opus esse: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem
 esse optimam existiment. Quæ cum exponunt, nihil-
 ne tibi videntur, an aliquid dicere? A. Mihi verò
 dicere aliquid. itaq; expecto, quid ad ista. * M. Repe-
 riam fortasse: sed illud antè: Vidēsne quanta fue- 46

rit apud Academicos verecundia? Planè enim dicunt,
 quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à
 Stoicis, digladiantur illi, per me licet: cui nihil est
 necesse, nisi vbi sit illud, quod verisimillimum videatur,
 inquirere. Quid est igitur, quod occurrat in hac
 questione, è qua possit attingi aliquid verisimile,
 quo longius mens humana progredi non potest? desini-
 tio perturbationis: quà rectè Zenonem vsu sum puto.
 ita enim desinit, vt PERTVRBATIO sit auersa à ra-
 tione, cōtra naturam animi commotio. vel breuius,
 vt perturbatio sit appetitus vehementior: vehemen-
 47 tior autem intelligatur is, qui procul absit à natura
 constantia. * Quid ad has definitiones possim dice-
 re? atqui hæc pleraq; sunt prudenter, acutèquè diffe-
 rentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores
 animorum, cotesq; virtutum. An verò vir fortis, nisi
 stomachari cœperit, non potest fortis esse? gladiato-
 rum id quidem. quanquam in eis ipsis videmus sæpè
 constantiam. colloquuntur, congregiuntur, aliquid
 postulant, vt magis placati, quam irati esse videan-
 tur. Sed in illo genere sit sane Placideianus aliquis
 hoc animo, vt narrat Lucilius:

Occidam illum equidem, & vincam, si id quæri-
 tis: inquit,

Verùm illud credo fore. in os prius accipiam ipse,
 Quàm gladiū in stomacho, sura, ac pulmombus
 fisto.

Odi hominē, iratus pugno: nec longius quicquam
 Nobis, quam dextra gladium dum accommodat
 alter:

Vsque

Vsq₃ ad eò studio atq₃ odio illius, efferor ira.

* At sine hac gladiatoria iracundia videmus progre- 48
 dientem apud Homerum Aiacem: multa cum hilari-
 tate, cum depugnaturus esset cum Hectore. cuius, vt
 arma sumpsit, ingressio letitiam attulit socijs, ter-
 rorem autem hostibus: vt ipsum Hectorem, quem ad-
 modum est apud Homerum, toto pectore trementem
 prouocasse ad pugnam pœniteret. atque hi collocuti
 inter se, priusquam manum consererent, leniter &
 quietè, nihilne in ipsa quidem pugna iracundè ra-
 biosèue fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum,
 qui hoc cognomen inuenit, iratum existimo Gallo
 torquem detraxisse: Nec Marcellum apud Clasti- 49
 dium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus.* de Afri-
 cano quidem, quia notior est nobis, propter recen-
 tem memoriam, vel iurare possum, non illum iracun-
 dia tum inflammatum fuisse, cum in acie M. Allie-
 num Pelignum scuto protexit, gladiumq₃ hosti in pe-
 ctus infixit. De L. Bruto fortasse dubitarim, an pro-
 pter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem
 inuasit: video enim vtrunque comminus ictu ceci-
 disse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an
 fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non ha-
 bet? Quid? Herculem, quem in cœlum ista ipsa,
 quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo,
 iratumne censes conflixisse cum Erymanthio apro,
 aut leone Nemeæo? an etiam Theseus Marathonij
 tauri cornua comprehendit iratus? Vide, ne forti-
 tudo minimè sit rabiosa, sitq₃ iracundia totale-
 uitatis.

uitatis. neque est enim illa fortitudo, quae rationis
 30 expers est. * Contemnendae sunt humanae res: negli-
 genda mors est: patibiles & dolores & labores pu-
 tandi. haec cum constituta sint iudicio atque senten-
 tia, tum est robusta illa & stabilis fortitudo: nisi
 forte quae vehementer, acriter, animose fiunt, ira-
 cundè fieri suspicamur. Mibi verò ne Scipio quidem
 ille pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum es-
 se declarauit, nunquam iratum esse sapientem, ira-
 tus videtur fuisse Ti. Graccho, cum consulem lan-
 guentem reliquit, aut ipse priuatus, ut si consul es-
 51 set, qui Remp. saluam esse vellent, se sequi iussit. * Nes-
 cio, ecquid ipsi nos fortiter in Rep. fecerimus. si quid
 fecimus, certè irati non fecimus. An est quicquam
 similius insaniae, quam ira? quam benè Ennius ini-
 tium dixit insaniae. color, vox, oculi, spiritus, impo-
 tentia dictorum atque factorum quam partem ha-
 bent sanitatis? quid Achille Homericò scædus? quid
 Agamemnone iniurgio? nam Aiace quidem ira ad
 furorem, mortemq; perduxit. Non igitur desiderat
 fortitudo aduocatam iracundiam. satis est instru-
 eta, armata, parata, per sese. nã isto modo quidelicet
 dicere, vilem violentiam ad fortitudinem, vilem
 etiam dementiam, quod & insani, & ebrj multa
 faciunt saepè vehementius: Semper Ajax fortis: for-
 tissimus tamen in furore:

Nam facinus fecit maximum, cum, Danais incli-
 nantibus

Summam rem erexit, pralium cum restituit insa-
 niens.

Dicamus

† Dicamus igitur utilem insaniam. Tracta definitio-
 nem fortitudinis. intelliges, eam stomacho non e-
 gere. FORTITUDO igitur est animi affectio,
 legi summa in perpetiendis rebus obtemperans: vel
 conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, qua formido-
 losa videntur, subeundis & repellendis: vel scientia
 rerum formidolosarum, contrariarumq; aut perfe-
 rendarum, aut omnino negligendarum, conseruans
 earum rerum stabile iudicium: vel breuius, vt Chry-
 sippus. Nam superiores definitiones erant Sphari-
 hominis in primis bene desinentis, vt putant Stoici.
 sunt enim omnino omnes ferè similes: sed declarant
 communeis notiones; alia magis alta. Quomodo
 igitur Chrysippus? FORTITUDO est; inquit, scien-
 tia perferendarum rerum: vel affectio animi in pa-
 tiendo ac perferendo, summa legi parens sine timore.
 Quamuis licet insectemur istos, vt Carneades sole-
 bat. metuo ne soli philosophi sint: quæ enim istarum
 definitionum non aperit notionem nostrã, quam ha-
 bemus omnes de fortitudine, tectã atq; inuolutam?
 qua aperta, quis est, qui aut bellatori, aut imperato-
 ri, aut oratori querat aliquid, neg eos existimet sine
 rabie quicquam fortiter facere posse? Quia? Stoici,
 qui omnem insipientem insanos esse dicunt, nonne ista
 colligunt? remoue perturbationes, maximeq; iracu-
 dia: iam videbimur monstra dicere. nunc autem ita
 differunt, sic se dicere, Omnes stultos insanire, vt ma-
 le plere omne cœnum: at non semper, omnino: sen-
 ties, sic iracundus non semper iratus est. lacesse: iam
 videbis furentem. Quid? ista bellatrix iracundia, cū
 domum

domum redijt, qualis est cum vxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque est utilis? est igitur aliquid, quod conturbat a mens melius possit facere, quam constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? Bene igitur nostri, cum omnia essent in morbis vitia, quod nullum erit iracundia scdus, 54 iracundos solos, morbosos nominauerunt. * Oratorẽ vero irasci minimẽ decet: simulare non dedecet. An tibi irasci videmur, cum quid in causis acrius & vehementius dicimus? quid? cum iam rebus transactis & prateritis orationes scribimus, num irati scribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite.

Num aut egisse vnquam iratum Aesopum, aut scripsisse existimamus iratum Attium? Aguntur ista praeclarẽ, & ab oratore quidẽ melius, si modò est orator, quàm ab vllò histrione: sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem verò laudare, cuius est libidinis? Themistocle & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? vos studia libidinem vocatis? quae vel optimarum rerum, vt ea sunt quae profertis, sedata tamenẽ & tranquilla esse debet. * Iam agritudinẽ laudare vnã rẽ 55 maxime detestabilem, quorum est tandem philosophorum? At commodè dixit Afranius:

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Dixit enim de adolescẽte perduto & dissoluto, nos autem de cõstanti viro ac sapienti querimus, & quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel cateri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperia-

aperiamus mysteria. Vtile est enim uti motu animi,
 qui uti ratione non potest. nos autem, ut testificor sa-
 pē, de sapiente quaerimus. * At etiā amulari utile est, 56
 obtrectare, misereri. Cur misereare potius quam fe-
 ras opem, si id facere possis? an sine misericordia libe-
 rales esse non possumus? non enim suscipere ipsi agri-
 tudines propter alios debemus: sed alios, si possumus,
 leuare agritudine. Obtrectare verò alteri, aut illa
 vitiosa emulatione, quae rivalitati similis est, amu-
 lari quid habet utilitatis, cum sit AEMULANTIS,
 angi alieno bono, quod ipse nō habeat: OBTRAC-
 TANTIS autem angi alieno bono, quod id etiam a-
 lius habeat? Quis id approbare possit, agritudinem
 suscipere pro experiētia, si quid habere velis? nā solū
 habere velle, summa dementia est. * Mediocritates 57
 aut malorū quis laudare rectē possit? quis enim potest
 in quo libido cupiditasve sit, non libidinosus & cupi-
 dus esse? in quo ira, nō iracundus? in quo angor, non
 anxius? in quo timor, nō timidus? libidinosus igitur
 & cupidus, & iracundus, & anxius, & timidus cen-
 semus esse sapientē? de cuius excellentia multa qui-
 dē dici quāuis fusē lateq; possint, sed breuissimē illo
 modo, SAPIENTIAM esse rerum diuinarū & hu-
 manarum scientiā, cognitionēq;, quae causa cuiusq;
 rei sit. Ex quo efficitur, ut diuina imitetur, humana
 omnia inferiora virtute ducat. In hunc tu igitur,
 tanquam in mare, quod est ventis subiectum, pertur-
 bationem cadere tibi dixisti videri? Quid est, quod
 tantam grauitatem, constantiamq; perturbet?
 an improvisum aliquid atque repentinum? quid po-
 test

t est accidere tale ei, cui nihil subitū est, quod homi-
 ni euenire possit? nam quod aiunt nimia refecari o-
 portere, naturalia relinquere: quid tandem potest esse
 naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim
 omnia ista ex errorum ortu radicibus, quae euellen-
 da & extrahenda penitus, non circuncidenda, nec
 58 amputanda sunt. + Sed quoniam suspicor te non tam
 de sapiente, quā de te ipso quarere (illū putas omni-
 perturbatione esse liberum, te vis) videamus quanta
 sint, quae à Philosophia remedia morbis animorum
 adhibeantur. est enim quaedam medicina certè: nec
 tam fuit hominū generi infensa atq; inimica na-
 tura, ut corporibus tot res salutaris, animis nullam
 inuenerit. de quibus est hoc etiam merita melius,
 quod corporum adiumenta adhibentur extrinsecus,
 animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo ma-
 ior est in eis praestantia & diuina, eo maiore indi-
 gent diligentia. itaq; bene adhibita ratio cernit, quid
 optimum sit: neglecta multis implicatur erroribus.
 59 * Ad te igitur mihi iam couertenda omnis oratio est.
 simulās enim quarere te de sapiente, quaris autem
 fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas
 exposui, varia sunt curationes. nam neque omnis a-
 gritudo vna ratione sedatur. alia est enim lugenti,
 alia miserenti, alia inuidenti adhibenda medicina.
 est enim in omnibus quattuor perturbationibus illa
 distinctio, utrum ad vniuersam perturbationem,
 quae est aspernatio rationis, aut appetitus vehemen-
 tior: an ad singulas, ut ad metum, libidinem, reli-
 quasq; melius adhibeatur oratio: & utrum illud ne
 non

non videatur agrè ferèdum, ex quo suscepta sit agri-
 tudo, an omnium rerum tollenda omninò egritudo:
 vt si quis agrè ferat se pauperem esse, idne disputes,
 paupertatem malum non esse, an hominem agrè fer-
 re nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, si fortè de
 paupertate non persuaseris, sit egritudini cōcludèdū:
 egritudine autem sublata, proprijs rationibus, quibus
 heri vsi sumus, quodam modo etiā paupertatis malū
 tollitur. * sed omnis eiusmodi perturbatio, animi pla. 60
 catione abluatur: illa quidem, cum doceās, nec bonū
 illud esse, ex quo letitia aut libido oriatur: nec malū,
 ex quo aut metus, aut egritudo. Veruntamen hæc est
 certa & propria sanatio, si doceās, ipsas perturbatio-
 nes per se esse vitiosas, nec habere quicquā, aut natu-
 rale, aut necessarium. vt ipsam egritudinē leniri vi-
 demus, cum obycimus mœrentibus imbecillitatē ani-
 mi effeminati: cumq; eorum grauitatem constanti-
 anq; laudamus, qui nō turbulentè humanā patian-
 tar: quod quidem solet eis etiā accidere, qui illa mala
 esse censent, ferenda tamē æquo animo arbitrantur.
 Sicut aliquis voluptatē esse bonum, alius autē pecu-
 niam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab a-
 uocari potest. Illa autē altera ratio & ora-
 tio simul & opinionē falsam tollit, & egritudinē
 tollit, est eā quidem utilior, sed rarò proficit, neq; 61
 a vulgus adhibenda. * Quaedam autem sunt agri-
 tudines quas leuare illa medicina nullo modo possit:
 si quis agrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil ani-
 mi, nihil officij, nihil honestatis, propter mala is quidā
 ungetur, sed alia quadam ad eum sit admouenda cu-

ratio, & talis quidem, qua possit esse omnium etiã de
 ceteris rebus discrepantiũ philosophorum. inter omnes
 enim conuenire oportet, commotiones animorum à
 rectoratione aduersas, esse vitiosas, vt, etiã si nec ma-
 la sint illa, qua metum aegritudinẽue, nec bona, qua
 cupiditatem latitiamue moueant: tamen sit vitiosa
 ipsa commotio. consilium autem enim volumus quendam,
 sedatum, grauem, humana omnia prementẽ illũ esse,
 quem magnanimũ & fortem virũ dicimus. talis au-
 tem nec mœrens, nec timens, nec cupiẽs, nec gestiẽs,
 esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui euen-
 tus humanos, superiores, quã suos animos esse ducũt.

- 62 * Quare omnium Philosophorum, vt ante dixi, vna ra-
 tio est medendi, vt nihil quale sit illud, quod pertur-
 bet animũ, sed de ipsa sit perturbatione dicendũ. Ita
 que primũ in ipsa cupiditate, cum id solum agitur, vt
 ea tollatur, non est querendũ, bonum illud necne sit,
 quod libidinẽ moueat: sed libido ipsa tollenda est: vt
 siue quod honestum est, id sit summũ bonum, siue vo-
 luptas, siue horum vtrumq; coniunctum, siue illa tria
 genera bonorũ: tamẽ etiam si virtutis ipsius v: heme-
 tior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum
 adhibenda oratio. Continet autẽ sedationem animi
 humana in conspectu posita natura: qua quo facilius
 expressa cernatur, explicãda est oratione communis
 63 conditio, lexq; vitæ. Itaq; non sine causa cum Orestẽ
 fabulam doceret Euripides, primos tres versus reuo-
 casse dicitur Socrates:

Neg; tam terribilis vlla fando oratio est,

Neg; fors, neg; ira cœlitum innectum malum,

Quod.

Quod non natura humana patiendo ferat.

Est autem utilis ad persuadendum ea quae acciderunt, ferri & posse, & oportere, enumeratio eorum qui tulerunt: etsi aegritudinis sedatio, & hesternae disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mœrore & dolore conscripsimus: quodq; vetat Chrysippus, ad recēteis quasi tumores animi, remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; vim attulimus, ut magnitudini medicinae doloris magnitudo cōcederet. * Sed aegritu- 64
dini, de qua satis est disputatū, finitimus est metus, de quo pauca dicenda sunt. est enim metus, ut aegritudo presentis, sic ille futuri mali. Itaq; nonnulli aegritudinis partem quandā metū esse dicebant. alij autē METVM, PRAEMOLESTIAM appellabant, quod est quasi dux consequentis molestiae. quibus igitur rationibus instātia ferūtur, iisdē cōtemnuntur sequētia. nā videndum est in vtriusq; ne quid humile, summissum, molle, effœminatū, fractum, abiectumq; faciamus. Sed quanquā de ipsius metus inconstātia, imbecillitate, leuitate dicēdū est: tamē multū prodest, ea quae metuūtur, ipsa contemnere. itaque siue casu accidit, siue cōsilio, percōmodè factū est, quod eis de rebus, quae maximè metuūtur: de morte & dolore, primo & proximo dōcē disputatū est. quasi probata sūt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorū opinione hactenus. * videamus nūc de bonorū, id est, 65
de laetitia & cupiditate. Mibi quidē in tota oratione ea, quae pertinet ad animi perturbationē, vna res videtur causā cōtinere, oēs eas esse in nostra potestate,

omnibus iudicio susceptas, omnibus voluntarias. Hic igitur error est eripiendus, hac detrahenda opinio, atque ut in malis opinatis tolerabiliora, sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quae magna & letabilia dicuntur. atque hoc quidem commune malorum & bonorum: ut, si tam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quae perturbent animum aut in malis, aut in bonis esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliaque ratione maleuolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus corrigendus. atque erat facile, sequentem eam rationem, quae maxime probatur de bonis & malis, negare unquam letitia affici posse insipientem, quod nihil unquam haberet boni. sed loquimur nunc

66 more communi. * sint sane ista bona, quae putantur, honores, diuitiae, voluptates, caeteraque: tamen in eis ipsis potius iundis exultans, gestiensque, letitia turpis est. ut, si ridere concessum sit, vituperetur tamen cachinnatio. eodem enim vitio est effusio animi in letitia, quo, in dolore contractio: eademque leuitate cupiditas est in appetendo, quae letitia in fruendo. & ut nimis afflictum molestia, sic nimis elatum letitia, iure iudicatur leues: & cum inuidere aegritudinis sit, malis autem alienis voluptatem cavere, a letitia: utrunque, immanitate & feritate quadam proponenda, castigari solet. atque, ut confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, letari non decet: quoniam docendi causa a gaudio letitiam

67 distinguimus. * illud iam supra diximus, fieri contractionem animi recte nunquam posse, elationem posse. aliter enim Neuianus ille gaudet Hector.

Latus sum

Lau-

QVÆST. LIB. IV.

Laudari me pater abs te, laudato viro.
aliter ille apud Trabeam Chærea,

Lana delinita argento, nutum obseruabit meum
Quid velim, quid studeam, adueniens digito im-
pellam ianuam, (spexerit,
Fores patebunt. de improniso Chrysis vbi me a-
Alacris obuiam mihi veniet, complexum exoptas
meum:

Mihi se dedet:

quàm hac pulchra putet, ipse iam dicet:

Fortunam ipsam ante iubo fortunis meis.

Hac letitia quam turpis sit, satis est diligenter atten- 68
dentem penitus videre. * & vt turpes sunt, qui esse-
runt se letitia, tum, cum fruuntur Veneris volupta-
tibus: si flagitiosi, qui eas inflammato animo concu-
piscunt. totus verò iste, qui vulgo appellatur amor (nec,
Hercule inuenio, quo nomine alio possit appellari)
tanta leuitatis est, vt nihil videam, quod putem con-
ferendum. quem Cæcilius,

Deum qui non summum putet,

Aut stultum, aut rerum esse imperitum existimet:

Cui in manu sit, quem esse dementem velit,

Quem sapere, quem sanari, quem in morbum inijci,

Quem contra amari, quem accersiri, quem expeti.

* Opæ claræ emendatricem vitæ poëticæ, quæ amo- 69
rem, flagitij, & leuitatis auctorem, in cōcilio deorum
collocandum putet. de comœdia loquor: quæ si hæc fla-
gitia non probarem, nulla esset omnino. Quid autem
ex Tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis quàm honoris seruauisti gratia.

Quid ergo? hic amor Medea quantam miseriarum incendiis excitauit? atq; ea tamen apud alium poetam patri dicere audet, se coniugem habuisse

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorque est patre.

70 * Sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem.

71 * Philosophi sumus exorti, & auctore quidem nostro Platone, quem non iniuria Dicaearchus accusat, qui

72 amori auctoritatem tribueremus. * Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiae faciendae ex pulchritudinis specie definiunt: qui si quis est in rerum natura, sine desiderio, sine cura, sine suspirio: sit sanè. vacat enim omni

73 libidine: haec autem de libidine oratio est: * sin autem est aliquis amor, ut est certè, qui nihil absit, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quisquam Deus¹, cui ego sim cura: at id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria:

Heu me infelicem.

nihil verius. probe & ille,

Sanusne es, qui temere lamentare?

sic insanus suis etiam videtur. at quas Tragedias effecit?

Te Apollo sancte, fer opem, teq; omnipotens Neptune, inuoco.

Vosq; adeo venti.

74 * mundum totum se ad amorē suum subleuandum conuersurum

surum putat. Venerem vnā excludit, vt iniquam:

Nam quid ego te appellem Venus?

eam præ libidine negat curare quicquam: quasi vero ipse nõ propter libidinē tãta flagitia, & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hac adhibēda curatio est, & vt illud, quod cupiat, ostendat, quã leue, quam contemnendum, quã nihil sit omninò, quã facile vel aliudè, vel alio modo perfici, vel omninò negligi possit. adducendus est etiam nonnunquã ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia loci: deniq; mutatione, tanquã sgroti non conualescentis, sæpè curãdus est. etiam nouo quodam amore, veterem amorem, tanquam clauo clauum, eijciēdum putãt. * maxime autem admonendus, quãtus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: vt, si iam ipsa accusare nolis, supra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta deniq; quorum omninũ accusabilis est turpitudine: sed vt hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore facta per se est. nam vt illa præteream, quæ sunt furoris, * 76 hæc ipsa per sese, quam habent leuitatem, qua videtur esse mediocria?

Iniuria,

Suspiciones, inimicitia, inducia,

Bellum, pax rursum: incerta hæc si tu postules

Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Quã si dex operam, vt cum ratione insanias.

Hæc inconstantia, mutabilitasq; mentis, quem non ipsa prauitate deterreat? Est etiã illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi volũ-

tariam. etenim si naturalis amor esset, & amarent omnes, & amarentur, & semper amarent, & idem amarent: neq; alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. * Ira verò quādiu perturbat animum, dubitationem insania non habet: cuius impulsu existit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exsuperavit vnquam genitum impudentia?

Quis autem malitia te?

nosti quae sequuntur. alternis enim versibus intorquentur inter fratres grauisissima contumelia: vt facile appareat, Atrei filios esse, eius, qui meditatur poenam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miscendum malum,

Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.

Quae igitur haec erunt males? audi Thyestem ipsum:

Impius hortatur me frater, vt meos malis miser
Manderem natos.

eorum viscera apponit. quid est enim, quo nō progrediatur ira? eodem quo furor. itaq; iratos proprie diximus exisse de potestate, id est, de cōsilio, de ratione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet. * his autem suat subtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autē seipsū colligere, nisi dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere?) aut rogandi sunt, orandiq; vt, si quam habent vlciscendi vim, differant in tempus aliud, dum deferuescat ira. deferuescere autem certē significat ardorem animi inuita ratione ex-

pe excitatum. ex quo illud laudatur Archytæ: qui cū
 villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, ac-
 cepissem, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo isti, qui ira-
 cūdiam vtilē dicū? * potest vtilis esse insania? At 79
 naturalis est. An quicquam esse potest secundum na-
 turam, quod sit repugnante ratione? quomodo autem
 si naturalis esset ira, aut alius alio magis iracundus
 esset: aut finem haberet prius, quā esset vltima vlcif-
 cendi libido: aut quenquam pœnitēret, quod fecisset
 per iram? vt Alexandrum regem videmus: qui cū
 interemisset Clyrum familiarem suum, vix à se ma-
 nus abstinuit, tantū vis fuit pœnitendi. Quibus cog-
 nitis, quis est qui dubitet, quin hic quoq; motus animi
 sit totus opinabilis ac voluntarius? quis enim dubita-
 uit, quin agrotationes animi, qualis est auaritia, glo-
 riæ cupiditas, ex eo, quod magni estimetur ea res,
 ex qua animus agrotat, oriantur? vnde intelligi de-
 bet, perturbationē quoq; omnem esse in opinione. * Et 80
 si FIDENTIA, id est, firma animi confisio, scientia
 quadam est, & opinio grauis, non temerè assentiens;
 METVS quoque, est dissidentia expectati & impen-
 dentis mali: & si SPES est expectatio boni, mali ex-
 pectationem esse necesse est, metum. vt igitur metus,
 sic reliquæ perturbationes sunt in malo: ergo vt con-
 stantia scientiæ, sic perturbatio erroris est. qui autē
 natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut in-
 uidi aut tale quid, ij sunt ita constituti, quasi mala
 valetudine animi, sanabiles tamen. vt de Socrate
 dicitur: cū multa in conuentu vitia collegisset in
 eum Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma per-

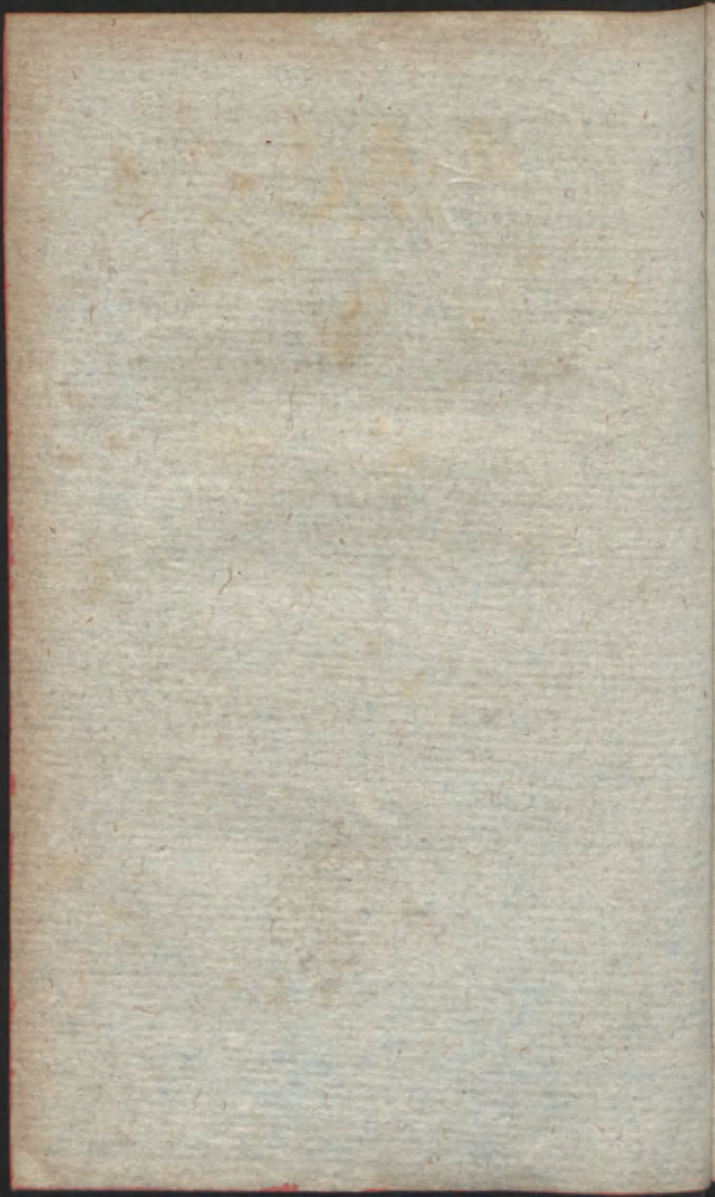
spicere profitebatur, derisus est à cæteris, qui illa in
 Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socra-
 te subleuatus est, cum illa sibi vitia inesse, sed ratio-
 81 ne à se deiecta diceret. * Ergo vt optima quisq; va-
 letudine affectus, potest videri alius. vt natura ad a-
 liquē morbū procliuior: sic animus alius ad alia vi-
 tia propensior: qui autem nō natura, sed culpa vitiosi
 esse dicuntur, eorum vitia constant ex falsis opinio-
 nibus rerum bonarum ac malarum, vt fit alius ad a-
 lios motus, perturbationesq; procliuior. inueteratio
 autem, vt in corporibus egrius depelliur, sic in ani-
 mis quoq; perturbatio: citiusq; repentinus oculorum
 tumor sanatur, quàm diurna lippitudo depellitur.
 Sed cognita iam causa perturbationum, quæ omnes
 oriuntur ex iudicijs opinionum, & voluntatibus, sit
 82 iam huius disputationis modus. * scire autē nos oportet,
 cognitis, quoad possint ab homine cognosci bonorum
 & malorū finibus, nihil à philosophia posse aut
 maius, aut vtilius optari, quā hæc, quæ à nobis hoc
 quatriduo disputata sunt. morte enim contempta,
 & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedatio-
 nem aegritudinis, qua nullum homini maius malum
 est. Et si enim omnis animi perturbatio grauis est, nec
 multum differt ab amentia: tamen ita cæteros, cum
 sint in aliqua perturbatione, aut metus, aut latitis,
 aut cupiditatis, commotos modò & perturbatos di-
 cere solemus: at eos, qui se aegritudini dederunt, mi-
 83 seros, afflictos, erummosos, calamitosos. * Itaq; non
 fortuito factum videtur, sed à se ratione propositū,
 vt separatim de aegritudine, & de cæteris perturba-
 tionibus

QVAEST. LIB. IV.

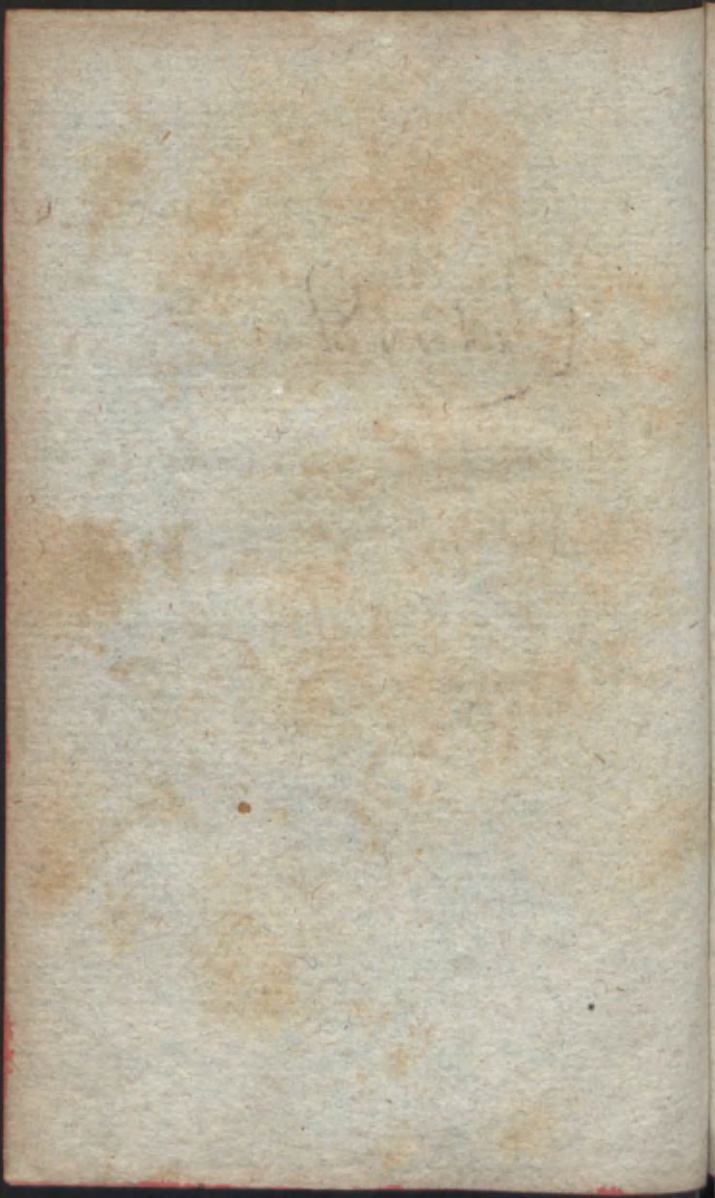
tionibus disputaremus. in ea est enim fons miseriarū
 & caput. sed & agritudinis, & reliquorū animi mor-
 borum vna sanatio est, omneis opinabileis esse, & vo-
 luntarios, eaq; resuscipi quod ita rectum esse videat-
 tur. Hunc errorem quasi radicem omnium malorum,
 stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. *De-⁸⁴
 mus ergo nos huic excolendos, patiamurq; nos sa-
 nari. hic enim malis infidentibus, non modo beati,
 sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus
 quicquam ratione confici, cum contra nihil sine ra-
 tione rectè fieri possit: aut, cum philosophia ex ratio-
 num collatione constet, ab ea, si & boni, & bea-
 ti volumus esse, omnia adiumenta, &
 auxilia petamus benè, bea-
 teque viuen-
 di.

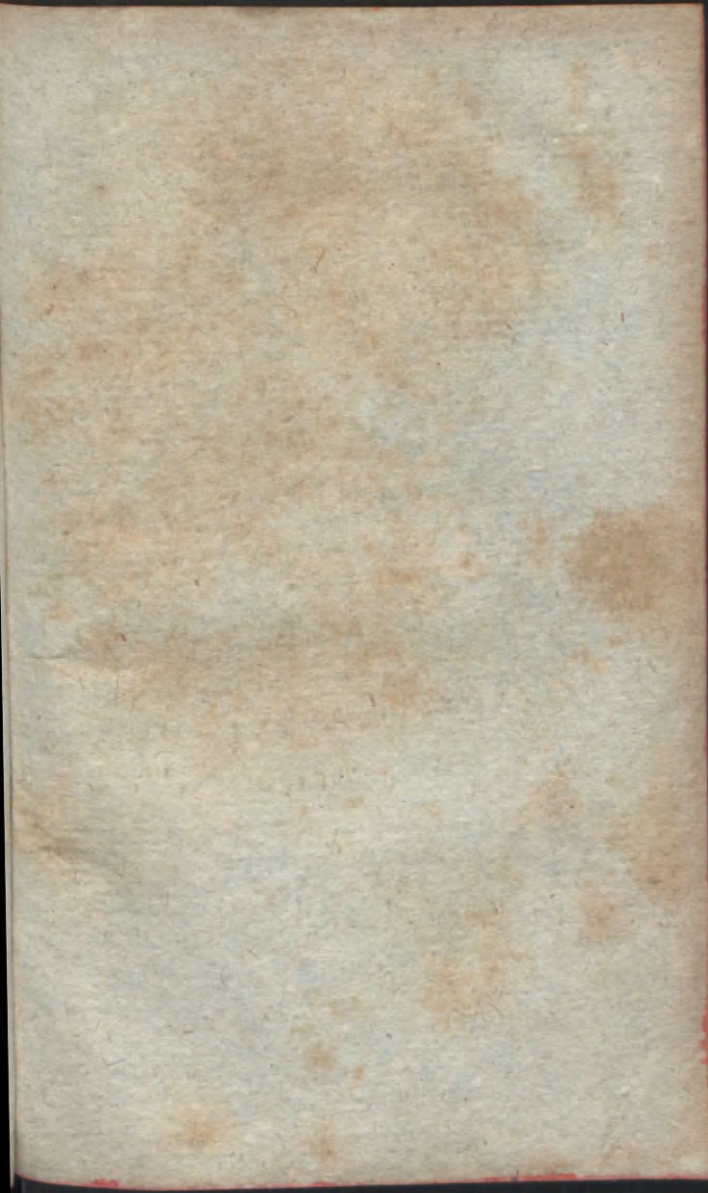
FINIS LIBRI QVARTI.

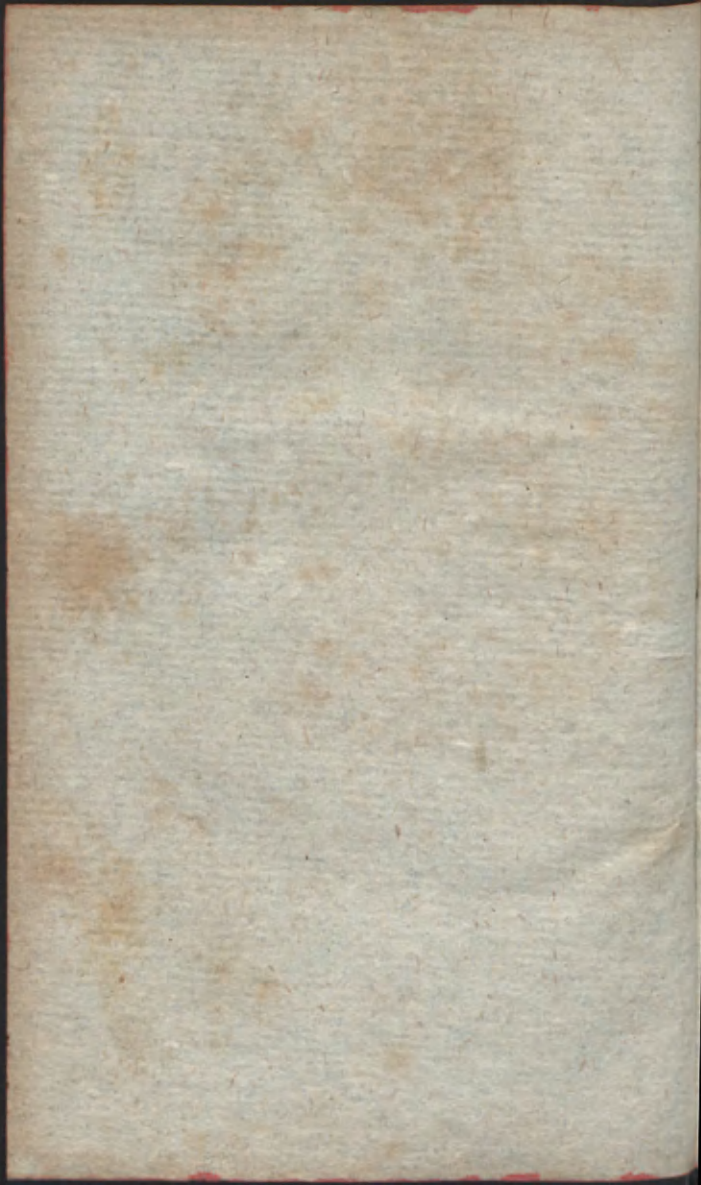

Quid opus est

M. T. CICER.

TVSCVLANA-
RVM QVAESTIONVM
AD M. BRVTVM
LIBER QVINTVS.

Virtutem ad beatè viuendum seipsa
esse contentam.

Virtus hic dies, Brute, finem
faciet Tusculanarum dispu-
tationum: quo die est nobis
ea de re, quam tu ex omnibus
maximè probas, disputatum.
placere enim tibi admodum
sensi, & ex eo libro, quem ad

me accuratissimè scripsisti, & ex multis sermoni-
bus tuis, virtutem ad beatè viuendum seipsa esse
contentam. Quod & si difficile est probatu, propter
tam varia, & tam multa tormenta fortuna, tale
tamen est, vt elaborandum sit, quò facilius probe-
tur: nihil enim est omniū quæ in philosophia tra-
ctantur, quod grauius, magnificentiusq; dicatur.
*nam cum ea causa impulerit eos, qui primi se ad
philosophiæ studium contulerunt, vt omnibus rebus
posthabitis, totos se in optimo vitæ statu exqui-
rendo collocarent: profectò spe beatè viuendi tan-
tam in eo studio curam, operamq; posuerunt: quod
M si ab

si ab ijs inuenta & perfecta virtus est, & si praesidiū
 ad beatē viuendū in virtute satis est, quis est, qui
 non praclarē, & ab illis positam, & à nobis sus-
 ceptam operam philosophandi arbitretur? sin au-
 tem virtus subiecta sub varios incertosquē casus
 famula fortuna est, nec tantarum virium est,
 vt seipsa tueatur, vereor ne non tam virtutis fidu-
 cia nitendum nobis ad spem beatē viuendi,
 3 quam vota facienda videantur. * Equidem eos
 casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit,
 mecum ipse considerans, huic incipio sententiā
 diffidere, interdum etiam humani generis imbe-
 cillitatem, fragilitatemq; extimescere. vereor e-
 nim nenatura cum corpora nobis infirma dedisset,
 ijsque & morbos insanabiles, & doloreis intole-
 rabileis adiunxisset, animos quoque dederit, &
 corporum doloribus congruenteis, & separatim
 4 suis angoribus, & molestiis implicatos. * Sed in
 hoc me ipse castigo, quod ex aliorum & ex nostra
 fortasse mollitie, non ex ipsa virtute, de virtutis
 robore existimo. illa enim, si modo est vlla virtus
 (quam dubitationem auunculus tuus, Brute, su-
 stulit) omnia, quae cadere in hominē possunt, subter-
 te. habet, eaq; despiciens, casus contemnit huma-
 nos: culpaque omni carens, praeter seipsam nihil
 censet ad se pertinere. Nos autē omnia aduersa,
 tum venientia metu augentes, tum mœrore praesentia,
 rerum naturam, quam errorem nostrum
 5 damnare malumus. * Sed & huius culpa, & cetero-
 rum vitiorum peccatorumque nostrorum omnis à
 philo-

philosophia petenda correctio est, cuius in sinu, cum
 à primis temporibus et aetate nostra voluntas studium
 que nos compulissent, his gravissimis casibus in eun-
 dem portum, ex quo eramus egressi, magna iactanti-
 tepestate, cofugimus. O vita philosophia dux, o vir-
 tutis indagatrix, expultrixque vitiorum: quid non
 modò nos, sed omninò vita hominum sine te esse
 potuisset? tu vrbeis peperisti, tu dissipatos homi-
 nes in societatem vita conuocasti: tu eos inter se
 primo domicilijs, deinde coniugijs, tum litterarum
 & vocum communiione iunxisti: tu inuentrix le-
 gù, tum magistra morum & disciplinae fuisti: ad te
 confugimus, à te opem petimus: tibi nos, vt antea
 magna ex parte, sic nunc penitus, totosque tradi-
 mus. Est autem vnus dies bene, & ex praeceptis tuis
 actus, penè toti immortalitati anteponendus. cu-
 ius igitur potius opibus vtamur, quam tuis? quae &
 vita tranquillitatem largita nobis es, & terrorem
 mortis sustulisti.* At philosophia quidem tan-
 rum abest, vt perinde, ac de hominum est vita me-
 vita, laudetur, vt à plerisque neglecta, à multis et-
 iam vituperetur. vituperare quisquam vita pa-
 rentem, & hoc parricidio se inquinare au-
 det? & tam impiè ingratus esse vt eam accu-
 set, quam vereri deberet, etiam si minus per-
 cipere potuisset? sed, vt opinor, hic error, & haec
 indoctorum animis offusa caligo est, quod tam
 longè retro respicere non possunt, nec eos, à qui-
 bus vita hominum instructa primò sit, fuisse phi-
 losophos arbitrantur: * quam rem antiquissimam

cum videamus, nomen tamē esse confitemur recēs.
 nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest,
 non modore esse antiquam, verum etiam nomine?
 quæ cum diuinarum humanarumque rerum, tum
 ineriorum causarumque, tum cuiusque rei cogni-
 tione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos
 assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis
 σοφοί, sapientes à nostris & habebantur & nomi-
 nabantur, & multis ante sæculis Lycurgum, cuius
 temporibus Homerus etiam fuisse, ante hanc vr-
 bem conditam, traditur, etiam Herōicis at atibus
 Vliffem & Nestorem accepimus & fuisse, & ha-
 bitos esse sapientes. * nec verò Atlas sustinere
 calū, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec stella-
 tus Cæpheus cū vxore, genero, filia traderetur, nisi
 celestiu diuina cognitio nomen eorū ad errorem fa-
 bula traduxisset, à quibus ducti deinceps omnes,
 qui in rerum contemplatione studia ponebant. sa-
 pientes & habebantur, & nominabantur: idque
 eorum nomen vsque ad Pythagorā manauit at a-
 rem: quem, vī scribit auditor Platonis Pōticus He-
 raclides, vir doctus in primis, Pbliūtem ferunt
 venisse, eumque cum Leonte principē Pbliastorum
 doctē & copiosē differuisse quadam, cuius inge-
 nium & eloquentiam cum admiratus esset Leon,
 quasiuſſe ex eo, qua maxime arte consideret: at
 illum artem quidem se scire nullā, sed esse philoso-
 phum: admiratum Leontem nouitatem nomi-
 nis, quasiſſe, quinam essent philosophi, & quid
 inter eos, & reliquos interesset: * Pythagoram
 autem

autem respondisse : Similem sibi videri vitam
 hominum & mercatum eum, qui haberetur ma-
 ximo ludorum apparatu totius Graciae celebri-
 tate. nam vt illic alij corporibus exercitatis glo-
 riam & nobilitatem coronapererent : alij emendi
 aut vendendi quastu & lucro ducerentur : esset
 autem quoddam genus eorum, idque vel maxi-
 me ingenuum, qui nec plausum, nec lucrum qua-
 rerent, sed visendi causa venirent, studioseque
 perspicerent quid ageretur & quomodo: item nos
 quasi in mercatus quandam celebritatem ex vrbe
 aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita & natu-
 ra profectos, alios gloriae seruire, alios pecunia,
 raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro ni-
 hilo habitis, rerum naturam studiosè intue-
 rentur: hos se appellare sapientiae studiosos,
 id est enim philosophos : & vt illic liberalissimum
 esset spectare, nihil sibi acquirentem: sic in vita
 longe omnibus studijs contemplationem rerum,
 cognitionemque prestare. * Nec verò Pythagoras IO
 nominis solum inuentor, sed rerum etiam
 ipsarum amplificator fuit, qui cum post hunc
 Phlasiū sermonem in Italiam venisset, exor-
 nauit eam Graciam, quae magna dicta est, & pri-
 uatim, & publicè praestantissimis, & institutis, &
 artibus, cuius de disciplina aliud tēpus fuerit for-
 tasse dicendi. sed ab antiqua philosophia vsque
 ad Socratem, qui Archelaum Anaxagorae disci-
 pulum audierat, numeri motusq; tractabantur,
 & vnde omnia orirentur, quouē recederent: stu-

dioseq³ ab his siderum magnitudines, interualla,
 cursus inquirebantur, & cuncta caelestia. Socra-
 tes autem primus philosophiam deuocauit e caelo,
 & in vrribus collocauit, & in domos etiam intro-
 duxit, & coegit de vita & moribus rebusque bonis
 12 & malis querere. * cuius multiplex ratio dispu-
 tandi, rerumq³ varietas, & ingenij magnitudo,
 Platonis memoria & litteris consecrata, plura ge-
 nera effecit dissentientium philosophorum: e
 quibus nos id potissimum consecrati sumus, qua
 Socratem usum arbitramur: vt nostram ipsi sen-
 tentiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in
 omni disputatione, quid esset simillimum veri: qua-
 reremus. quem morem cum Carneades acutissime
 copiosissimeque tenuisset, fecimus & alia saepe, &
 nuper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem di-
 sputaremus: & quatriidui quidem sermonem supe-
 rioribus ad te perscriptum libris misimus: quinta
 32 autem die cum eodem in loco consedissemus, sic est
 propositum, de quo disputaremus. * A. Non mihi vi-
 detur ad beatè viuendum satis posse virtutem. M.
 At Hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudi-
 cium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. A.
 Non dubito, nec id nunc agitur, tu illum quan-
 tum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quale
 sit, de quo à te disputari volo. M. Nempe negas ad
 beatè viuendum, satis posse virtutem? A. Prorsus
 nego. M. Quid? ad rectè, honestè, laudabiliter, po-
 sstremò ad bene viuendum, satis est ne praesidium
 virtutes?

virtute? A. Certè satis. M. Potes igitur, aut què malè viuat non cum miserum dicere: aut quem benè fateare, eum negare beatè viuere? A. Quidni possim? nam etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem bene viui potest, dummodo intelligas quid nunc dicam bene: dico enim constantè, grauitè, sapientè, fortitè. hæc etiam in equuleum conyiciuntur, quo vita non aspirat beata.* M. Quid igitur? solane beata vita, quaeso, ¹³ relinquitur extra ostium, limenque carceris, cum constantia, grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent, nec supplicium, nec dolorè? A. Tu, si quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet: ista me minimè mouent, non solum quia peruulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam leuia quædã vina nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quam potata delectant. velut iste chorus virtutum in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate, vt ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur: cum autem animum ab ista pictura, imaginibusque virtutum ad rem, veritatemque traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse quam diu torqueatur.* Quamobrem hoc nunc queramus, virtutes autem ¹⁴ noli vereri ne exposculent, & querantur se à beata vita esse relictas, si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, nō omneis

bonos esse etiam beatos: multaq; de M. Attilio,
 Q. Capione, M. Aquilio recordatur, beatamq; vi-
 tam, si imaginibus potius uti, quam rebus ipsis placet,
 conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia,
 negatq; ei cum dolore & cruciatu quicquam esse
 commune. M. Facile patior te isto modo agere: & si
 15 iniquum est prescribere mihi te, quemadmodum
 à me disputari velis. * sed quero, virum aliquid
 actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? A.
 Actum verò, & aliquantum quidem. M. Atqui
 si ita est profligata, iam hac, & penè ad exitum
 adducta quaestio est. A. Quo tandem modo? M.
 Quia motus turbulenti, iactationesq; animorum
 incitatae, & impetu inconsiderato elatae, ratio-
 nem omnem repellentes, vita beata nullam par-
 tem relinquunt. quis enim potest, mortem aut do-
 lorem metuens, quorum alterum saepe adest, al-
 terum semper impendet, esse non miser? quid si
 idem (quod plerumque fit) paupertatem, ignomi-
 niam, infamiam timet: si debilitatem, caecitatem:
 si denique (quod non singulis hominibus, sed potenti-
 tibus populis saepe contingit) seruitutem? potest ea
 16 timēs esse quisquam beatus? * quid, qui non modò
 ea futura timet, verum etiā fert sustinetque prae-
 sentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates: qui
 rebus his fractus, agritudine eliditur, potest tan-
 dem esse non miserimus? Quid verò? illum quem
 libidinibus inflammatum & furem videmus,
 omnia rabidè appetentem, cum inexplebili
 cupiditate, quoque affluentius voluptates
 vndique

vndique hauriat, eo grauius ardentiusque sitien-
 tem, nonne rectè miserrimum dixeris? Quid? ela-
 tus ille leuitate, inanique latitia, & exultans, &
 temere gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi
 videtur beator? Ergo vt hi miseri, sic contra illi
 beati, quos nulli metus terrent, nulla & gritudines
 exedunt, nulla & libidines incitant, nulla futiles
 latitia exultantes languidis liquefaciunt volup-
 tatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur,
 nulla ne minima quidem aura fluctus commouen-
 te: sic animi quietus & placatus status cernitur, cum
 perturbatio nulla est, qua moueri queat. * Quod si ¹⁷
 est, qui vim fortuna, qui omnia humana quacun-
 que accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec
 timor eum, nec angor attingat, denique, si nihil
 concupiscat, nulla efferatur animi inani volupta-
 te: quid est, cur is non beatus sit? & si hac virtute
 efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non effici-
 at beatos? A. At qui alterum non dici potest, quin
 ÿ, qui nihil metuant, nihil concupiscant, nulla
 impotenti latitia efferantur, beati sint, itaque id
 tibi concedo, alterum autem iam integrum non
 est: superioribus enim disputationibus effectum est,
 vacare omni animi perturbatione sapientem. M.
 Nimirum igitur confecta res est. videtur enim ad
 exitum venisse quaestio. A. Propemodum id quidē.
 * M. Veruntamen mathematicorum iste mos est,
 non philosophorum, nam geometra, cum aliquid ¹⁸
 docere volunt, si quid ad eamrē pertinet, eorum,
 qua ante docuerunt, id sumunt pro cōcesso & pro-

bato: illud modò explicāt, de quo ante nihil scrip-
 tum est. philosophi quamcunque rem habent in
 manibus, in eā, quæ conueniunt, congerunt omnia,
 etsi alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur
 Stoicus, si esset quæsitū, satisne ad beatè viuēdū vir-
 tus posset, multa diceret? cui satis esset respōdere, se
 ante docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum
 esset: hoc probato consequens esse, beatam vitā vir-
 tute esse contentam: & quomodo hoc sit cōsequens
 illi, sic illud huic: vt si beata vita virtute conten-
 ta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bo-
 num. * Sed tamen non agunt sic. nam & de ho-
 nesto, & de summo bono separati libri sunt: & cū
 ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad bea-
 tē viuendum esse viam: nihilominus hoc agunt se-
 paratim, proprijs enim & suis argumentis, & ad-
 monitionibus tractanda quæque res est, tanta
 præsertim. caue enim putes vllam in philosophia
 vocem emissam clariorem, vllumve esse philoso-
 phiæ promissum vberius aut maius. nam quid pro-
 fiteor, o dū boni? perfecturā se, qui legibus suis pa-
 ruisset, vt esset cōtra fortunam semper armatus, vt
 omnia præsidia haberet in se, bene beateq; viuēdi,
 vt esset semper denique beatus. * Sed videro, quid
 efficiat, tanti sper hoc ipsum magni æstimo, quod
 pollicetur. nam Xerxes quidem refertur omnibus
 præmijs doniq; fortuna, nō equitatu, non pedestri-
 bus copijs, non nauium multitudine, non infinito
 pondere auri contentus, premium proposuit, qui
 inuenisset nouam voluptatem: qua ipse inuenta

non fuit contentus, neque enim vnquam finem
 inueniet libido. nos vellē prāmio elicere possemus,
 qui nobis aliquid attulisset, quò hoc firmiter cre-
 deremus. * A. Vellē id quidem: sed habeo paululum ²¹
 quod requiram. Ego enim assentior, eorum, quae
 posuisti, alterum alteri consequens esse, vt quem-
 admodum, si quod honestum sit, id solum sit bo-
 num, sequatur beatam vitam virtute confici;
 sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi
 virtutem bonum. Sed Brutus tuus, auctore Aristo-
 ne & Antiocho, non sentit hoc: putat enim, etiam
 si sit bonum aliquod prater virtutem. M. Quid igitur?
 contra Brutum ne me dicturum putas? A. Tu
 verò, vt videtur, nam praesumere non est meum. M.
 Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. * ²²
 nam ista mihi & cum Antiocho sapere, & cū Aristone
 nuper cum Athenis imperator apud eum diuersa-
 rer, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quis-
 quam beatus esse posse, cū in malis esset. in malis
 autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis
 aut fortuna mala. Dicebantur hac qua scripsit et-
 iā Antiochus locis pluribus, virtutē ipsā per se bea-
 tam vitam efficere posse, neq; tamen beatissimam;
 deinde ex maiore parte plerasque res nomina-
 ri, etiam si qua pars abesset: vt vireis, vt valetudi-
 nem, vt diuitias, vt honorem, vt gloriam: quae ge-
 nere, non numero cernerentur: iam beatam vitam,
 etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ²³
 ex multo maiore parte obtinere nomen suum, *
 Hac nunc enucleare non ita necesse est: quanquam
 non

non constant simè dici mihi videntur: nam & qui
 beatus est, non intelligo quid requirat, vt sit bea-
 tior: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est)
 & quod ex maiori parte vnamquamque rem ap-
 pellari spectarique dicunt, est vbi id isto modo va-
 leat. cum verò tria genera malorum esse dicant,
 qui duorum generum malis omnibus vrgeatur, vt
 omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum
 corpus, & confectum doloribus, huic paullulum
 ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad be-
 atissimam? * Hoc illud est, quod Theophrastus su-
 24 stinere non potuit: nam cum statuisset verbera,
 tormenta, cruciatus, patriæ euerfiones, exilia, or-
 bitates, magnam vim habere ad malè, misereque
 viuendum, non est ausus elatè, & amplè loqui, cū
 humiliter demisseque sentiret. quam bene non
 queritur: constantè quidem certè. Itaque mihi
 placere non solet consequentiā reprehendere, cum
 prima concesseris. Hic autem, elegantissimus om-
 nium philosophorum, & eruditissimus non magno-
 pere reprehenditur, cum tria genera dicit bono-
 rum: vexatur autem ab omnibus, primùm in eo li-
 bro, quem scripsit de Vita beata, in quo multa dis-
 putat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucie-
 tur, beatus esse non possit. in eo etiam putatur di-
 cere, in rotam beatam vitam non ascendere. nus-
 quam id quidem dicit omninò, sed quæ dicit, idem
 25 valent. * Possum igitur, cui concesserim in malis
 esse dolores corporis, in malis fortunæ naufragia,
 huic succensere dicenti, non omnes bonos esse be-
 atos,

atos, cum in omnibus bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? Vexatur idem Theophrastus, & libris, & scholis omnium philosophorum, & in Callisthene suo laudavit illam sententiam:

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negant ab ullo philosopho quicquam dictum esse languidius. rectè id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus in casu atque fortuna: nonne consentaneum est, plus fortunam quæ dominarum sit, & externarum, & ad corpus pertinentium, quam in consilium valere? An malum Epicurum imitari, qui multa præclare sæpè dicit? quæ enim sibi constanter conuenienterque dicat, non laborat. Laudat tenuem victum: philosophi id quidem, sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat quenquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iusteque viuat. nihil grauius, nihil philosophia dignius: nisi idem hoc ipsum; honestè, sapienter, iuste ad voluptatè referret. Quid melius, quam fortunam exiguam interuenire sapienti? sed hoc is ne dicit, qui, cum dolorem non modo maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cum maximè contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus: Occupaui, inquit, te, fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses. Præclare, si Aristoteles, aut si Stoicus
Zeno

Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil ma-
 lum duceret. tu vero, Metrodore, qui omne bonum
 in visceribus medulisq, cōdideris, & definieris sum-
 mum bonum firma corporis affectione, explorata-
 que spe contineri fortuna aditus interclusisti? quo-
 modo? isto enim bono iam expoliari potes. Atque
 his capiuntur imperiti, & propter huiusmodi sen-
 tētias istorum hominū est multitudo. * Acute dispu-
 28 tantis illud est, nō quid quisque dicat, sed quid cui-
 que dicendum sit, videre: velut in ea ipsa sentētia,
 quam in hac disputatione suscepimus, omneis bo-
 nos semper beatos volumus esse. quos dicam bonos
 perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos
 & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos di-
 cimus. Videamus qui dicendi sint beati: equidem
 hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo.
 29 * nec vlla alia huic verbo, cū beatum dicimus,
 subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus cu-
 mulata bonorum complexio. hanc assequi virtus,
 si quicquam præter ipsam boni est, non potest, ade-
 rit enim malorum, si mala illa dicimus, turba que-
 dam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo,
 amissio suorum, graues dolores corporis, perdita
 valetudo, debilitas, cecitas, interitus patriæ, exili-
 um, seruitus: denique in his, tot & tantis, atque e-
 tiā quæ plura possunt accidere, potest esse sapiēs: nā
 hac casus importat qui in sapiētē potest incurrere:
 at si ea mala sunt, quibus potest præstare, sapientem
 sēper beatum fore, cum vel in omnibus his vno tēpo-
 30 re esse possit? * Non igitur facilē concedo, neque
 Bruto

Bruto meo, neque communibus magistris, neque ve-
 teribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Pole-
 moni, ut, cum ea, quæ supra enumeravi, in malis
 numeret, ydem dicat semper beatū esse sapiētem.
 quos si titulus hic delectat insignis & pulcher,
 Pythagora, Socrate & Platone dignissimus, indu-
 cant animum, illa, quorum splendore capiuntur,
 vireis, valetudinem, pulchritudinem, diuitias,
 honores, opes contemnere, eaque, quæ his contra-
 ria sint, pro nihilo ducere: tum poterunt clarissima
 voce profiteri, se neque fortuna impetu, neque mul-
 titudinis opinione, neque dolore, neque paupertate
 terreri, omniaque sibi in sese esse posita, neque esse
 quicquā extra suā potestātē, quod ducāt in bonis.
 * neque hūc & hac loqui, quæ sunt magni cuiusdā³¹
 & alti viri, & eadem, quæ vulgus in malis & bonis
 numerare, concedi vllō modo potest. Quæ gloriā
 commotus Epicurus exoritur, cui etiam, si dijs pla-
 cet, videtur semper sapiens beatus. hic dignitatē
 huius sententiæ capitur: sed nunquam id diceret
 si ipse se audiret: quid est enim quod minus conue-
 niat, quā ut is, qui vel summum, vel solum malū
 dolorem esse dicat, idem censeat: Quam hoc suaue
 est, tum cum dolore crucietur, diciturū esse sapiētē?
 Non igitur ex singulis vocibus philosophi spectandi
 sūt, sed ex perpetuitate atque cōstātia. * A. Addu-
 cis me ut tibi assentiar: sed tua quoque vide ne de-
 sideretur cōstātia. M. Quonam modo? A. Quia legi³²
 tuū nuper quartum de Finibus, in eo mihi videbare
 contra Catonē differens hoc velle ostendere, quod
 mihi

- mibi quidem probatur, inter Zenonem & Peripateticos nihil præter verborum nouitatem interesse, quod si ita est, quid est causa, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beatè viuendum, liceat idem Peripateticis dicere? Rem enim opinor spectari oportere, non verba. * M. Tu quidem tabellis obsignatis
- 33 agis mecum, & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum alijs isto modo, qui legibus impositis disputant, nos in diem viuimus: quodcumque nostris animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. veruntamen quoniam de constantia paullo antè diximus, non ego hoc loco id querendum puto, verumne sit, quod Zenoni placuerit, quodque eius auditori Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset, tum ut hoc totum beatè viuere in vna virtute po-
- 34 neret. * Quare demus hoc sanè Bruto, ut sit beatus semper sapiens, quam sibi conueniat, ipse viderit. gloria quidem huius sententiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, ut sit item beatissimus: etsi Zeno Cittæus, aduena quidam & ignobilis verborum opifex, insinuasse se in antiquam philosophiam videtur, huius sententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem sæpè hæc oratio vsurpata est, ut nihil præter virtutem duceretur bonum. * velut in Gorgia Socrates, cum esset ex eo quesitum, Archelaum Perdica filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret? Haud scio, inquit: nunquam enim cum eo
- locu-

locutus sū. Ain tu? an aliter id scire nō potes? Nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatus ne sit? An ego possem, cūm ignorem, quā sit doctus, quā vir bonus? Quid? tu in eo sitam vitā beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros. Miser ergo Archelaus? Certē, si iniustus. Videturne omnem hic beatam vitam in vna virtute ponere? 36
 Quid verò in Epitaphio? quomodo idem? Nam cui viro, inquit, ex seipso apta sūt omnia, quae ad beatē viuendum conferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut cōtrario pendere ex alterius euētis, & errore cogūtur: huic optimē viuendi ratio comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic & nascentibus, & cadētibus cum reliquis commodis, tum maximē liberis, parebit & obediet praecepto illi veteri:
 Neque enim letabitur vnquam neque mōrebit nimis.

Quod semper in seipso omnem spem respōnet sui.

Ex hoc igitur Platonis, quasi quodam sancto, augustoque fonte nostra omnis manabit oratio. 37 Vnde igitur rectius ordiri possumus, quā a communi parente natura? quae, quicquid genuit, non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum è terra, vbi stirpibus suis niteretur, in suo quodq; genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quae sunt humiliora, neq; se tollere à terra altius possunt, alia semper virēt, alia hyeme nudata,
 N
 verno

verno tempore tepes facta fror: descunt. neque est
 vllū, quod non ita vigeat interiore quodam motu,
 & suis quoque seminibus inclusis, vt aut flores aut
 fruges fundat, aut baccas, omniaq; in omnibus,
 quantum in ipsis sit, nulla vi impediēte perfectā
 38 sint. * facilius verò etiā in bestijs, quod his sensus à
 natura est datus, vis ipsius naturæ perspicui potest:
 namque alias bestias nanteis aquarum incolas esse
 voluit: alias volucres cælo frui libero: serpentis
 quasdam: quasdam esse gradientis. earum ipsarū
 partim soliuagas, partim congregatas: immanes
 alias, quasdam autem cicures, nonnullas abditas
 terraque tectas. atque earum quæ suum tenens
 munus, cum in disparis animantis vitam transire
 non possit, manet in lege naturæ. & vt bestijs a-
 liud aliq; præcipui à natura datum est, quod suū
 quæque retinent, nec discedit ab eo: sic homini
 multò quiddam præstantius. et si præstantia debent
 ea dici, quæ habent aliquam comparationem, hu-
 manus autem animus decerptus ex mente diuinæ,
 cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc fas est di-
 39 ctu, comparari potest. * Hic igitur, si est excultus,
 & si eius acies ita curata est, vt nec cacetur erro-
 ribus, sit perfectā mens, id est, absolutā ratio: quæ
 est idem quod virtus. Et si id omne beatum est,
 cui nihil deest, & quod in suo genere expletum
 atque cumulatum est, idque virtutis est proprium:
 certè omnes virtutis compotes beati sunt. & hoc
 quidem mihi cum Bruto conuenit, item cum Ari-
 storele,

QVAEST. LIB. V.

stotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videtur, etiā beatissimi. quid enim deest ad beatē viuendum ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse qui potest? * at diffidat necesse est, 40 qui bona diuidit tripertito. qui enim poterit, aut corporis firmitati, aut fortuna stabilitati confidere? at qui nisi stabili & fixo permanente bono beatus esse nemo potest. quid igitur eiusmodi istorum est? ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui gloriānti cuidā mercatori, quod multas nauis in omnem oram maritimam dimississet: Non sanē optabilis ista quidem est, inquit, RV-DENTIBVS, apta fortuna. an dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere, quod vita beata complectitur, si id possit amitti? nihil enim inueterascere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit. nam qui timebit ne quid ex eis deperdat, beatus esse non poterit. * vo- 41 lumus enim eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum, atque munitum, non ut paruo metu præditus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine metu us habendus est, non qui parū metuit, sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio, cum in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? atque hæc certè non ita se haberent, nisi omne bonum in vna honestate consisteret. * qui autem illam maximè optatam & ex- 42 petitam securitatem (securitatem autem

rem nunc appello vacuitatem aegritudinis, in qua vitabeata posita est) habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? qui autem poterit esse celsus, & erectus, & ea, quae homini accidere possunt, omnia parua ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedaemonij Philippo minitanti per litteras se omnia, quae conarentur, prohibitorum, quasiuerunt nū se esset etiam mori prohibitorum: vir is, quem quaerimus, non multo facilius tali animo reperietur, quam ciuitas vniuersa? Quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quae sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè viuendum deesse ei, quem fortitudo ab aegritudine, & à metu vindicet: temperantia tum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus effens explicata. * Atqui cum perturbationes animi miseram, sedationes autem vitam efficiant beatam: duplexque ratio perturbationis sit, quod aegritudo & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore letitia gestiens, libidoque versentur: cum hæc omnia cum consilio & ratione pugnent: his tutā grauius concitationibus, tamque ipsis inter se dissentientibus, atque distractis, quem vacuū, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere?

44 Atqui sapiēs, semper ita affectus est: semper igitur sapiens beatus est. * atque etiam omne bonum latrabile est: quod autem latrabile, id predicandum & prae-

*praeseferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si verò gloriosum, certè laudabile: quod autè laudabile: profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At, quae isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt: solum igitur bonū, quod honestum. Ex quo efficitur, honestate vna vitam contineri beatam. non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miserrimū. * An dubitas, quin praestans valetudine, virib⁹, forma, acerrimis, integerrimisq³, sēsibus, adde etiam, si libet, pernicitatē, & velocitatē: da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hac habet iniustus, intemperās, timidus, hebeti ingenio atque nullo, dubitasne eum miserum dicere? qualia igitur ista bona sunt, quae qui habeat, miserrimus esse possit? Videamus, ne, vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. quod si ita est, ex bonis, quae sola honesta sunt, efficiendam est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erunt, honestū ex his effici nihil poterit. quo detractò, quid poterit beatū intelligi? Etenim quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autè expetendum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum. ergo etiam dignitas ei tribuenda est. quod si ita est, laudabile sit necesse est bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solum bonum. * quodni
 ita tenebimus, multa erunt, quae nobis bona dicenda sint. Omitto diuitias: quae cum quiuis, quā-*

uis indignus, habere possit, in bonis non numero, quod enim est bonum, id non quivis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum improborumque consensu excitatam. haec, quae sunt minima, tamen bona dicantur, necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, quae Euryclia laudat, Vlysi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea si bona duceamus, quid erit in philosophi gravitate, quam in vulgi opinione, stultorumque turba, quod dicatur aut

47 gravius aut grandius? * At enim eadem Stoici praecipua vel producta dicunt, quae bona isti. Dicunt illi quidem, sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sine ijs esse nullam putant: aut si beata, beatissimam certe negant. nos autem votum beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur. sic enim princeps ille philosophiae diserebat: Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talē esse orationem: orationi autē facta similia, factis vitam, affectus autem animi in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri: honesta ergo quoniam laudabilis; ex quibus bonorum beatam vitam esse concluditur. * Etenim, pro deorum atque hominum fidem, parumne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis & otij consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni contentione animi, quam

48 perturbationem voco, semper vacare? semper in animo eius esse placidissimam pacem? Vir igitur temperatus,

peratus, constans, sine metu, sine aegritudine, sine
 alacritate vlla, sine libidine, nonne beatus? At sē-
 per sapiens talis: semper igitur beatus. Iam verò
 qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, o-
 mnia referre quæ agit, quæq; sentit? refert autē o-
 mnia ad beatè viuendum. beata igitur vita lau-
 dabilis. nec quicquam sine virtute laudabile. bea-
 ta igitur vita virtute conficitur. * Atq; hoc etiam ⁴⁹
 sic concluditur. Nec in misera vita quicquam est
 predicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec
 misera sit, nec beata, & est in aliqua vita predi-
 cabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum:
 vt Epaminondas,

Consilijs nostris laus est attonsa Laconum:
 vt Africanus,

A sole ex oriente, supra Maotis paludes,

Nemo est, qui factis me equiparare queat.

* Quod si sola beata vita glorianda & predicanda, ⁵⁰
 & præ se ferenda est: nihil est enim aliud, quod
 predicandum, & præ se ferendum sit. quibus positis,
 intelligis quid sequatur. & quidē nisi ea vita beata
 est, quæ est eadē honesta: sit aliud necesse est me-
 lius vita beata. quod enim erit honestum, certè
 fatebuntur esse melius. ita erit beata vita me-
 lius aliquid: quo quid potest dici peruersius? Quis
 cum fatentur satis magnam vim esse in vitis ad
 miserā vitam, nonne fatendum est, eādem vim in
 virtute esse ad beatā vitam? contrariorum enim
 contraria sunt consequentia. * Quo loco quæro, ⁵¹
 quam vim habeat libra illa Critotai: qui cum in

alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propēdere illam bonam lancem putet, vt terrā & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauisimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantem cetera & abūciantem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiā beatissimam ponere? Quod quidē, nisi sit virtutū interitus, consequetur. * nam in quē cadit aegritudo, in eundē metum cadere necesse est. est enim metus futura aegritudinis sollicita expectatio: in quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo vt idem, vincatur interdum necesse est, nec putet ad se preceptum illud Atrei pertinere:

Proinde ita parent se in vita, vt vinci nesciant.

Hic autē vincetur vt dixi: nec modò vincetur, sed etiam seruiet. at nos virtutem semper liberā volumus, semper inuictam, quæ nisi sunt, sublata virtus est. * Atqui si in virtute satis est presidij ad bene viuendum, satis est etiam ad beatē, satis est enim certē in virtute, vt fortiter viuamus: si fortiter, etiam vt magno animo, & quidem vt nullare vnquam terre amur, semperq; sumus inuicti: sequitur, vt nihil pœniteat, nihil desit, nihil obster. ergo omnia profluentur, absolutē, prosperē. igitur beatē. satis autē ad fortiter viuēdum virtus potest,

54 satis ergo etiam ad beatē. * Et enim vt stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquam se tamen satis consecuta amputat: sic sapientia se per eo

contenta est, quod adest, neue eam vnquam sui
 pœnitet. Similemne putas C. Laliy vnum consulatū
 fuisse, & eum quidem cum repulsa (sed, cum sapi-
 ens & bonus vir, qualis ille fuit, suffragijs prate-
 ritur, non populus à bono consule potius, quam ille
 à vano populo repulsam fert) sed tamen vtrum
 malles te, si potestas esset, semel, vt Laliū consu-
 lem, an, vt Cinna, quater? non dubio, tu quid
 responsurus sis. * itaque video cui committam. non
 quemuis hoc idem interrogarem. responderet enim ⁵⁵
 alius fortasse, se non modò quatuor consulas vni
 antepone, sed vnum diem Cinna multorum &
 clarorum virorum totis atatibus. Lalius si digito
 quem attigisset, pœnas dedisset: at Cinna collega
 sui consulis, Cn. Octauij, præcidi caput iussit, P.
 Crassi, L. Casaris nobilissimorum hominum, quo-
 rum virtus fuerat domi militiaq; cognita: M. An-
 tonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim:
 C. Casaris, in quo mihi videtur fuisse specimen hu-
 manitatis, salis, suauitatis, leporis. Beatus ne igi-
 tur, qui hos interfecit? mihi contra non solum ed
 videtur miser quodd ea fecit: sed etiam quodd ita
 se gessit, vt ea facere ei liceret: et si peccare nemi-
 ni licet, sed sermonis errore labimur. id enim lice-
 re dicimus, quod cuique conceditur. * Vtrum tan- ⁵⁶
 dem beator, C. Marius tum cum Cimbrica victo-
 riæ gloriam cum collega Catulo communicauit.
 penè altero Laliō (nam hunc illi duco simillimum:)
 an cum ciuili bello victor, iratus, necessarijs Catuli
 deprecantibus non semel respondit, sed sæpè, mo-
 riatur?

riatur? In quo beator ille, qui huic nefaria vocè
 paruit, quã is, qui tã sceleratè imperauit: nã cum
 ACCIPERE QVAM FACERE PRAESTAT IN-
 IVRIAM: tum morti iam ipsi aduentãri paulu-
 lum procedere obuiam, quod fecit Catulus: quã
 quòd Marius. talis viri interitu sex suos obruere
 consulatus, & contaminare extremum tempus
 57 etatis.* Duo de quadraginta annos tyrannus
 Syracusanorum fuit Dionysius, cum V. & XX.
 natus annos dominatum occupasset: qua pulchri-
 tudine urbem, quibus autem opibus prãditam,
 seruitute oppressam tenuit ciuitatem? atque de
 hoc homine à bonis auctõribus sic scriptum accepi-
 mus, summam fuisse eius in victu temperantiam,
 eumque in rebus gerendis, virum acrem & indu-
 strium, eundem tamen maleficum natura, & ini-
 iustum. ex quo omnibus bene veritatem intuenti-
 bus, videri necesse est miserimum. ea enim ip-
 sa qua concupierat, nõ tum quidem, cum omnia
 58 se posse censebat, consequebatur.* qui cum esset
 bonis parentibus, atque honesto loco natus (et-
 si id quidem alius alio modo tradidit) abundaret
 quẽ & aequalium familiaritatibus, & consue-
 tudine propinquorum, haberet etiam quosdam
 adolescentis amore coniunctos, credebat eorum
 nemini: sed ijs, quos ex familijs locupletũ seruos
 delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxe-
 rat, & quibusdã cõuenis, & ferè barbaris corporis
 custodiam committebat. Ita propter iniustam do-
 minatus

Minatus cupiditatem, in carcerem quodam modo
 ipse se incluserat. quin etiam, ne tonsori collū cō-
 mitteret, tōdere filias suas docuit. ita sordido, an-
 cillariq; artificio regia virgines, vt tōstricula tō-
 debant barbam & capillum patris: & tamen ab
 ijs ipsis, cum iam essent adulti, ferrum remouit: in-
 stituitque vt candentibus iuglandium putamini-
 bus barbam sibi & capillum adurerent: * cumque
 duas vxores haberet, Aristomachen ciuem suam, 59
 Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas ven-
 titabat, vt omnia specularetur, & perscrutare-
 tur antè: & cum fossam latam cubiculari lecto cir-
 cundisset, eiusque fossæ transitum ponticulo lig-
 neo coniunxisset: eum ipsum, cum fores cubiculi
 clauserat, detorquebat: idemq; cum in cōmunibus
 suggestis consistere nō auderet, concionari ex tur-
 ri alta solebat. * atque cum pila ludere vellet (stu- 60
 diosè enim id factitabat) tunicamque poneret,
 adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium
 dicitur. hic, cum quidā familiaris iocans dixisset:
 Huic quidem certè vitam tuam committis? arri-
 sissetque adolescens, vtrumque iussit interfici:
 alterum, quia viam demonstrauiisset interimendi
 sui: alterum, quia id dictum risu approbauisset.
 atque eo facto sic doluit, vt nihil grauius tulerit
 in vita: quem enim vehemēter amaret, occiderat.
 Sic distrabuntur in contrarias partes impoten-
 tium cupiditates. cum huic obsecutus sis, illi est
 repugnandum. * quanquam hic quidem tyrannus 61
 ipse iudicauit, quàm esset beatus, nam cum quidam
 ex

ex eius assentatoribus Damocles commemoraret
 in sermone copias eius, opes, maiestatem, domina-
 tus, rerum abundantiam, magnificenciam adium
 regiarum, negaretque vnquam beatiorem quen-
 quam fuisse: Visne igitur, inquit, ô Damocle, quo-
 niam hæc te vita delectat, ipse eadem degustare,
 & fortunam experiri meam? cùm se ille cupere
 dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto,
 strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis
 operibus picto: abacosq; complureis ornauit argen-
 to auroque calato. tum ad mensam eximia forma
 pueros delectos iussit consistere, eosque ad nutum
 62 illius intuentis diligenter ministrare. * aderat vn-
 guenta, corona: incendebantur odores: mensæ con-
 quissimæ epulis extruebantur. fortunatus sibi
 Damocles videbatur. in hoc medio apparatu ful-
 gètem gladium è lacunari seta equina appensum
 demitti iussit, vt impenderet illius beati ceruicibus.
 Itaque nec pulchros illos administratores aspicie-
 bat, nec plenum artis argentum, nec manum por-
 rigebat in mensam: iam ipsa destuebant corona:
 demique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quod
 iam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse
 Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis
 terror impendat? Atq; ei ne integrum quidem e-
 rat, vt ad iustitiam demigraret, ciuibusq; liberta-
 tem & iura redderet: ijs enim se adolescens im-
 prouida aetate irretierat erratis, eaq; commiserat,
 63 vt saluus esse non posset, si sanus esse cœpisset. * Quã-
 topere verò amicitias desideraret, quarum infide-
 litatem

litatem extimescebat, declarauit in Pythagoreis
 duobus illis: quorum, cum alterum vadem mortis
 accepisset, alter, vt vadem suum liberaret, praesto
 fuisset ad horam mortis destinatam: Vtinam ego,
 inquit, tertius vobis amicus ascriberer. Quam hu-
 ic erat miserum carere consuetudine amicorum,
 societate victus, sermone omnino familiari, homi-
 ni praesertim docto a puero & artibus ingenius
 erudito. musitorum vero perstudiosum accepi-
 mus, poetam etiam tragicum: quam bonum, nihil
 ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis,
 quam in alijs, suum cuique pulchrum est. adhuc
 neminem cognoui poetam (& mihi fuit cum Aque-
 nio amicitia) qui sibi non optimus videretur. sic se-
 res habet: te tua, me delectant mea. Sed, vt ad
 Dionysium redeamus, omni cultu & victu huma-
 no carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinoro-
 sis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate di-
 gnus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicū
 arbitratur. * Non ergo iam cum huius vita, qua
 tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil
 possum, Platonis, aut Archytæ vitam comparabo,
 doctorum hominum, & planè sapientium. ex ea-
 dem vrbe humilem homunculum a puluere & ra-
 dio excitabo, qui multis annis post fuit, Archime-
 dem. cuius ego quaestor ignoratum ab Syracusanis,
 cum esse omnino negarent, septum vndique & ve-
 stitum vepribus, & dumetis indagavi sepulchrum.
 tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius
 monumento esse inscriptos acceperam: qui decla-
 rabant,

65 rabant, in summo sepulchro spherā esse positam cū
 cylindro. * Ego autem, cū omnia collustrarem
 oculis, (est enim ad portas Agragianas magna fre-
 quentia sepulchrorum) animaduerti columel-
 lam non multum exdumis eminentem: in qua ine-
 rat sphaera figura, & cylindri. atque ego statim Sy-
 racusanis (erant autem principes mecum) dixi, me
 illud ipsum arbitrari esse, quod quaererem. immisi
 cum falcibus multi purgarunt & aperuerunt
 locum. quōd cū patefactus esset aditus, ad aduer-
 sam basim accessimus. apparebat epigramma
 exesis posterioribus partibus versiculorum, dimi-
 diatus ferē. Ita nobilissima Gracia ciuitas, quon-
 dā verō etiam doctissima, sui cuius vnus acutissimi
 monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpi-
 nate didicisset. Sed redeat vnde aberrauit ora-
 66 tio. * Quis est enim omnium, qui modō cum mu-
 sis, id est, cum humanitate, & cum doctrina
 habeat aliquod commercium, qui se non hunc
 mathematicum malit, quā illum tyrannum? si
 vita modum actionemq; querimus, alterius mens
 rationibus agitandis exquirendisque alebatur,
 cum oblectatione solertia, qui est vnus suauissi-
 mus partus animorum: alterius cade & iniurijs;
 cum & diuturno, & nocturno metu. Age confer
 Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quae
 regna, quas opes studijs eorum & delectationibus
 67 antepones? * etenim quae pars optima est in homi-
 ne, in ea sitū esse, necesse est illud, quod quaeris, om-
 nium optimum. quid est autem in homine sagaci

ac bona mente melius? eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus: bonum autem mentis est virtus. ergo hac beatam vitam contineri necesse est. Hinc omnia quae pulchra, honesta, praecleara sunt, ut supra dixi, sed dicendum illud idem paulò vberius videtur, plena gaudiorum sunt. ex perpetuis autem plenisque gaudijs, cum perspicuam sit vitam beatam existere, sequitur ut ea existat ex honestate. * sed ne verbis solùm attingamus ea quae volumus ostendere, proponenda quaedam quasi mouentia sunt, quae nos magis ad cognitionem intelligentiamque conuertant. Sumatur enim nobis quidam praestans vir optimis artibus, usq; animo parumper & cogitatione fingatur: primum ingenio eximio sit necesse est: tardis enim mentibus virtus non facile committitur. deinde ad inuestigandam veritatem studio incitato. ex quo triplex ille animi factus existit: vnus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturae: alter in descriptione expectandarum fugiendarumve rerum: tertius in iudicando quid cuius rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas differendi, tum veritas iudicandi. * Quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animum, cum his habitantem pernoctantemq; curis? cum totius mundi motus conuersationesq; perspexerit, sideraque viderit innumerabilia caelo inhaerentia, cum eius ipsius motu congruere certis infixis sedibus? septem alia suos quaeq; tenere cursus, multum inter se aut altitudine,

aut humilitate distantia, quorum vagi motus, rã-
 ta tamen & certa sui cursus spatia definiant? Ho-
 rum nimirum aspectus impulit illos veteres, & ad-
 monuit, vt plura quærerent. inde nata est indagatio
 ineriorũ, & tanquã seminũ, vnde essent omnia or-
 ta, generata, cõcreta: quæque cuiusquẽ generis vel
 inanimi, vel animati, vel muti, vel loquentis ori-
 go: quæ vita, quis interitus, quæque ex alio in ali-
 ud vicissitudo atque mutatio: vnde terra, & qui-
 bus librata ponderibus: quibus cauernis maria
 sustineantur: in qua omnia delata grauitate
 medium mundi locum semper expetant: qui est i-
 dem infimus in rotundo. * Hac tractanti animo,
 70 & nocteis, & dies cogitanti, existit illa à Deo
 Delphis præcepta cognitio, vt ipsa se mens vitij
 exitum cognoscat, coniunctamq; cum diuina mē-
 te se sentiat, ex quo insarabili gaudio complea-
 tur. ipsa enim cogitatio de vi & natura deorum
 studium incendit illius æternitatis imitandæ. ne-
 que se in breuitate vitæ collocatam putet, cum re-
 rum causas alias ex alijs aptas & necessitate
 nexas videt. quibus ab æternò tempore fluentibus
 71 in æternum, ratio tamen mensque moderatur. *
 Hac ille intuens atque suspiciens, vel potius om-
 neis partes orasque circumspiciens, quantã rursus
 animi tranquillitate humana & ceteriora consi-
 derat? hinc illa cognitio virtutis existit: efflores-
 cunt genera, partesque virtutum: inuenitur, quid
 sit quod natura spectet extremum in bonis, quod
 in malis vltimum, quo referenda sint officia, quæ
 degendæ

*degen*da et atis ratio deligenda. Quibus & talibus
 rebus exquisitis, hoc vel maximè efficitur, quod hac
 disputatione agitur, ut virtus ad beatè viuen-
 dum sit seipsa contenta. * Sequitur tertia, quæ 72
 per omnes partes sapientia manat, & funditur,
 qua rem definit, genera dispartit, sequentia ad-
 iungit, perfecta concludit, vera & falsa diiudicat,
 differendi ratio & scientia: ex qua cum summa
 utilitas existit ad res ponderandas, tum maxi-
 mè ingenua delectatio, & digna sapientia, sed hæc
 otij. Transeat idem iste sapiens ad Remp. tuen-
 dam, quid eo possit esse præstantius, cum contineri
 prudentia utilitatem civium cernat, iustitia ni-
 hil in suam domum inde deriuat, reliquis utatur
 tot tamque varijs virtutibus? adiunge fructum
 amicitiarum, in quo à doctis positum est cum con-
 siliium omnis vitæ consentiens, & panè conspirās,
 tum summa iucunditas è quotidiano cultu at-
 que victu. quid hæc tandem vita desiderat quo
 sit beatior? cui rei refertæ tot tantisque gaudijs,
 fortuna ipsa cedat necesse est, quod si gaudere ta-
 libus bonis animi, id est, virtutibus, beatū est, om-
 nesque sapientes ijs gaudijs perfruuntur, omnes
 eos confiteri beatos esse necesse est, * A. Etiamne 73
 in cruciatu atque tormentis? M. An tu me in vi-
 ola putas, aut in rosa dicere? An Epicuro, qui tan-
 tum modo induit personam philosophi, & sibi ipse
 hoc nomen inscripsit, dicere licebit (quod quidem,
 ut habet se res, me tamè applaudente dicit) nullū
 sapi-

sapienti esse tempus, et si vratur, torqueatur, sece-
 tur, quin possit exclamare: Quàm pro nihilo puto.
 cum praesertim omne malum dolore definiat, bonū
 voluptate: hac nostra honesta, turpia irrideat, di-
 catque nos in vocibus occupatos, inaneis sonos fun-
 dere, neque quicquam ad nos pertinere, nisi quod
 aut leue aut asperum in corpore sentiatur. Huic
 ergo, vt dixi, non multum differenti à iudicio fe-
 rarum, obliuisci licebit sui. & tum fortunam con-
 temnere, cum sit omne & bonum eius & malum in
 potestate fortuna: tum dicere se beatum in summo
 cruciatu atque tormentis, cū cōstituerit non modo
 summum malum esse dolorem, sed etiam solum.

- 74 * nec verò illa sibi remedia compararit ad tole-
 randum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis
 verecundiam, exercitationem, consuetudinem-
 que patiendi, præcepta fortitudinis, duritiem vi-
 rilem: sed vna se dicit recordatione acquiescere
 præteritarum voluptatum: vt si quis aestuans,
 cum vim caloris non facile patitur, recordari
 velit se aliquando in Arpinati nostro gelidis flu-
 minibus circumfusum fuisse, non enim video, quo
 modo sedare possint mala praesentia præterita vo-
 75 luptates. * sed cum is dicat semper beatum esse
 sapientem, cui dicere hoc, si sibi constare vellet,
 non liceret: quidnam faciendum est ijs, qui nihil
 expetendum, nihil in bonis ducendum, quod ho-
 state careat existimant? Me quidem auctore e-
 tiam Peripaterici, veteresque Academici balbutire
 desinant aliquando, aperteque & clara voce au-
 deant

deant dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum
 descensuram. *sint enim tria genera bonorum, vt 76
 iam à laqueis Stoicorum, quibus vsus me pluri-
 bus quàm soleo, intelligo, recedamus: sint sanè il-
 la genera bonorum, dum corporis & externa iace-
 ant humi, & tantummodo, quia sumenda sunt, ap-
 pellentur bona: alia autem diuina illa longè lateq;
 se pandant, calumque contingant, vt ea qui ade-
 ptus sit cur eum beatum modò, & non beatissi-
 mum etiam dixerim? dolorem verò sapiens exti-
 mescet? is enim huic maximè sententiæ repugnat:
 nam contra mortem nostram atque nostrorum,
 contraque agritudinem, & reliquas animi per-
 turbationes, satis esse videmur superiorum dierum
 disputationibus armati & parati. Dolor videtur
 esse acerrimus virtuti aduersarius, is ardenteis fa-
 ces intentat: is fortitudinem, magnitudinem ani-
 mi, patientiam se debilitaturum minatur.*
 Huic ergo succumbet virius? huic beata sapientis 77
 & constantis viri vita cedit? Quàm turpè, ô di
 homi! Pueri Spartiata non ingemiscunt verbe-
 rum dolore laniati: adolescentium greges Lacedæ-
 ne vidimus ipsi incredibili contentione certanteis
 pugnis, calcibus, vnguibus, morsu denique, vt ex-
 animarentur prius, quàm se victos faterentur. Quæ
 barbaria India vastior, aut agrestior? in ea ta-
 men gente primum q̄, qui sapientes habentur, nudì
 etatem agunt, & Caucafi niueis hiemalemque vim
 perferunt sine dolore: cumque ad flammam se ap-
 plicuerint, sine gemitu aduruntur. *mulieres verò 78

in India, cum est cuiusque earum vir mortuus, in
 certamen iudiciumque veniunt, quam pluri-
 mum ille dilexerit, plures enim singulis solent
 esse nuptae: quae est victrix, ea lata prosequenti-
 bus suis vna cum viro in rogam imponitur: illa victa,
 maesta discedit. Nunquam naturammos vinceret.
 est enim ea semper inuicta, sed vmbri, delitijs,
 otio, languore, desidia animu infecimus, opinionibus,
 malog, more delinitum moluimus. Aegyptio-
 rum morem quis ignorat? quorum imbuta mentes
 prauis erroribus, quamuis carnificina prius subie-
 rint, quam ibin, aut aspidem, aut felem, aut ca-
 nem, aut crocodilum violent: quorum etiam si im-
 prudentes quppiam fecerint, poenam nullam re-
 cusent. * de hominibus loquor. Quid bestiae? non
 79 frigus, non famem, non montiuagos atque silue-
 streis cursus, lustrationesque patiuntur? non pro
 iuopartu ita propugnant, vt vulnera excipiant?
 nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto
 qua perferant, quaque patiantur ambitiosi, hono-
 ris causa: laudis studiosi, gloria gratia: amore in-
 80 censi cupiditatis. Plena vita exemplorum est: * sed
 adhibeat oratio modum, & redeat illuc vnde de-
 flexit. Dabit, dabit, inquā, se in tormēta vita bea-
 ta, nec iustitiam, temperantiam, inprimisque for-
 titudinē, magnitudinem animi, patientiam pro-
 secuta, cum terroris os viderit, cōsistet, virtutibus-
 que omnibus sine vlllo animi terrore ad cruciatū
 profectus, resistet extra fores (vt ante dixi) limen-
 que carceris. quid enim ea fœdius, quid deformius
 sola

solarelictā, comitatu pulcherrimo segregata:
 quod tamen fieri nullo pacto potest: nec enim vir-
 tutes sine beata vita coherere possunt, nec illa sine
 virtutibus.* itaque eam tergiuersari non sinent, 81
 secumque rapiunt ad quemcunq; ipsa dolorē cru-
 ciatumq; ducentur: sapientis est enim proprium,
 nihil cuius poenitere possit, facere: nihil inuitum:
 splendidè, constantè, grauitè, honestè omnia: ni-
 hil ita expectare, quasi certò futurum: nihil cùm
 acciderit, admirari, vt inopinatum ac nouum ac-
 cidisse videatur: omnia ad suum arbitrium re-
 ferre, suis stare iudicijs. quo quid sit beatius, mihi
 certè in mentem venire non potest. * Stoicorum 82
 quidem facilis conclusio est, qui cùm finem bonorū
 esse senserint, congruere naturæ, cumq; ea con-
 uenienter viuere, cùm id sit in sapiente situm, non
 officio solū, verū etiam potestate: sequatur ne-
 cesse est, vt, cuius in potestate summum bonum,
 in eiusdem vita beata sit. Ita sit semper vita bea-
 ta sapientis. Habes, quæ fortissimè de beata vita
 dici putem, & quomodo nunc est, nisi quid tu me-
 lius attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidem
 afferre nihil possum, sed à te impetrare libenter
 velim, nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula
 impediunt vllius certæ discipline, libasq; ex om-
 nibus quodcunq; te maximè specie veritatis mo-
 uet: quod paulò ante Peripateticos, veteremque
 Academiā hortari videbare, vt sine retractatione
 liberè dicere auderent, sapientes esse semper
 beatissimos, id velim audire, quemadmodum

- his putes consentaneum esse id dicere: multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt, &
- 83 Stoicorum ratione conclusa. *M. Utamur igitur libertate, qua nobis solis in philosophia licet uti, quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omneis partes, ut ab alijs possit ipsa per se nullius auctoritate adiuncta iudicari. & quoniam videris hoc velle, ut quacunque dissentientium philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam praesidi: quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, ut contra Stoicos, quos studiosissime semper refellebat, & contra quorū disciplinam ingenium eius exarserat, nos illud quidem cum pace agemus. Si enim Stoici sineis bonorum rectè posuerunt, confecta res est. necesse est semper be-
- 84 tum esse sapientem. *Sed quaramus vnamquamque reliquorum sententiam, si fieri potest, ut hoc preclarum quasi decretum beatae vitae possit omnium sententijs & disciplinis conuenire. Sunt autem haec de finibus, ut opinor, retenta defensioneque sententia, primum simplices quatuor: nihil bonum, nisi honestum, ut Stoici: nihil bonum, nisi voluptatem, ut Epicurus: nihil bonum, nisi vacuitatem doloris, ut Hieronymus: nihil bonum, nisi naturae primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut Carneades contra Stoicos differebat. Haec igitur simplicia,
- 85 illa mixta tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici: nec multo veteres Academici focus. Voluptatem

tatem cum honestate Clitomachus, & Calliphocopulavit. Indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adiunxit. Haec sunt sententiae quae stabilitatis aliquid habeant. nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque aliorum evanuerunt. Hi quid possint obtinere videamus omnis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. & Peripateticorum quidem explicata causa est, praeter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere quod fere faciunt, ut gravitatem dignitatemque virtutis exaggerent: quam cum ad caelum extulerint, quod facere eloquentes homines copiose solent, reliqua ex collatione facile est conterere atque contemnere. * nec 86 enim licet illis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare eos esse beatos, qui illam adepti sunt. quanquam enim sint in quibusdam malis: tamen hoc nomen beati longè & latè patet. nam ut quaestuosam mercaturam fructuosam aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omni tempestatis calamitate semper vacet. sed si multò maiore ex parte extet in utraque felicitas: sic vita non solùm vndique referta bonis est, sed si multo maiore & graviore ex parte bona propendent, beata rectè dici potest. * Sequetur igitur horum ratio, 87 vel ad supplicium beata vita virtutem, cumque ea descendet in taurum, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone, auctoribus: nec eam minimis blandimentis corrupta deseret. Eadem Calli-

phontis erit Diodorig² sententia: quorum vterque honestatem sic complectitur, vt omnia, quæ sine ea sint, longè & retro ponenda censeat. Reliqui habere se videntur angustius, enatant tamè Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui desertum illum Carneadem curent defendere. nemo est enim, quin eorum bonorum animum putet esse iudicem, eumq² condoces faciat, vt ea, quæ bona, male videantur, possit contemnere. * nam quæ tibi

- 88 Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi & Carneadis causa, & Hercule omnium reliquorum, quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? Ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptariū dicimus. Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem timere? qui eum dixit, quo moritur, beatum appellat: maximisque doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria & recordatione consutat? nec hoc sic agit, vt ex tempore quasi effutire videatur: de morte enim ita sentit, vt, dissoluto animante, sensum extimtum putet: quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. item de dolore certa habet, quæ sequatur: quorum magnitudinem breuitate consolatur, longinquitatem leuitate. * Quid tandem? isti grandiloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, melius se habent, quam Epicurus? an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui Philosophi satis parati videntur? quis non paupertatem extimescit? neque tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quam

quam paruo est contentus? nemo de tenui victu
 plura dixit. etenim quæ res pecunia cupiditatem
 afferunt, vt amor, vt ambition, vt quotidianis
 sumptibus copia suppetant, cum procul ab ijs om-
 nibus rebus absit, cur pecuniam magnopere deſide- 90
 ret, vel potius curet omnino? * an Scythes Ana-
 charſis potuit pro nihilo pecuniam ducere, noſtra-
 tes Philoſophi facere non poterunt? Illius epiſtola
 fertur his verbis: Anacharſis Hannoni ſalutem.
 Mihi amiçtui eſt Scythi um tegmen: calceamen-
 tum ſolorum callum: cubile terra: pulmentum fa-
 mes: lacte, caſeo, carne veſcor: quare vt ad quie-
 tum me licet venias: munera autem iſta, quibus
 deliciaris, vel ciuibus tuis, vel dijs immortalibus
 dona. Omnes ferè philoſophi omnium diſciplina-
 rum, niſi quos à recta ratione natura vitioſa de-
 torſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. * Socra- 91
 tes in pompa cum magna viſ auri argentiq, ferre-
 tur: Quam multa non deſidero, inquit. Xenocra-
 tes, cum legati ab Alexandro quinquaginta eita-
 lèta attuliſſent: quæ erat pecunia temporibus illis,
 Athenis præfertim, maxima: adduxit legatos ad
 cœnam in Academiam. ijs appoſuit tantum quod
 ſatis eſſet, nullo apparatu, Cum poſtridiè rogarèt,
 eum, cui numerari iuberet: Quid? vos beſterna, in-
 quit, cœntula non intellexiſtis, me pecunia non e-
 gere? quos cum triſtiores vidiffet, triginta minas
 accepit, ne aſpernari regis liberalitatem videre-
 tur. * At verò Diogenes liberius, vt Cynicus, Alex. 92
 andro roganti, vt diceret, ſi quid ſibi opus eſſet:

- Nunc equidē paullulum, inquit, à sole absis. offerat videlicet apricanti. Et hic quidem disputare solebat, quanto regem Persarum vita fortunāq; superaret: sibi nihil deesse, illi nihil satis vnquam fore: se eius voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset, suas cum consequi
- 93 nullo modo posse: * Vides credo, ut Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen: partim esse naturales, & necessarias: partim naturales, & non necessarias: partim neutrum. necessarias satiari posse pœnē nihilo: diuitias enim nature parabilem esse. Secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. tertias quod essent planē inanes, neque necessitatem modo, sed ne naturam quidem attingerent, funditus eiciendas putauit.
- 94 * Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, eaque voluptates singillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt, quarum tamen copiam. nā & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, facileis, communeis, in medias esse dicunt: easq; si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, et atē, figurā metiendas putant: ab ijs que abstinere minimē esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: omninoq; genus hoc voluptatum optabile esse si non obsit, prodesse nunquam: * totumque hoc de voluptate sic ille precepit, ut voluptatē ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam
- expe-

expetendamque putet: eademque ratione dolo-
 rem, ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugi-
 endum. itaque hac vsurum compensatione sapien-
 tem, ut voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem
 effectura sit: & dolorem suscipiat, maiorem effici-
 entem voluptatem: omniaque iucunda, quanquam
 sensu corporis iudicentur, ad animum referri ta-
 men. * quocirca corpus gaudere tam diu, dum pra- 96
 sentem sentiret voluptatem: animum & presen-
 tem percipere pariter cum corpore, & prospicere
 vementem, nec prateritam praterfluere sinere:
 ita perpetuas & contextas voluptates in sapi-
 ente fore semper, cum expectationi speratarum,
 perceptarum memoria iungeretur. Atque ijs si-
 milia ad victum etiam transferuntur, extenuatur-
 que magnificetia, & sumptus epularum, quod paruo
 cultu natura contenta sit. * etenim quis hoc non vi- 97
 det, desiderijs ista condiri omnia? Darius in fuga,
 cum aquam turbidam & cadaueribus inquina-
 tam bibisset, negavit vnquam se bibisse iucundius.
 nunquam videlicet sitiens biberat. nec esuriens
 Ptolomaeus ederat: cui cum peragranti Aegyptum,
 comitibus non consecutis cibarius in casa panis
 datus esset, nihil visum est illo pane iucundius.
 Socratem ferunt, cum vsque ad vespertinum
 contentius ambularet, quasitumque esset ex eo,
 quare id faceret: respondisse, se, quo melius coena-
 ret, obsonare ambulando famem. * Quid? victum 98
 Lacedaemoniorum in Phiditjs nonne videmus? vbi
 cum tyrannus cenauisset Dionysius, negavit se iure
 illo

illo nigro, quod cœna caput erat, delectatum. tunc
 is qui illa coxerat: Minimè mirum, inquit, condi-
 menta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit, ille?
 labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames,
 sitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epula condi-
 untur. Atque hoc non ex hominum more solum, sed
 etiam ex bestiis intelligi potest: quæ, ut quicquid
 obiectum est, quod modò à natura non sit alienum,
 99 eo contentæ non quarunt amplius. * Ciuitates
 quedam vniuersæ, more doctæ, parsimonia dele-
 ctantur, ut de Lacedæmonijs paullo ante diximus.
 Persarum à Xenophonte victus exponitur: quos
 negat ad panem adhibere quicquam, præter na-
 sturtium. quanquam si quedam etiam suauiora
 natura desideret, quàm multa ex terra arbori-
 busque gignuntur, cum copia facili, tum suauita-
 te præstantia? adde siccitatem, quæ consequitur
 hanc continentiam in victu: adde integritatem
 100 valetudinis. * confer sudantes, tructantes, refertos
 epulis, tanquam opimos boues, tum intelliges, qui
 voluptatem maximè sequantur, eos minimè con-
 sequi: incunditatemque victus esse in desiderio, non
 in satietate. Timotheum, clarum hominem Athe-
 nis, & principem ciuitatis, ferunt, cum canauisset
 apud Platonem, eoque conuiuio admodum dele-
 ctatus esset, vidissetque eum postridiè, dixisse:
 Vestra quidem cœna non solum in presenti, sed e-
 tiam postero die iucundæ sunt. Quid, quod ne mē-
 te quidem rectè uti possumus multo cibo, & portio-
 ne completi? est præclara epistola Platonis ad Di-
 omisi

onisi propinquos, in qua scriptum est his ferè ver-
bis: Quò cum venissem, vita illa beatà qua fereba-
tur, plena Italicarum Syracusanarumq; mensa-
rum, nullo modo mihi placuit, his in die saturum
fieri, nec vnquam pernoctare solum, ceteraque quæ
comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo effici-
tur vnquam, moderatùs verò multo minus. * Quo ¹⁰¹

enim natura tam mirabiliter temperari potest?
Quomodo igitur iucunda vita potest esse, à qua
absit prudentia, absit moderatio? Ex quo Sarda-
napali opulentissimi Syria regis error agnoscitur,
qui incidi iussit in busto.
Hæc habeo quæ edî, quæq; ex saturata libido
Hæusit: at illa iacent multa & præclara relicta.
Quid aliud, inquit Aristoteles, in bouis, non in re-
gis sepulchro inscriberes? hæc habere se mortuum
dicit, quæ ne viuus quidē diutius habebat, quā fru-
ebatur. * Cur igitur diuitiæ desiderantur? aut vbi ¹⁰²

paupertas beatos esse nō sinit? in signis credo, tabu-
lis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nōne melius
tenues homines fruuntur, quam illi, qui his abun-
dant? est enim rarum omnium rerum in nostra
vrbe summa in publico copia, quæ qui priuatim ha-
bent, nec tam multa, & rarò vident, cum in sua
rura venerint: quos tamen pungit aliquid, cum,
illa vnde habeant, recordantur. Dies me deficiet,
si vel in paupertatis causam defendere: aperta
enim res est, & quotidie nos ipsa natura admo-
net, quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm
vilibus. * Num igitur ignobilitas, aut humilitas, ¹⁰³
aut

aut etiã popularis offensio sapientẽ beatũ esse præ-
 hibebit? Vide, ne plus cõmendatio in vulgus, & hæc,
 quæ expetitur, gloria, molestia habeat, quam vo-
 luptatis. Liuculus sanè noster Demosthenes, qui
 illo susurro delectari se dicebat, aquam ferentis
 muliercula, vt mos in Gracia est, insusurrantis quæ
 alteri: Hic est ille Demosthenes. quid hoc leuius?
 at quantus orator? sed apud alios loqui videlicet
 104 didicerat, non multum ipse secum. * Intelligen-
 dum est igitur nec gloriam popularem ipsam per se
 expetendam, nec ignobilitatem extimescendam.
 Veni Athenas, inquit Democritus, neque me quis-
 quam hic agnouit. Constantem hominem, & gra-
 uem, qui gloriatur à gloria se abfuisse. Antibi-
 cines, ñ quæ qui fidibus vtuntur, suo, non multitu-
 dinis arbitrio, tantus numerosq; moderantur:
 vir sapiens multò arte maiore præditus, non quid
 verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an
 quicquam stultius, quàm quos singulos, sicut ope-
 rarios, barbarosque contemnas, eos aliquid puta-
 re esse vniuersos? Ille verò nostras ambitiones le-
 uitatesque contemnet, honoresque populi, etiam
 vltro delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus,
 105 antequam pœnitere cœpit, contemnere. * Est apud
 Heraclitum physicum de principe Ephesiorum
 Hermodoro, vniuersos ait Ephesios esse morte mul-
 tandos, quod, cum ciuitate expellerent Hermodo-
 rum, ita locuti sunt: Nemo de nobis vnus excellat,
 sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios
 sit. An hoc non ita fit omni in populo? nõnne
 omnem

Omnem exuperantiam virtutis oderunt? Quid?
 Aristides (malo enim Græcorum, quam nostras
 proferre) nonne ob eam causam expulsus est pa-
 tria, quod præter modum iustus esset? quâti-
 molestiis vocant, qui nihil omnino cum populo cõ-
 trahunt? quid est enim dulcius otio literato? ijs
 dico literis, quibus in punitatem rerum atque natu-
 ra, & in hoc ipso mundo cœlum, terras, maria cog-
 noscimus. * Cõtempo igitur honore, contempta e- 106
 riam pecunia, quid relinquitur, quod extimescẽ-
 dum sit? Exilium, credo, quod in maximis malis
 ducitur: id si propter alienam & offensam populi
 voluntatem malum est, quàm sit ea contemnenda,
 paulò ante dictum est. sin abesse à patria miserum
 est. plena miserorum prouincia sunt, ex quibus
 admodum pauci in patriam reuertuntur. At 107
 multantur bonis exules. Quid tum? parumne mul-
 ta de toleranda paupertate dicuntur? Iam verò
 exilium, si rerum naturam, non ignominiam no-
 minis querimus, quantum demum à perpetua pe-
 regrinatione differt? in qua etates suas philo-
 sophi nobilissimi consumpserunt, Xenocrates,
 Crantor, Arcesilas, Lacides, Aristoteles, Theo-
 phrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater,
 Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Anti-
 ochus, Posidonius, innumerabiles alij: qui semel
 egressi, nunquam domum reuertere. At enim
 non sine ignominia afficere poterit sapientem. de
 sapiente enim est hæc omnis oratio, cui iure id
 accidere non possit, nam iure exulantem conso-
 lari

- 108 lari non oportet. * postremò ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita, vt, quocunque hac loco suppeditent, ibi beatè queant viuere. Itaque ad omnem rationem Teucris vox accommodari potest: Patria est, vbicunque est bene. Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem se esse diceret: Mundanum, inquit. totius enim mundi se incolam & ciuem arbitrabatur. Quid? T. Albutius nonne animo æquissimo Athenis exul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in Republica quiescens, Epicuri legibus paruisset. * qui enim
- 109 beatior Epicurus, quod in patria viuebat, quàm Metrodorus, quod Athenis? aut Plato Xenocrate vincebat, aut Polemo, Arcesila quo esset beatior? quàm vero ista ciuitas aestimanda est, ex qua boni sapientesque pelluntur? Demaratus quidem Tarquinij regis nostri pater, tyrannum Cypsellum quod ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit: ac liberos procreauit.
- 110 num stultè anteposuit exilij libertatem domesticæ seruituti? * iam verò n. o. us animi, solitudines, ægritudinesq; obliuione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus, ex quo effici putat ille quod querimus, vt sapiens semper beatus sit. Etiamne, si sensibus carebit oculorum, si aurium? Etiam, nam ipsa contemnit. * primum enim horribilis ista cacitas, quibus tandem
- caret

cæret voluptatibus? cùm quidam etiam disputent
 cæteras voluptates in ipsis habitare sensibus: quæ
 autem aspectu percipiuntur, ea non versari in ocu-
 lorum vlla iucunditate, vt ea quæ gustemus, olfaci-
 amus, tractemus, audiamus, in ea ipsa vbi sentimus
 parte versentur: in oculis tale nihil fit. Animus acci-
 pit quæ videmus. animo autem multis modis varijsq;
 delectari licet. etiamsi non adhibeatur aspectus.
 Loquor autem de docto homine & erudito, cui vi-
 uere est cogitare. sapientis enim cogitatio nõ ferme
 ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. ete-
 nim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti
 similis adimat? * Appium quidem veterem illum, ¹¹²
 qui cæcus annos multos fuit, & ex magistrati-
 bus, & ex rebus gestis intelligimus in illo suo casu,
 nec priuato, nec publico muneri defuisse. C. autem
 Drusi domum compleri cõsultoribus solitam acce-
 pimus: cùm quorum res esset sua ipsi non vide-
 bant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis Cn.
 Aufidius Prætorius, & in senatu sententiam dice-
 bat, nec amicis deliberantibus deerat, & Gracam
 scribebat historiam, & videbat in litteris. * Dio- ¹¹³
 dorus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi
 vixit. is verò, qd credibile vix esset, cùm in philoso-
 phia multo etiam magis assidue quàm antea ver-
 saretur, & cùm sibi Pythagoreorum more
 vteretur, cumque ei libri noctes & dies legeren-
 tur, quibus in studijs oculis nõ egebat: tamen quod
 sine oculis fieri posse vix videtur, Geometria mu-
 nus tuebatur, verbis præcipiens discipulis, vn-
 de,

de, quo, quamq; lineam scriberent. Asclepiadem
 ferunt, non ignobilem medicum & philosophum,
 cum quidam quareret, quid ei cecitas attulisset,
 respondisse, vno vt puero esset comitator. vt enim
 vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod
 quibusdam Gracis, quotidie: sic cecitas ferri facile
 possit, si non desint subsidia valetudinum. * Demo-
 critus luminibus amissis, alba scilicet & atra dis-
 cernere nō poterat: at verò bona, mala: aqua, ini-
 qua: honesta, turpia: vtilia, inutilia: magna, parua
 poterat. & sine varietate colorum licebat viue-
 re beatè: sine nōtione rerum non licebat. at-
 que hic vir impediri animi etiam aciem aspectu
 oculorū arbitratur: & cum alij sepe, quod esset
 ante pedes, non viderent, ille in infinitatem om-
 nem peregrinabatur, vt nulla in extremitate
 consisteret: Traditum est etiam, Homerum cecū
 fuisse, at eius piēburā, non poēsim videmus, qua re-
 gio, qua ora, qui locus Gracia, qua species forma,
 qua pugna, qua acies, quod remigium, qui motus
 hominū, qui ferarum non ita ab eo exspectus est, vt,
 qua ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit?
 Quid ergo aut Homēro ad delectationem animi ac
 voluptatem, aut cuiquam docto defuisse vnquam
 arbitramur? * aut, ni ita seres haberet, Anaxa-
 goras, aut hic ipse Democritus, agros & patrimo-
 nia sua reliquissent? huic discendi quarendiq; di-
 uina delectationi toto se animo deditissent?
 Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fin-
 gunt

gunt poeta, nunquam inducunt deplorantem ca-
 citatem suam: at verò Polyphemum Homerus cum
 immanem ferumq; sinxisset, cum ariete etiam col-
 loquentem facit, eiusque laudare fortunas, quod
 qua vellet, ingredi posset, & qua vellet, attingere.
 Rectè hic quidè: nihilo enim erat ipse Cyclops, quā
 aries ille, prudentior. * In surditate verò quidnam
 est mali? erat surdaster M. Crassus: sed aliud mo- 16
 lestius, quod male audiebat, etiam si, ut mihi vide-
 batur, iniuria. Epicurei nostri Gracè farinesciunt,
 nec Graci Latine. ergo hi in illorum, & illi in ho-
 rum sermone surdi, omnesq; id nos in ijs linguis,
 quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles,
 surdi profectò sumus. At vocem citharædi non au-
 diunt, ne stridorem quidemerrarum, cum acui-
 tur: aut grunitum, cum iugulatur sus: nec cum
 quiescere volunt fremitum murmurantis maris.
 & sicantus eos forte delectant, primum cogitare
 debent, antequam hi sunt inuenti, multos beatè
 vixisse sapientes: deinde multò maiore percipi pos-
 se legendis his, quam audiendis, voluptatè. * tum, 117
 ut paulò ante cecos ad aurium traducebamus vo-
 luptatem, sic licet surdos ad oculorum. & enim
 qui secum loqui poterit, sermonem alterius non
 requiret. Congerantur in vnum omnia: ut idem o-
 culis & auribus captus sit: prematur etiam dolo-
 ribus acerrimis corporis, qui primum per se ipsi ple-
 runque conficiunt hominè: sin fortè longinquitate
 producti, vehementius tamen torquent, quàm ut
 causa sit, cur ferantur: quid est tandem, dii boni,

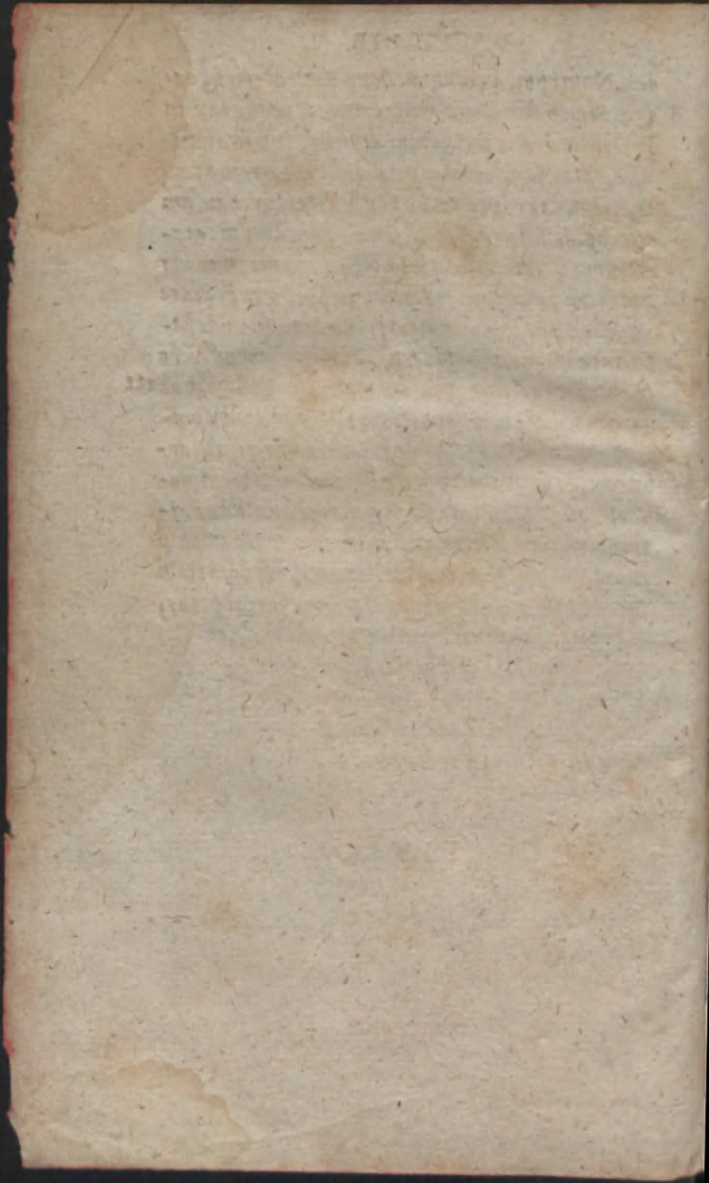
quod laboremus? portus enim praesens est, quoniam mors ibidem est, aeternum nihil sentienti receptaculum. *Theodorus Iysimacho mortem minitanti: Magnum verò, inquit, effecisti, si Cantbaridis vim consequutus es. Paulus Persa deprecanti, ne in triumpho duceretur, in tua id, inquit, potestate est. Multa primo die, cum de ipsa morte quaereremus, non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quae qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. mihi quidem in vita, seruanda videtur illa lex, quae in Graecorum conuiujs obtinetur: Aut bibat, inquit, aut abeat: & rectè, aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs voluptate potandi: aut ne, sobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante discedat. Sic iniurias fortuna quas ferre nequeas, de fugiendo relinquant. Haec eadem, quae Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus, * Quod si ij philosophi, quorum ea sententia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat, omne, quod honestum nos & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam inanis vocis sono decoratum esse dicant, & tamen semper beatum esse censent sapientem, quid tandem à Socrate & Platone perfectisque philosophis faciendum putes? Quorum alij tantam praestantiam in bonis animi esse dicunt, vt ab his corporis & externa obscurentur. * alij autem haec ne bona quidem dicunt: in animo reponunt omnia. quorum controuersiam solebat tãquam honoratus arbiter iudicare Carneades

des. Nam cum, quaecunque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bona valetudini, ceterisque rebus generis eiusdem, quam Stoici, cum ea re, non verbis ponderarentur, causam esse disfidendi negabat. Quare hunc locum ceterarum disciplinarum philosophi, quemadmodum obtinere possint, ipsi viderint, mihi tamen gratum est, quod de sapientium perpetua bene viuendi facultate dignum quiddam Philosophorum voce profiteantur.* Sed quoniam mane est eundem, has ¹²¹ quinque dierum disputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conscripturum arbitror: vbi enim melius vti possumus hoc, cuiusmodi est, otio? ad Brutumque nostrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo non modo impulsus sumus ad philosophicas scriptiones, verum etiam lacepsiti. in quo quantum ceteris profuturi simus, non facile dixerimus: nostris quidem acerbissimis doloribus, varijsque, & vndique circumfusis molestijs, alia nulla potuit inueniri leuatio.

*

FINIS.

KSIEGOWNIA
MARCINA ZAMOYSKIEGO
KS.

KSIĘGOZBIÓR
MARCINA ZAMOYSKIEGO

1429 -KZ

1429-KZ

